

ØF-rapport nr. 08/2005

**Regional utvikling i Sør-Norge
- en kartlegging av utvalgte økonomiske regioner**

av

Espen Køhn og Svein Erik Hagen

Østlandsforskning

er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med Oppland, Hedmark og Buskerud fylkeskommuner samt Kommunaldepartementet som stiftere, og har i dag 31 ansatte.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

Næringsliv og regional utvikling

Velferds-, organisasjons- og kommunalforskning

Østlandsforsknings viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter

ØF-rapport nr. 08/2005

**Regional utvikling i Sør-Norge
- en kartlegging av utvalgte økonomiske regioner**

av

Espen Køhn og Svein Erik Hagen

østlandsforskning

Tittel: Regional utvikling i Sør-Norge - en kartlegging av utvalgte økonomiske regioner

Forfattere: Espen Køhn og Svein Erik Hagen

ØF-rapport nr.: 08/2005

ISBN nr.: 82-7356-562-9

Prosjektnummer: K-256

Prosjektnavn: Regional analyse for DA- kommuner

Oppdragsgiver: DA- nettverket

Prosjektleder: Espen Køhn

Referat: Kartlegging av 27 økonomiske regioner i Sør- Norge i forhold til utvalgte parametre for nærings- og befolkningsutvikling. Utredningen viser store forskjeller mellom regionene. Distriktsregionene kjennetegnes med en overrepresentasjon av næringer i en generell tilbakegang og underrepresentasjon i vekstnæringer , som f.eks tjenesteyting. Befolkningsutviklingen i disse regionene er et resultat av fødselsunderskudd og flytteunderskudd. Utfordringene for regionene er å få nødvendig attraksjonskraft for å kunne fungere som robuste arbeidsmarkeds-, bo- og serviceregioner.

Sammendrag: Norsk

Emneord: **Regional utvikling**

Dato: 13. mai 2005

Antall sider: 93

Pris: Kr. 170,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 1066 Skurva
N-2601 Lillehammer
Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: [oef@ostforsk.no](mailto: oef@ostforsk.no)
<http://www.ostforsk.no>

⌚ Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo
1. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og strid med
åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Denne rapporten er et resultat av en kartlegging gjort på vegne av DA- nettverket. Dette er et samarbeidsforum etablert blant kommuner som fikk økt arbeidsgiveravgift som følge av at den geografiske differensieringen av avgiften falt bort. Hensikten med utredningen har vært å få fram faktagrunnlag i forhold til vesentlige utviklingsparametre for disse regionene. Analyseenheter som er brukt er økonomiske regioner. Totalt sett er det med 27 økonomiske regioner og nesten 140 kommuner. Av disse er det ca. halvparten som er medlemmer i DA- nettverket. Vi har valgt å bruke økonomiske regioner fordi utviklingen i en kommune bl.a. vil være et resultat av utviklingen i en arbeidsmarkedsregion. Bedre kommunikasjon og endrede arbeidsformer er elementer som gjør at arbeidsmarkedsregioner, utover kommunegrensene, har blitt viktigere. I tillegg ville det også vært uhåndterlig å operere med over 70 kommuner som analyseenheter innenfor dette prosjektets rammer, både tidsmessig og økonomisk.

For oppdragsgiver har det vært svært viktig å se denne utredningen i sammenheng med den nye regionalmeldinga som nylig er lagt fram. Olov Grøtting og Knut Arne Gurigard har vært kontaktpersoner fra oppdragsgivers side.

Fra Østlandsforskning har Espen Køhn (prosjektleder) og Svein Erik Hagen jobbet med prosjektet.

Hamar/Lillehammer, 13 mai 2005

Ståle Størdal
Forskningsleder

Espen Køhn
Prosjektleder

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	7
1 Innledning	9
2 Geografisk kartleggingsområde og metodiske forhold.....	17
2.1 Geografisk kartleggingsområde	17
2.2 Metode og datagrunnlag	19
3 Næringsutvikling og næringsdynamikk.....	21
3.1 Utvikling i sysselsettingen 1990- 2001	21
3.2 Kartlegging av regionenes næringsstruktur og konkurransekraft.....	25
3.3 Lokaliseringskvotienter.....	27
3.4 Lønnsomhet.....	33
4 Befolkningsstruktur og befolkningsdynamikk.....	37
4.1 Befolkningsutvikling 1990- 2003	37
4.2 Fødselsoverskudd.....	38
4.3 Flytteoverskudd.....	43
4.4 Innvandring	48
5 Regionstruktur og dynamikk.....	49
5.1 Servicefunksjoner og sentralitet.....	56
6 Enkeltkommuner i sterke vekstregioner	63
7 Befolkning og areal.....	73
8 Konklusjon.....	75
Referanser	79
Vedlegg	80

Sammendrag

Hensikten med denne rapporten har vært å dokumentere situasjonen for 27 økonomiske regioner i Sør-Norge mht. regional utvikling og å sammenlikne disse endringene med utviklingen i øvrige økonomiske regioner i landet.

Generelt sett er det relativt store forskjeller mellom de økonomiske regionene. De økonomiske regionene som enten omfatter en by av en viss størrelse (for eksempel Bergen, Trondheim eller Arendal), eller ligger i akseptabel pendlingsavstand til regioner i sterk vekst, har hatt en positiv utvikling både når det gjelder befolkning og sysselsetting. Disse regionene scorer gjennomgående høyt på alle utviklingsparametere. Regionene har m.a.o. en positiv underliggende utviklingsdynamikk.

Bildet er helt annerledes når det gjelder distriktsregionene i undersøkelsen. Med distriktsregioner mener vi i denne sammenheng økonomiske regioner i Aust-Agder, Hedmark, Oppland, Telemark, Buskerud, Hordaland og Sør-Trøndelag. Disse regionene kjennetegnes ved at de ikke er fylkessentre og at de geografisk ligger utenfor et naturlig dagpendlingsområde til sterke vekstsentre som hovedstadsområdet, Bergen eller Trondheim. Dette er mao. regioner som ikke kan utvikles gjennom "regionforstørring" og utviklingen må baseres på egne krefter og forutsetninger.

Det som kjennetegner distriktsregionene mht. til næringsutvikling er:

- En svak eller negativ utvikling i antall arbeidsplasser, også sammenliknet med andre økonomiske regioner i landet.
- Regionene har vært overrepresentert innenfor næringer som er i generell tilbakegang og/eller underrepresentert i næringer i nasjonal eller internasjonal vekst.
- I stor grad vært primærnæringsbasert.
- Industrien har i stor grad vært råvareproduserende og det har vært en sterk nedgang i antall arbeidsplasser. Dette i motsetning til industrien i by - regionene som har hatt en vekst innenfor teknologibasert industri.
- I mindre grad hatt vekst innenfor tjenesteyting i privat sektor. I en global kunnskapsøkonomi kan dette være en ulempe i forhold til utviklingspotensial.
- Andelen lønnsomme bedrifter, målt som positivt resultat før skatt, har økt de siste to åra. Generelt er lønnsomheten bedre blant bedrifter i Sør- Norge sammenliknet med bedrifter i Nord-Norge. Primærnæringene og hotell- og restaurantvirksomhet er de minst lønnsomme næringene. Dette er uheldig for distriktsregionene fordi disse næringene står sterkt i disse områdene.

Det som kjennetegner distriktsregionene mht. befolkningsutvikling er:

- Negativ eller stabil befolkningsutvikling.
- Flertallet av distriktsregionene har høyt fødselsunderskudd, også i nasjonal sammenheng. Årsaken til dette er alders- og kjønnsammensetning som gir lav naturlig vekstkraft.
- Flyttereignskapet for disse regionene er negativt. Dette sammen med fødselsunderskudd medfører at mange distriktsregionene får en svak befolkningsdynamikk. Dette gjør at det mønsteret vi ser i dag også vil fortsette i årene som kommer.

Det som kjennetegner distriktsregionene mht. regionaldynamikk er:

- Regionene har et smalere tjenestetilbud enn regioner i vekst.
- Regionsentrenes tettsteder har svakere befolkningsutvikling enn tettsteder i vekstregioner.
- Regionene har hatt en prosentvis sterk vekst innen forretningsmessig tjenesteyting, men den relative betydningen er lav (uttrykt gjennom lokaliseringkvotient for næringen). Dette kan virke hemmende i forhold til nyskaping
- Regionene har en lavere andel av befolkningen med høyere utdanning

Hvis en ser på befolkningstetthet, eller antall personer pr. km² er den lav for de fleste distriktsregionene. Utløsning av regionale virkemidler basert på befolkningstetthet på fylkesnivå gjør at distriktsregioner i Telemark, Buskerud, Aust-Agder, Hordaland og Sør-Trøndelag vil falle utenfor virkemiddelområdet. Derfor vil befolkningstetthet basert på fylkesnivå kunne oppleves som uheldig. I tillegg er det også slik at distriktsregioner i Sør-Norge langs flere parametere har samme utvikling som man kan finne i økonomiske regioner i Nord-Norge.

1 Innledning

Hensikten med dette utredningsprosjektet er å dokumentere faktisk utvikling i folketall og arbeidsplasser for kommuner/regioner i Sør-Norge som ble rammet da den differensierte arbeidsgiveravgiften ble avviklet. Oppdragsgiver, DA- nettverket, ønsker å få utarbeidet et dokumentasjonsgrunnlag som viser utviklingen i disse regionene.

Et sentralt policy-dokument i denne sammenheng vil være St.meld. nr.25 (2004-2005) som nettopp er blitt lagt fram. I meldinga signaliserer regjeringa at målet ”for regionalpolitikken å ta vare på hovudtrekka i busetjingsmønsteret, og utløyse verdiskapingspotensialet i alle deler av landet. Busetjingsmålet til Regjeringa for dei neste tjue åra er ei meir balansert utvikling, der alle landsdelar har vekst i folketalet”. Andre sentrale policy- signaler er:

”Distriktspolitikken utgjer eit spesielt regionalpolitisk innsatsområde. Regjeringa har som mål for den særskilde distriktspolitiske innsatsen at han skal medverke til å styrkje grunnlaget for busetjing og verdiskaping i område og landsdelar med særlege utfordringar knytte til lågt folketal, tynne næringsmiljø og lange avstandar til større senter og marknader både for innbyggjarane og for næringslivet. Innsatsen skal medverke til å fremme sysselsetjing og utvikling av lønnsame verksemdar og gi grunnlag for gode tenestetilbod og attraktive stader for næringsliv og innbyggjarar.”

”Regjeringa legg samstundes vekt på å vidareføre ein særskild distriktspolitisk innsats. Dette skjer mellom anna ved å gi prioritet til bestemte delar av landet og spreidd busette område ved fordelinga av regional- og distriktspolitiske verkemiddel for sysselsetjing, næringsutvikling og gode tenestetilbod. Regjeringa legg også vekt på at uavhengig av kvar ein bur, skal den enkelte vere trygg på at han eller ho har tilgang til grunnleggjande offentlege tenester, som utdanning og helse- og omsorgstenester”

Regionalmeldinga signaliserer også en videreføring av den regional- og distriktspolitiske innsatsen med en sterk prioritering av Nord-Norge med en differensiert arbeidsgiveravgift og alternativ til denne, diverse regional- og distriktspolitiske utviklingsmidler under Kommunal- og regionaldepartementet (fylkeskommunene, ulike innovasjonsprogram under Innovasjon Norge, forskningsrådet og SIVA mm.), tiltakszona i Nord-Troms og Finnmark og Nord-Norge-tilskudd og regionaltilskudd til kommuner.

Signalene som det kort er redegjort for ovenfor viser at regioner eller geografiske områder med bestemte utviklingstrekk/ utfordringer kan få økt tilgang til forskjellige former for regionale utviklingsmidler. Pr. i dag har regionene i Nord-Norge enkelte tilgang til spesifikke virkemidler. Sentrale problemstillinger i denne sammenheng blir dermed om regioner i Sør-Norge fyller kravene til en økt tilgang på regionale virkemidler slik regionalmeldinga signaliserer. Ved siden av å se på de faktiske utviklingstrekkene kan det være formålstjenlig og også sammenlikne utviklingen i bestemte regioner i Sør-Norge med utviklingen i Nord-Norge i forhold til bestemte parametere.

Om kartleggingsområdet

Analyseområdet som ligger til grunn for denne utredningen gjelder økonomiske regioner i Sør-Norge. De 27 regionene som er med i analysen skiller seg antakeligvis fra hverandre på forhold som:

- Geografi; naturgeografi og beliggenhet
- Fysisk infrastruktur og dermed pendlingsmuligheter
- Næringsstruktur og vekstmuligheter
- Befolkningsstruktur

Ulike utfordringer i de forskjellige økonomiske regionene gir også trolig ulik vektlegging av tiltak og løsningsforslag mht å få til utvikling.

Enkelte av områdene, som for eksempel regioner i Hedmark, Oppland, Telemark og Buskerud har mange av de samme kjennetegnene og dermed mange felles utfordringer. I tillegg har mange av regionene også en forholdsvis lik næringsstruktur hvor for eksempel primærnæringene, reiseliv og mindre foretak er viktigere enn i landet for øvrig. Mange av de økonomiske regionene ligger et stykke fra storbyregioner. Utfordringene kan bestå i å utvikle robuste regioner med et omstillingsdyktig næringsliv og interessante/vitale bosteder og arbeidsplasser.

Andre økonomiske regioner er, eller har, nærhet til storbyregioner i relativt sterk vekst innenfor næringer i positiv utvikling. Dette, sammen med evt. godt infrastrukturtilbud gjør at regionene kan ha et vekstpotensial. Norske og utenlandske undersøkelser av forholdet mellom bedret infrastrukturtilbud og økonomisk vekst eller sysselsettingsvekst i regioner, gir likevel ulike resultater. Resultatene varierer fra ingen til sterk samvariasjon, avhengig av hvordan undersøkelsen er lagt opp og hvilke regioner og tidsrom de dekker.

Utviklingen mot større arbeidsmarkedsregioner

Mye tyder på at utviklingen vil medføre større arbeidsmarkedsregioner Dette skyldes bl.a. etterspørsel etter spesialkompetanse fra næringslivet, og at arbeidstakere med spesialutdanning i større grad stiller krav til jobbinnhold. Dermed øker behovet for god samferdsel. Kravet til mobilitet forsterkes blant annet av utviklingen mot to-inntektsfamilier der kanskje den ene – eller begge - i husholdet må pendle.

Med tanke på at en stadig større andel av befolkningen tar høyere utdanning, vil muligheten for å få en interessant jobb og tilgang på et variert arbeidsmarked etter endt utdanning ha stor betydning. Høykonjunkturer virker som regel utløsende på flytting, fordi flere da får anledning til å skifte eller skaffe seg jobb. Selv om arbeid og lønn fortsatt vil være dominerende flyttemotiver, kommer folks bostedspreferanser i større grad enn før til å bli styrt av den totale livssituasjonen og av individuelle verdivalg for hva som skaper «det gode liv». Tilhørighet og lokal forankring kan ofte være avgjørende for valg av bosted og vil i stor grad påvirke hvordan hver og en vurderer de lokale jobbmulighetene. Bostedsvalg ser i stor grad ut til å være knyttet til hva et geografisk område totalt tilbyr innenfor service-, arbeids-, kultur- og fritidstilbud. Med forbedrede kommunikasjoner kan stadig flere få et rikere tilbud her. Kommunikasjonene betyr derfor mye for bosettingsmønsteret – så lenge en er villig til å pendle for å bo der en ønsker.

Folks bosettingspreferanser er sammensatte og komplekse. Beslutninger om å flytte blir skapt i samspill mellom næringsstruktur og kulturelle og individuelle forhold. Arbeidsmarkedet, livsfase, kjønn og livsstil har betydning for hvor folk velger å bosette seg. Kvinners og menns sosiale og kulturelle interesser varierer med hva slags livsfase de befinner seg i. Tilgang på barnehageplasser, gode skoler og trygt miljø og familienettverk er for eksempel viktig for småbarnsfamilien.

Utvikling på regionalt nivå forutsetter en godt fungerende samferdsels- og infrastruktur samt et fleksibelt arbeidsmarked. Dette innebærer bl.a. arbeidskraft kan overføres fra næringsgrener i tilbakegang og over til mer ekspansive sektorer. Dette forholdet blir enda viktigere i skiftet fra et primærnærings- og industribasert samfunn og over i IKT-samfunnet (SIKA rapport 2001:3). Større regioner (regionforstørring) har minst tre viktige effekter¹:

- Økte jobbmuligheter for innbyggere
- Økt markedstilgang for det lokale næringsliv
- Lettere for det lokale næringslivet og skaffe kvalifisert arbeidskraft, alternativt vanskeligere fordi en større andel vil pendle ut.

Argumentet for regionforstørring er i første rekke at det fører til større valgmuligheter på det lokale arbeidsmarkedet. Dette kan i sin tur føre til at sysselsettingen øker ved at det regionale arbeidsmarkedet utvides og at eventuelle misforhold mellom hva som etterspørres og hva som tilbys i det regionale arbeidsmarkedet blir redusert. Ulempen med regionforstørring er at den genererer mer trafikk, noe som er uheldig både ut fra et miljø- og energimessig perspektiv og med hensyn til trafikkulykker.

Stor-by dominans eller flerkjernestruktur

På Østlandet sett under ett bor over 90 prosent av befolkningen innenfor dagpendlingsavstand til et senter med mer enn 5 000 innbyggere². Den høye andelen har selvsagt sammenheng med at en firedel av Norges befolkning bor innenfor pendlingsavstand til de store arbeidsmarkedene i og omkring Oslo. En del av denne pendlingen foregår innen hva vi kan kalle en polysentrisk bystruktur, dvs mellom mindre og mellomstore byer som ligger innenfor akseptabel reisetid. Innenfor den samme strukturen foregår det også pendling fra små, næringssvake kommuner til regionsentra og andre større sentra.

De store pendlingsstrømmene på Østlandet går imidlertid til hovedstadsområdet fra omkringliggende kommuner som ligger innenfor akseptabel pendlingsavstand. Bedre kommunikasjoner, mer bekvemme reisemåter og relativt lave netto reisekostnader bidrar trolig til at stadig flere velger å bo i nærregionene og arbeide i Osloregionen.

En forholdsvis stor grad av utpendling i retning hovedstadsområdet/storby regioner kan være uheldig med tanke på utvikling av robuste regioner. Jobbskaping i distriktene har blitt lansert som en viktig målsetting for regional utvikling slik at yrkesaktive skal slippe å pendle ut av kommunen eller regionen for å få arbeid. Det viser seg imidlertid at jobbskaping alene ikke er nok for å hindre pendling eller utflytting – eller få innflytting, en må også ha de rette arbeidsplassene å tilby. I dette perspektivet er det viktig å utvikle en mangfoldig næringsstruktur i regionene. En mangfoldig næringsstruktur, dvs at vi innen en arbeidsmarkedsregion finner et vidt spekter av arbeidsplasser, er viktig med tanke på utvikling av robuste regioner.

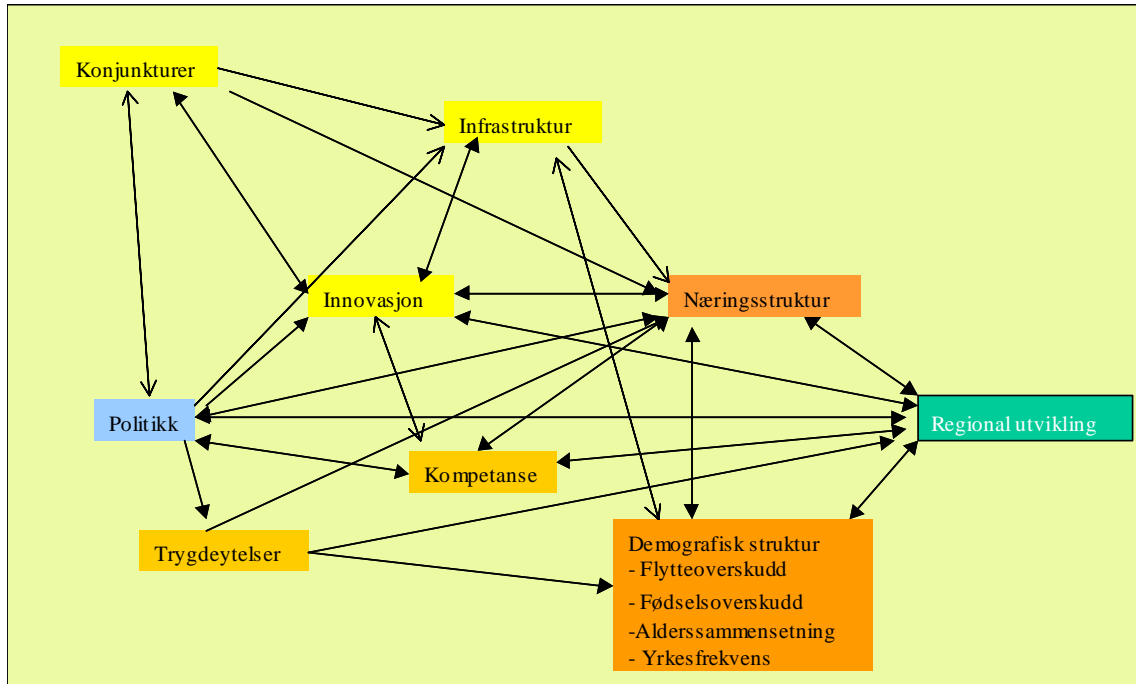
Utviklingen i en region er et resultat av samspillet mellom mange mekanismer. Figur 1 gir en skjematisk framstilling av de viktigste relasjonene. I tillegg til de faktorene som er nevnt her kommer territorielle eller geografiske forhold. Med det menes nærhet eller avstand internt i

¹ Bo- og arbeidsmarkedsregioner, og betydningen av infrastruktur, omtales også i ØF-rapport 15/2003, ”Infrastruktur og næringsutvikling i Hedmark og Oppland”.

² Til sammenligning kan det nevnes at i Nord-Norge er denne andelen kun i overkant av 50 prosent og på Vestlandet ligger den på vel 70 prosent.

en region og forhold til andre regioner. I sum vil disse faktorene utgjøre en regions robusthet eller utviklingsevne. Fokuset i denne utredningen vil i hovedsak ligge innenfor ”boksene ” næringsstruktur og demografisk struktur. Begrunnelsen for dette er for det første prosjektets rammer og for det andre hva St. meld. 25 (2004-2005), Om regionalpolitikken, vektlegger.

Fig.1. Grafisk framstilling av vesentlige faktorer som påvirker regional utvikling

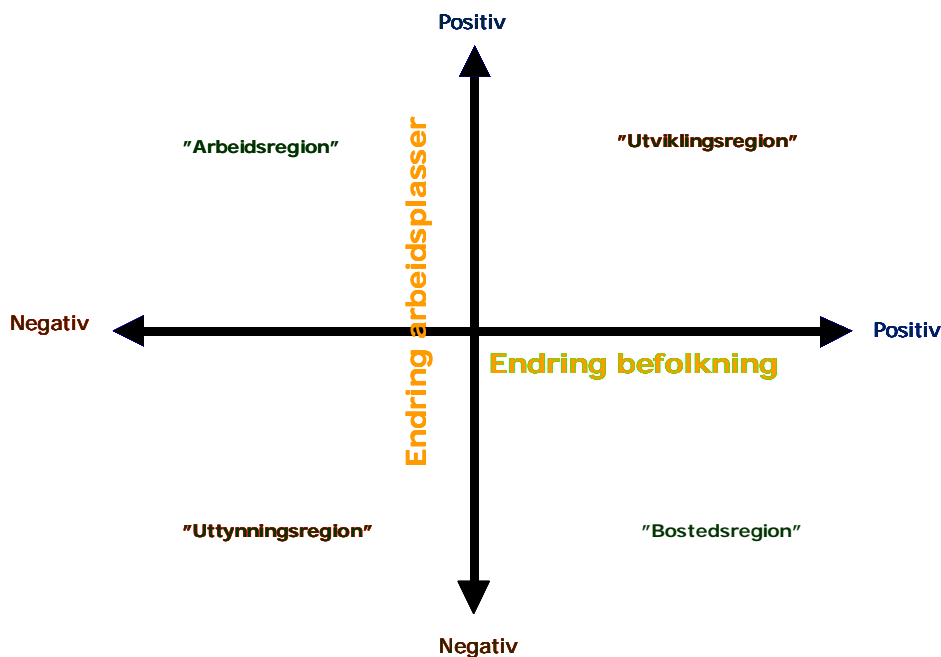

Et element i dagens regionalpolitikk er at manglende robusthet i en region kan utløse regional eller distriktpolitiske virkemidler. Virkemidlene i denne sammenheng skal enten bidra til at regionen blir robust ”nok” eller er direkte støtte som kompensasjon for markedsmessige ulemper, for eksempel avstand. Spørsmålet er hva som menes robusthet (og på hvilke regionalt nivå). En operasjonalisering av dette er at en region skal ha en nærings- og befolkningsstruktur som bidrar til at ”hovedtrekkene i bosettingsmønsteret” opprettholdes framover. I siste regionalmelding er bosettingsmålet riktignok lagt på landsdelsnivå. Dette medfører bl.a. næringsstrukturen må være tilpasset kravene i en ”globalisert kunnskapsøkonomi” og at området befolkningsmessig har en tilfredsstillende vekstkraft. Med førstnevnte menes nødvendig konkurransekraft og en næringsstruktur som i noen grad samsvarer med internasjonale vekstmønstre.

Utviklingstypologi

En enkel tilnærming innledningsvis for å vurdere en regions utvikling er å se på endring i befolkning og endring i antall arbeidsplasser fra et tidspunkt til et annet. Ved å krysstabulere disse to dimensjonene kan man lage en utviklingstypologi.

Fig.2. Typologi for forskjellige regioner

Hvis man "lader" positivt på begge dimensjonene har man det som kan kalles en utviklingsregion og er den ideelle situasjonen. En bostedsregion kjennetegnes ved en positiv befolkningsutvikling, men en negativ arbeidsplassutvikling. Regioner med disse to karakteristika vil ha "befolkningsbasert utvikling pga:

- Befolkningsvekst gir økte kommunale inntekter gjennom inntektssystemet.
- Økt etterspørsel etter varer og tjenester pga større befolkning.

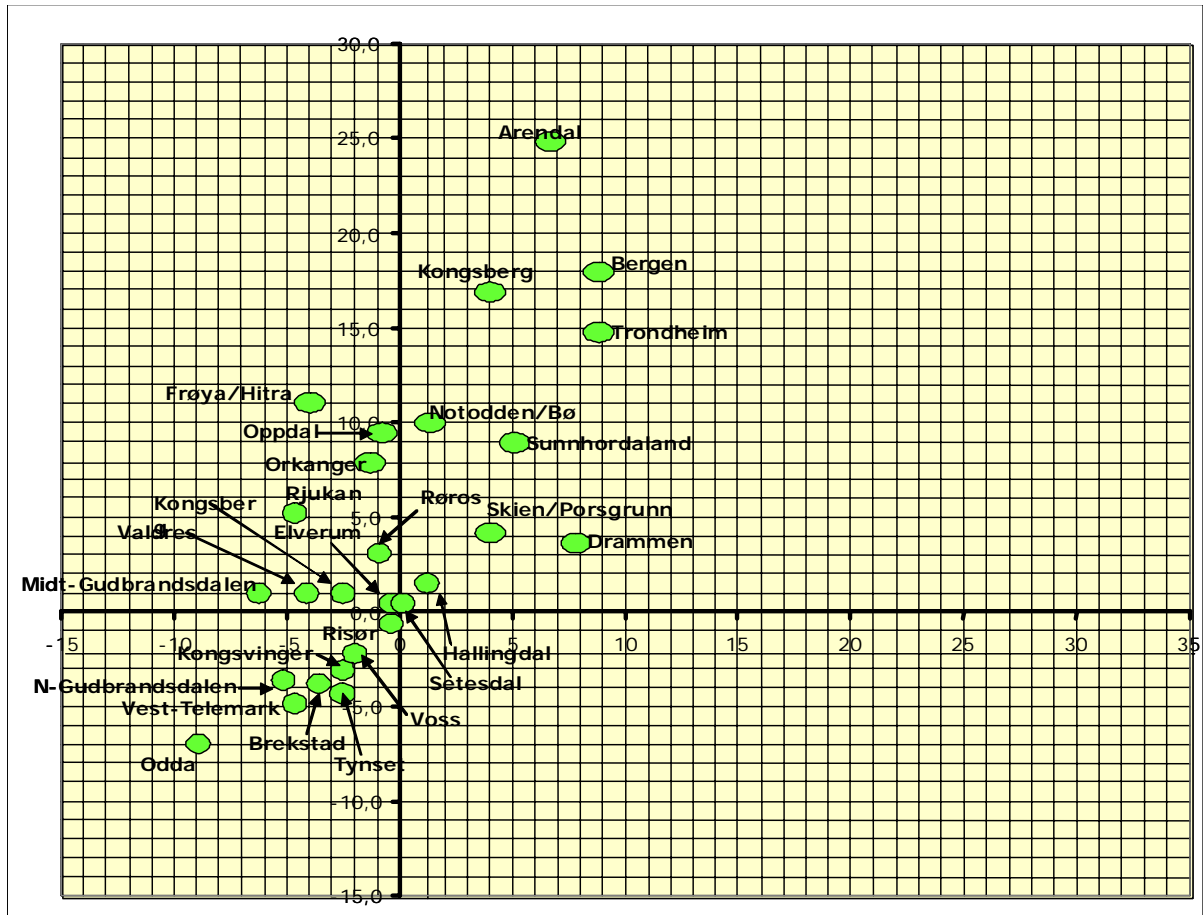
Begge disse elementene vil generere næringsutvikling og dermed positive utviklingsspiraler.

Kategorien "arbeidsregionen" vil si positiv arbeidsplassutvikling og negativ befolkningsutvikling. Denne kategorien har, i hvert fall på kortere sikt, mindre vekstkraft enn bostedsregionene fordi effekten på kommuneøkonomien vil være mindre. I tillegg er det høyst usikkert hvorvidt arbeidstakerne vil bruke lønna si i arbeids- eller bostedsregionen. Redusert utpendling fra regionen, eller at nye arbeidsplasser fylles av personer som bor i regionen, vil ikke øke etterspørselen etter varer og tjenester nevneverdig. Kategori fire, uttynningsregion, vil si at regionen, eller det geografiske området, har en nedgang på begge dimensjonene. Dette gjør at regionen er inne i en negativ utviklingsspiral.

Figur 3 viser hvordan de undersøkte økonomiske regionene plasserer seg i forhold til denne typologiseringen. Den undersøkte perioden er fra 1990- 2001. Dette plottet viser at det er

relativt store forskjeller mellom de økonomiske regionene. Arendalsregionen er det området som har hatt den mest positive utviklingen, mens Odda har hatt den mest negative. Flertallet av de økonomiske regionene ”klynger” seg rundt origo.

Fig.3. Plott som viser prosentvis endring i befolkning (horisontalt) og prosentvis endring i arbeidsplasser (vertikalt) fra 1990- 2001 for økonomiske regioner

Kilde: Panda og bearbejdet av Østlandsforskning

Av landets 89 regioner var det 49 som ligger innenfor kategorien utviklingsregioner. Ingen av de økonomiske regionene i Norge hadde positiv befolkningsvekst og negativ arbeidsplassutvikling for perioden 1990- 2001. 19 regioner kommer innenfor det som her er kalt arbeidsregion. 21 regioner hadde en negativ utvikling mht. begge måleparametrene i den undersøkte perioden. Tabell 1 viser hvordan dette fordeler seg på fylkesnivå (antall økonomiske regioner i hvert fylke som kommer innenfor de forskjellige kategoriene)

Tab.1. Økonomiske reg. fordelt etter regiontype og fylket på bakgrunn av befolknings- og arbeidsplassvekst for perioden 1990- 2001.

Fylke	Type region		
	Utviklingsregioner	Arbeidsregioner	Uttynningsregioner
Østfold	4		
Akershus	4		
Oslo	1		
Hedmark	1	1	2
Oppland	3	2	1
Buskerud	4		
Vestfold	4		
Telemark	2	2	1
Aust-Agder	3		1
Vest-Agder	3	1	
Rogaland	4		
Hordaland	2		2
Sogn og Fjordane	2		3
Møre og Romsdal	4	2	1
Sør- Trøndelag	1	4	1
Nord-Trøndelag	2	2	2
Nordland	3	2	3
Troms	1	3	1
Finnmark	1		3
Totalt	49	19	21

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

2 Geografisk kartleggingsområde og metodiske forhold

Hensikten med dette kapitlet er å vise det geografiske området som ligger til grunn for denne utredningen. I tillegg vil det kort redegjøres for enkelte metodiske forhold.

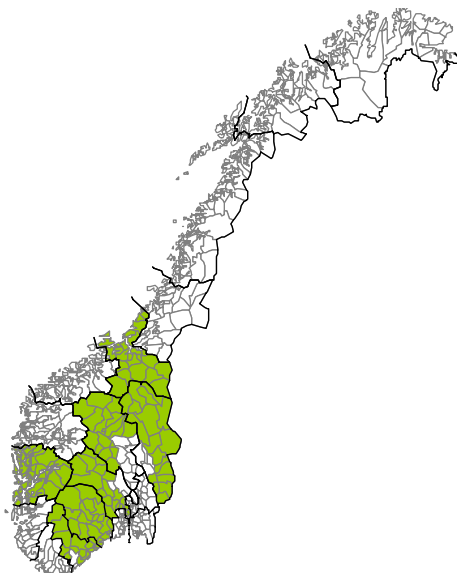
2.1 Geografisk kartleggingsområde

Det geografiske analyseområdet i denne rapporten omfatter forskjellige økonomiske regioner i Hedmark, Oppland, Buskerud, Telemark, Aust-Agder, Hordaland og Sør-Trøndelag.

NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) er EUs standard for regional inndeling. Regionene kalles økonomiske regioner, fordi kriteriene som er brukt for å definere regionene (f.eks. arbeidsmarked og varehandel), er knyttet til områdets økonomiske forhold. Landet er delt inn i 89 økonomiske regioner. (NUTS 4-regioner) I Norge har vi ellers en inndeling der NUTS 2 tilsvarer landsdelsnivå og NUTS 3 er fylkesnivået.

Prinsippet om at NUTS4-regionene ikke skal bryte fylkesgrenser gjør at de økonomiske regionene *nødvendigvis* ikke sammenfaller med dagens bo- arbeidsmarkedsregioner. Et eksempel på dette er Os kommune som funksjonelt hører til Røros-regionen i Sør-Trøndelag, men i inndelingen for økonomiske regioner er plassert i Tynset regionen. Figur 4 gir en grafisk framstilling av hvilke kommuner som omfattes av denne kartleggingen. Figur 5 viser en oversikt hvilke økonomiske regioner som er brukt som undersøkelsesenheter og hvilke kommuner som inngår i hver økonomisk region.

Fig.4. Kommuner som omfattes av kartleggingen

Analysen vil fokusere på totalt 27 økonomiske regioner og omfatter 139 kommuner. Størrelsen på de økonomiske regionene varierer sterkt både mht. areal, befolkning og antall kommuner. Enkelte økonomiske regioner, som f. eks. den økonomiske regionen Rjukan

består kun av en kommune (Tinn) mens den økonomiske regionen Bergen omfatter hele 19 kommuner.

Fig.5. Oversikt over økonomiske regioner som er med i denne kartleggingen og hvilke kommuner disse regionene omfatter.

0491 Kongsvinger	0402 Kongsvinger	0418 Nord-Odal	0419 Sør-Odal	0420 Eidskog
	0423 Grue	0425 Åsnes		
0493 Elverum	0426 Våler	0427 Elverum	0428 Trysil	0429 Åmot
	0430 Stor-Elvdal	0434 Engerdal		
0494 Tynset	0432 Rendalen	0436 Tolga	0437 Tynset	0438 Alvdal
	0439 Folldal	0441 Os		
0593 Midt-Gudbrandsdalen	0516 Nord-Fron	0519 Sør-Fron	0520 Ringebu	
0594 Nord-Gudbrandsdalen	0511 Dovre	0512 Lesja	0513 Skjåk	0514 Lom
	0515 Vågå	0517 Sel		
0596 Valdres	0540 Sør-Aurdal	0541 Etnedal	0542 Nord-Aurdal	0543 Vestre Slidre
	0544 Øystre Slidre	0545 Vang		
0691 Drammen	Sigdal	Modum	Øvre Eiker	Nedre Eike
	Lier	Røyken	Hurum	
0692 Kongsberg	0604 Kongsberg	0631 Flesberg	0632 Rollag	0633 Nore og Uvdal
0694 Hallingdal	0615 Flå	0616 Nes	0617 Gol	0618 Hemsedal
	0619 Ål	0620 Hol		
0891 Skien/Porsgrunn	0805 Porsgrunn	0806 Skien	0811 Siljan	0814 Bamble
	0819 Nome			
0892 Notodden/Bø	0807 Notodden	0821 Bø	0822 Sauherad	0827 Hjartdal
0893 Kragerø	0815 Kragerø	0817 Drangedal		
0894 Rjukan	0826 Tinn			
0895 Vest-Telemark	0828 Seljord	0829 Kviteseid	0830 Nissedal	0831 Fyresdal
	0833 Tokke	0834 Vinje		
0991 Risør	0901 Risør	0911 Gjerstad		
0992 Arendal	0904 Grimstad	0906 Arendal	0912 Vegårshei	0914 Tvedestrand
	0919 Froland	0929 Åmli		
0994 Setesdal	0935 Iveland	0937 Evje og Hornnes	0938 Bygland	0940 Valle
	0941 Bykle			
1291 Bergen	1201 Bergen	1238 Kvam	1241 Fusa	1242 Samnanger
	1243 Os	1244 Austevoll	1245 Sund	1246 Fjell
	1247 Askøy	1251 Vaksdal	1252 Modalen	1253 Osterøy
	1256 Meland	1259 Øygarden	1260 Radøy	1263 Lindås
	1264 Austrheim	1265 Fedje	1266 Masfjorden	
1294 Odda	1227 Jondal	1228 Odda	1231 Ullensvang	1232 Eidfjord
1295 Voss	1233 Ulvik	1234 Granvin	1235 Voss	
1296 Sunnhordland	1211 Etne	1216 Sveio	1219 Bømbo	1221 Stord
	1222 Fitjar	1223 Tysnes	1224 Kvinnherad	
1691 Trondheim	1601 Trondheim	1624 Rissa	1648 Midtre Gauldal	1653 Melhus
	1657 Skaun	1662 Klæbu	1663 Malvik	1664 Selbu
	1665 Tydal			
1692 Frøya/Hitra	Frøya	Hitra		
1693 Brekstad	1621 Ørland	1627 Bjugn	1630 Årjord	1632 Roan
	1633 Osen			
1694 Oppdal	Oppdal	Rennebu		
1695 Orkanger	1638 Orkdal	1612 Hemne	1613 Snillfjord	1622 Agdenes
	1636 Meldal			
1696 Røros	1640 Røros	1644 Holtålen		

Det undersøkte område dekker i underkant av 30 prosent av landets befolkning og i underkant av 28 prosent av arbeidsplassene i landet ved utgangen av 2003. Sammenliknet med 1990 er det en mindre andel av Norges befolkning som bor i denne regionen. Det samme gjelder andelen av arbeidsplasser. Arealmessig dekker dette området 34 prosent av landet. I løpet av 90 tallet er det en økende andel av befolkningen som er bosatt i tettbygde strøk.

Tab.2. Utvalgte nøkkeltall for kartlagt område og landet som helhet

		Norge	Analyseområ	Dekningsgrad
Befolkning	1990	4249830	1258670	29,6
	2003	4577457	1334116	29,1
Arbeidsplasser	1990	1847421	521286	28,2
	2003	2244095	620478	27,6
Andel som bor i tettbygd strøk	1990	69,4	67	
	2003	77,3	72,7	
Areal (km ²)	2003	323758	109285	33,8

Kilde:SSB statistikkbanken og PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

2.2 Metode og datagrunnlag

Rapporten er basert på to typer av data. Mesteparten av de kvantitative analysene er basert på statistikk fra PANDA (Prognose og analyse av næringsliv, demografi og arbeidsmarked). PANDA er et økonomisk-demografisk modellsystem utviklet for bruk i regional analyse og overordnet planlegging i fylker og på lavere geografisk nivå. Datagrunnlaget i Panda bygger på Statistisk sentralbyrås offisielle statistikk, noe som sikrer stor grad av konsistens og sammenlignbarhet mellom ulike nivåer og datatyper. Datagrunnlaget i Panda er godt egnet for generell statistikkproduksjon med sammenligninger mellom kommuner, regioner og fylker. Måletidspunktet for data i PANDA er ved utgangen av året. Ved siden av denne datakilden har vi også brukt SSB - statistikkbanken

Fra og med 2001 gjennomførte SSB endringer i sysselsettingsstatistikken (klassifisering). Viktigste endringer er at vernepliktige i forsvaret nå regnes som sysselsatte, pluss at nedre grense for å bli regnet som sysselsatt er senket fra 3 timer pr uke til 1 time. Dette gjør at man får et brudd i tidsserien og det er derfor ikke mulig å sammenlikne tall før og etter 2001.

I tillegg til de kvantitative dataene er utredningen også basert på deler av basisutredningen til siste regional og distriktsmelding og andre relevante utredninger/analyser.

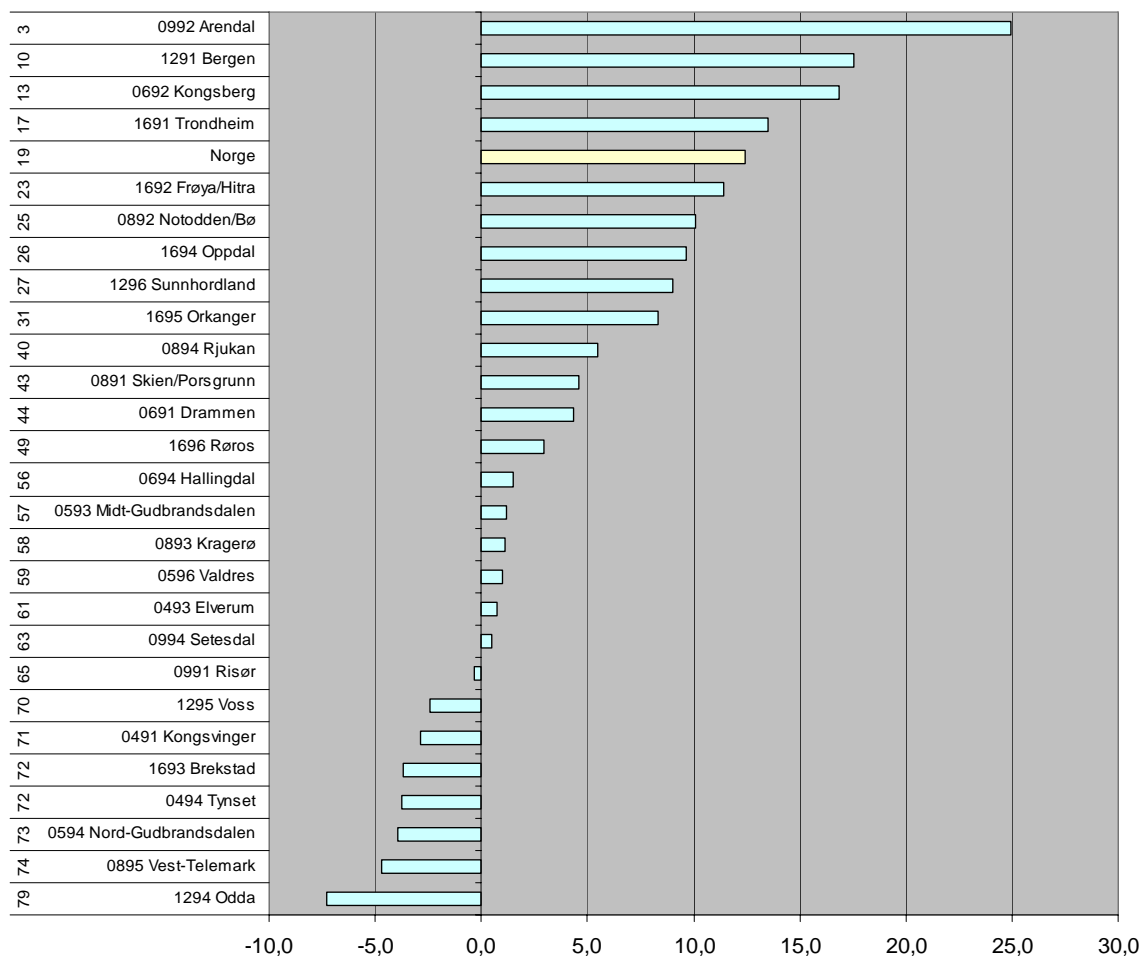
3 Næringsutvikling og næringsdynamikk

Innledningsvis i denne rapporten ble det kort redegjort for noen sentrale mekanismer mht regional utvikling, lansert en typologi for å kategorisere regioner og vist et plot mht. til utviklingen i befolkning og arbeidsplasser. Hensikten med de neste kapitelenes å gå mer i dybden mht. skissert utvikling og prøve å si noe om årsak - virkningsrelasjonene i denne sammenhengen. Fokuset i dette kapitlet er å se på næringsutvikling og næringsdynamikk. Parametere /metoder som brukes i denne sammenheng er utvikling i sysselsetting, lokaliseringskvotienter, shift & shareanalyse og data om lønnsomhetsutvikling.

3.1 Utvikling i sysselsettingen 1990- 2001

På landsbasis økte antall arbeidsplasser fra 1990 til 2001 med i overkant av tolv prosent. Av de undersøkte økonomiske regionene skiller Arendal, Bergen og Kongsberg seg ut med en vekst på mellom 17- 25 prosent. I tillegg har den økonomiske regionen Trondheim en vekst som ligger over landsbasis. Øvrige regioner har en vekst som er svakere enn landet som helhet. Sju av regionene har hatt en nedgang i sysselsettingen gjennom 1990 tallet. Odda-regionen er det området som har hatt sterkest nedgang med en reduksjon på sju prosent.

Fig.6. Prosentvis endring i sysselsettingen 1990- 2001 og rangeringsplass i forhold til landets øvrige økonomiske regioner

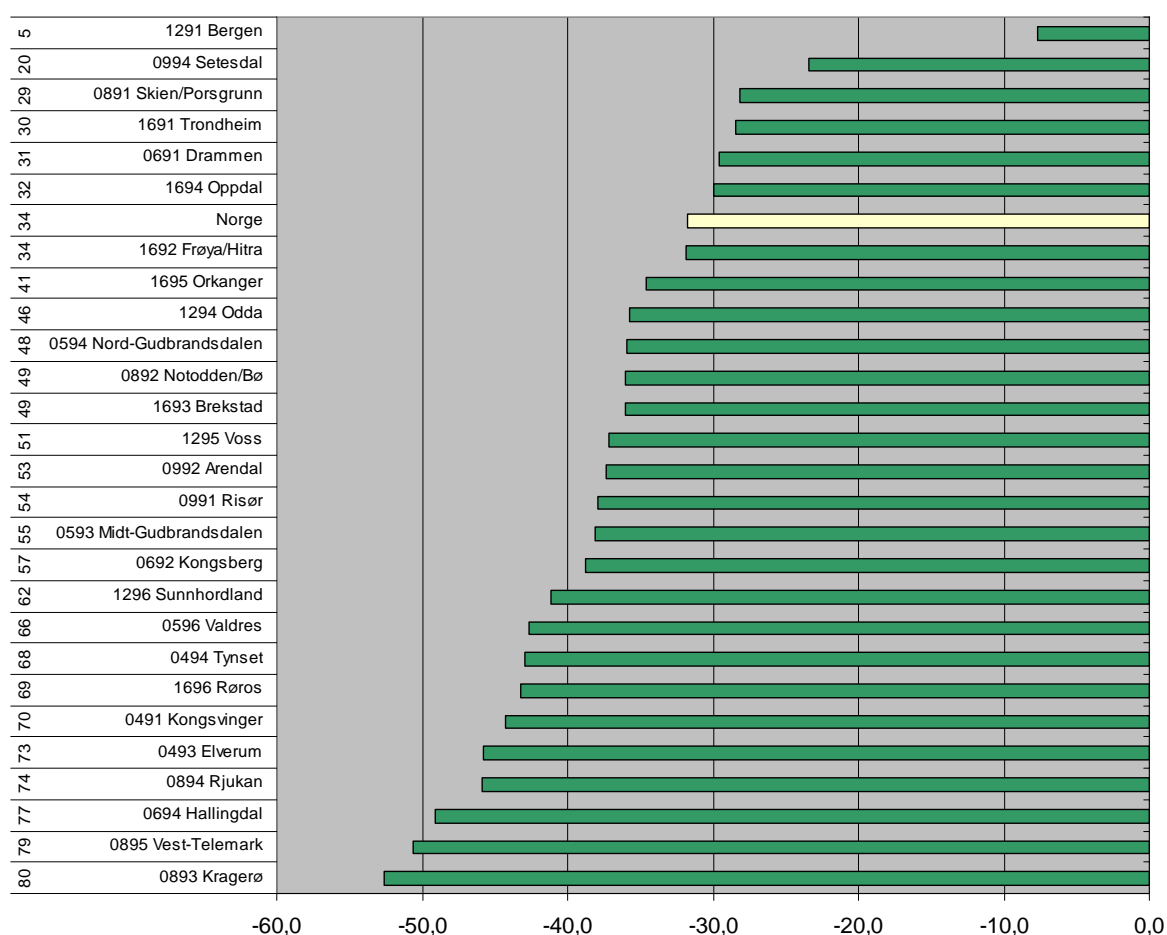
Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Tendensen i figur 6 er at økonomiske regioner som inneholder en storby eller ligger i nærheten av en storby- region har vekst. Regioner som avstandsmessig (geografisk eller samferdselsmessig) ligger langt fra regioner i sterk vekst har en svak eller negativ sysselsetningsvekst. Hvis en sammenlikner alle økonomiske regioner i landet og rangerer disse ut fra relativ vekst for perioden 1990- 2001 ser en for det første at Arendalsregionen kommer på tredje plass. De økonomiske regionene som er med i denne kartleggingen, og har hatt en nedgang i sysselsettingen, (Voss, Kongsvinger, Brekstad, Tynset, Nord-Gudbrandsdalen, Vest- Telemark og Odda) havner på 70-ende plass eller dårligere.

Primærnæringene

Hvordan er så bildet hvis vi ser på utviklingen for forskjellige næringsgrupper? Figur 7 viser utviklingen for primærnæringene (jord- skog og fiske).

Fig.7. Prosentvis endring i sysselsettingen for primærnæringene 1990- 2001 og rangeringsplass i forhold til landets øvrige økonomiske regioner.

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

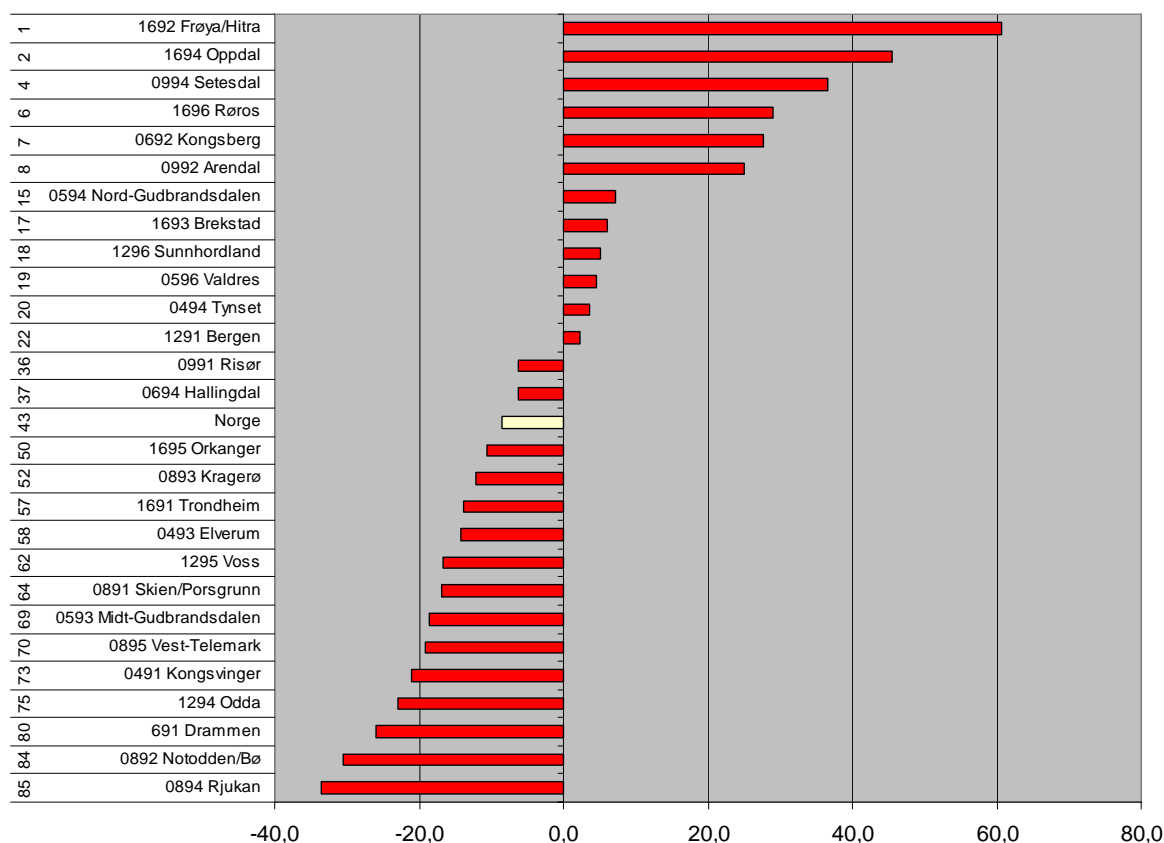
Primærnæringene har i de fleste regioner hatt en sterk relativ nedgang mht. sysselsetting. Dette er også tilfellet når en ser på landet som helhet hvor det var en nedgang på i overkant av 30 prosent. Av de 27 økonomiske regionene som er kartlagt her er det kun seks regioner som hadde en mindre relativ nedgang enn landet samlet. Øvrige økonomiske regioner har hatt en

sterkere nedgang. Geografisk har nedgangen vært størst for økonomiske regioner i Hedmark, Oppland, Buskerud og Telemark. I disse områdene forsvant 4 av 10 arbeidsplasser i primærnæringene i løpet av 1990 tallet. Regioner i disse områdene ligger fra rundt 70 plass eller dårligere hvis en rangerer alle økonomiske regioner etter relativ endring for næringen fra 1990 til 2001. Det er også en tendens til at regioner som i utgangspunktet hadde høy sysselsettingsandel i primærnæringen også har hatt størst relativ tilbakegang.

Industrinæringene

Historisk sett har det vært en dreining fra primærnæring og over mot industrinæringen (og andre sekundærnæringer). Begge disse næringene har de siste 20- 30 årene vært sterkt påvirket av strukturelle endringer p.g.a frihandelsavtaler, nasjonal politikk, globalisering osv.

Fig.8. Prosentvis endring i sysselsettingen for industrinæringene 1990- 2001 og rangeringsplass i forhold til landets øvrige økonomiske regioner

Kilde: Panda og bearbeidet av Østlandsforskning.

Når det gjelder utviklingen for industrinæringene viser den store forskjeller mellom de undersøkte regionene. De økonomiske regionene Frøya/Hitra, Oppdal, Setesdal, Røros, Kongsberg og Arendal ligger blant "Topp 10" på landsbasis når det gjelder relativ vekst innenfor industrinæringene. I bunn av lista ligger ensidige industriregioner som Odda, Notodden/Bø og Rjukan.

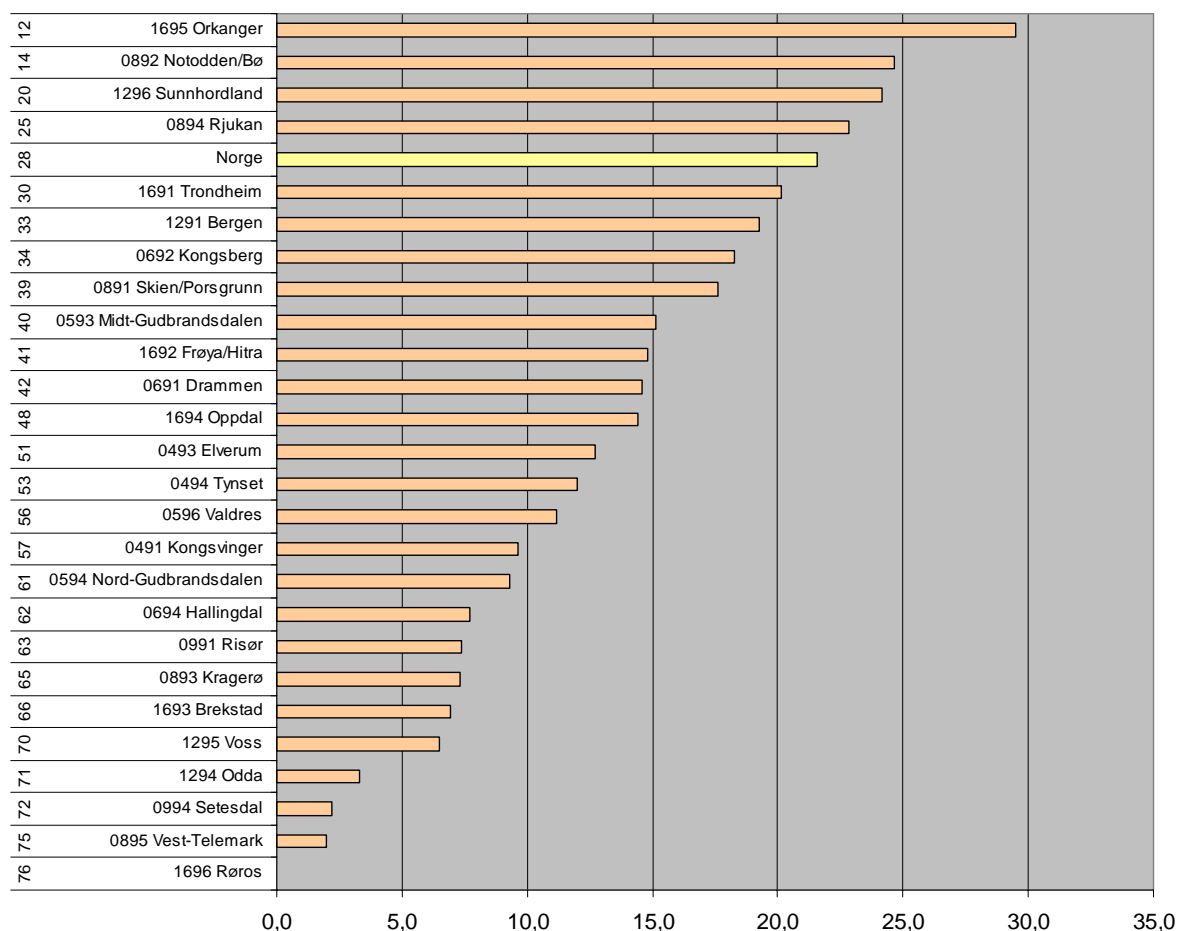
På landsbasis var det et nettotap på i overkant av 25 500 industriarbeidsplasser. I den undersøkte regionen var det et nettotap på 6 145 arbeidsplasser. I de regionene hvor det var et

tap av arbeidsplasser forsvant det 9 906, mens det var en økning på totalt 3 761 i de regionene som hadde vekst i denne næringen. M.a.o. er utviklingen for industri- næringene svært forskjellig. Enkelte regioner, som for eksempel Kongsberg og Arendal, har klart omstillingsprosessen og videreutvikle næringen, mens andre regioner som Notodden/Bø og Rjukan ikke har klart dette. Hvorfor en får dette utviklingsbildet er knyttet opp til forhold som innovasjonsevne, produksjonsprosesser, kostnadsbilde, markedsposisjon osv. Det er rimelig å anta at dette i hovedsak skyldes et skille mellom den mer råvareproduserende industrien på den ene siden og den mer teknologiske industrien på den andre. Den råvareproduserende industrien leverer produkt med en mye lavere priselastisitet enn teknologisk industri som i større grad er kunnskapsbasert.

Tjenesteytende næringer

Tjenesteytende næringer omfatter både privat (forretningsmessig, finansiell og privat tjenesteyting) og offentlig tjenesteyting (stat og kommune). Tjenesteytende næringer er et område som har vært og forventes fortsatt å være i internasjonal og nasjonal vekst. For landet som helhet økte antall sysselsatte innenfor tjenesteytende næringer med over 20 prosent gjennom 1990 – tallet.

Fig.9. Prosentvis endring i sysselsettingen for tjenesteytende næringer 1990- 2001 og rangeringsplass i forhold til landets øvrige økonomiske regioner

Kilde: PANDA og bearbejdet av Østlandsforskning

Ingen av de undersøkte økonomiske regionene i Sør- Norge har hatt en nedgang, men veksten varierer fra omtrent nullvekst i Røros-regionen til i underkant av 30 prosent i Orkanger. Hvis en sammenlikner den relative veksten med andre økonomiske regioner i Norge, uttrykt som rangeringsplassering, ser en at plasseringene er spredt godt over hele "resultatlista". Det er derfor ikke noe grunnlag for å hevde at de undersøkte regionene har noen systematisk dårligere utvikling enn andre økonomiske regioner når det gjelder tjenesteyting totalt sett.

Fordi offentlig sektor er med i denne kategorien, og dette er den største næringen i mange distriktsregioner og i stor grad har utviklet seg i takt med velferdsstatens utvikling, er det ikke overraskende at det er en vekst for næringen i de fleste regioner. Tabell 4 i kap. 3.3. viser de forskjellige næringenes lokaliseringkvotient og er kommer det klart fram at kommunal tjenesteyting er svært sentral i de fleste distriktsregionene.

3.2 Kartlegging av regionenes næringsstruktur og konkurransekraft

Vekst eller tap i arbeidsplasser eller sysselsetting i et geografisk område har flere årsaker. Nedgangen kan skyldes at regionen har mange arbeidsplasser i næringer som er i tilbakegang i hele landet, eksempelvis jordbruk og skogbruk. På den annen side kan vekst skyldes at regionen har mange arbeidsplasser i vekstnæringer, for eksempel forretningsmessig tjenesteyting. En del av sysselsettingsendringene kan altså tilskrives regionens næringsstruktur, det er strukturkomponenten.

I tillegg er det slik at det finnes vekstbedrifter i alle bransjer/næringer, og også bedrifter som klarer seg dårlig innenfor forskjellige vekstbransjer. Noen bedrifter taper i konkurransen, mens andre er vinnerbedrifter. Slik er det også om en ser på sysselsettingen på regionnivå. Noen regioner har sysselsettingsvekst, også i nedgangsnæringer, mens det er motsatt i andre regioner. En del av sysselsettings- endringene kan derfor forklares ut fra hvordan bedriftene i en region har klart seg i forhold til andre bedrifter i sin bransje, i andre regioner. Dette er en konkurransekomponent, ofte kalt skiftkomponent, fordi den viser regionenes avvik i forhold til den nasjonale trenden, gitt regionenes næringssammensetning. Skiftkomponenten kan tas som et uttrykk, en samlet indikator, for hvor godt bedriftene i en region har klart seg innen sine bransjer.

Tabell 3 viser resultatet av shift & shareanalyse for de utvalgte økonomiske resultatene i Sør-Norge, basert på data for sysselsetting etter arbeidssted, fordelt på 50 næringssektorer/bransjer i 1990 og 2001. Referansen, det vi har sammenliknet med, er sysselsettingsutviklingen i de samme 50 sektorene i Norge samlet.

Det som i tabellen kalles "regionalt skift" viser forskjellen mellom regionens sysselsetting i 2001 og den sysselsetting regionen ville hatt med samme vekst som landsgjennomsnittet i perioden 1990-2001. Fra 1990 til 2001 økte antall arbeidsplasser i for eksempel Elverumsregionen med bare 109 personer. Med samme vekst som landsgjennomsnittet skulle denne regionen hatt en vekst på 1 899 (109 + 1790) arbeidsplasser.

Neste kolonne, strukturkomponenten, viser hvor mye av sysselsettingsendringen som kan tilskrives næringsstrukturen i regionen. Vi ser at Elverumsregionen kommer ut med minustall (- 1.284). Det betyr at regionen har en næringsstruktur som har bidratt til lavere vekst enn landsgjennomsnittet. Dvs. regionen er overrepresentert av næringer i generell tilbakegang og/eller underrepresentert av næringer i generell vekst.

Tab.3. Skift- andelsanalyse for utvalgte økonomiske regioner. Basert på 50 sektorer med landet som referanse og endring fra 1990 -2001.

		Sysselsetting etter arbeidssted			Regionalt skift (Avvik fra nasjonal trend)	Fordeling av regionalt skift	
		1990	2001	Endring 1990- 2001		Struktur- komponent	Skiftkomponent
	Norge	1 847 421	2 077 373	229 952			
491	Kongsvinger	18 731	18 195	-536	-2 867	-2 033	-835
493	Elverum	15 257	15 366	109	-1 790	-1 284	-506
494	Tynset	6 653	6 404	-249	-1 077	-1 053	-24
593	Midt-Gudbrandsdalen	5 443	5 509	66	-612	-1 072	460
594	Nord-Gudbrandsdalen	8 619	8 280	-339	-1 412	-1 633	221
596	Valdres	7 884	7 962	78	-903	-1 277	374
691	Drammen	59 528	62 119	2 591	-4 819	-2 604	-2 214
692	Kongsberg	12 450	14 547	2 097	547	-259	806
694	Hallingdal	8 977	9 112	135	-982	-1 058	75
891	Skien/Porsgrunn	43 172	45 150	1 978	-3 396	-2 082	-1 314
892	Notodden/Bø	8 286	9 121	835	-196	-633	436
893	Kragerø	4 928	4 984	56	-557	-579	21
894	Rjukan	2 730	2 879	149	-191	-246	55
895	Vest-Telemark	5 879	5 603	-276	-1 008	-878	-130
991	Risør	3 170	3 159	-11	-406	-347	-58
992	Arendal	24 098	30 102	6 004	3 004	-1 241	4 246
994	Setesdal	2 898	2 912	14	-347	-532	186
1291	Bergen	139 747	164 299	24 552	7 157	3 734	3 423
1294	Odda	5 844	5 420	-424	-1 151	-949	-203
1295	Voss	6 788	6 626	-162	-1 007	-618	-389
1296	Sunnhordland	19 595	21 361	1 766	-673	-1 761	1 088
1691	Trondheim	86 495	98 200	11 705	939	1 185	-247
1692	Frøya/Hitra	3 130	3 487	357	-33	-263	231
1693	Brekstad	5 969	5 749	-220	-963	-382	-581
1694	Oppdal	3 511	3 851	340	-97	-819	721
1695	Orkanger	8 047	8 719	672	-330	-1 534	1 204
1696	Røros	3 457	3 560	103	-327	-322	-6

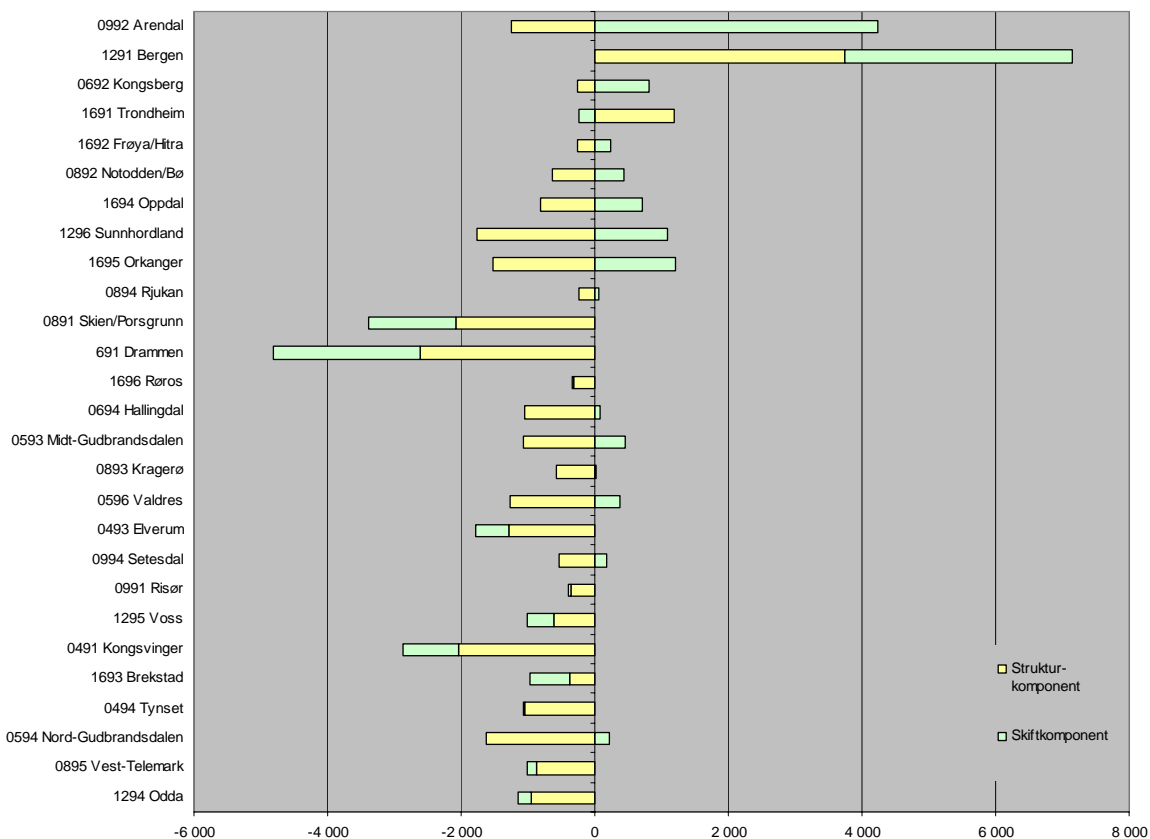
Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Siste kolonne, skiftkomponenten, sier hvor mange arbeidsplasser regionen har tapt, i forhold til det den ville hatt med en utvikling som landsgjennomsnittet, innen sine næringer. Dvs. det er "korrigert" for regionens nærings sammensetning. Skiftkomponenten er derfor et uttrykk for regionens konkurransekraft innen sine næringer. Også her kommer Elverumsregionen ut på minussida (- 504).

De fleste regionene, med unntak av Arendal, Bergen og Trondheim, har en næringsstruktur som er mindre gunstig mht. vekst. Dvs. at de er overrepresentert innenfor næringer i generell tilbakegang og eller underrepresentert innenfor næringer i vekst. For enkelte regioner oppveies noe av strukturlempen med en positiv skiftkomponent (konkurranseevne). Dette gjelder for eksempel de undersøkte regionene i Oppland. Arendalsregionen har en uheldig næringsstruktur mht. vekst, men konkurransekraften mer enn oppveier strukturlempen. Bergensregionen har gjennom 1990 tallet hatt en vekst i antall sysselsatte som ligger mer enn 7 000 høyere enn om de hadde fulgt den nasjonale utviklingen. Årsaken til dette er både næringsstrukturen og konkurransekraften. I denne sammenheng må vi minne om at tallene er fra perioden 1990-2001. På grunn av endringer i sysselsettingsstatistikken har vi ikke muligheter for å gjøre en mer oppdatert shift-shareanalyse.

Figur 10 viser en grafisk framstilling av struktur og skift komponentene fra tabell 3.

Fig.10. Struktur- og andelsanalysen for utvalgte økonomiske regioner i Sør- Norge med basis i 50 næringer og for perioden 1990- 2001. Landet som referanse

De økonomiske regionene i figur 10 er rangert på bakgrunn av relativ endring i totalt antall arbeidsplasser fra 1990 til 2001.

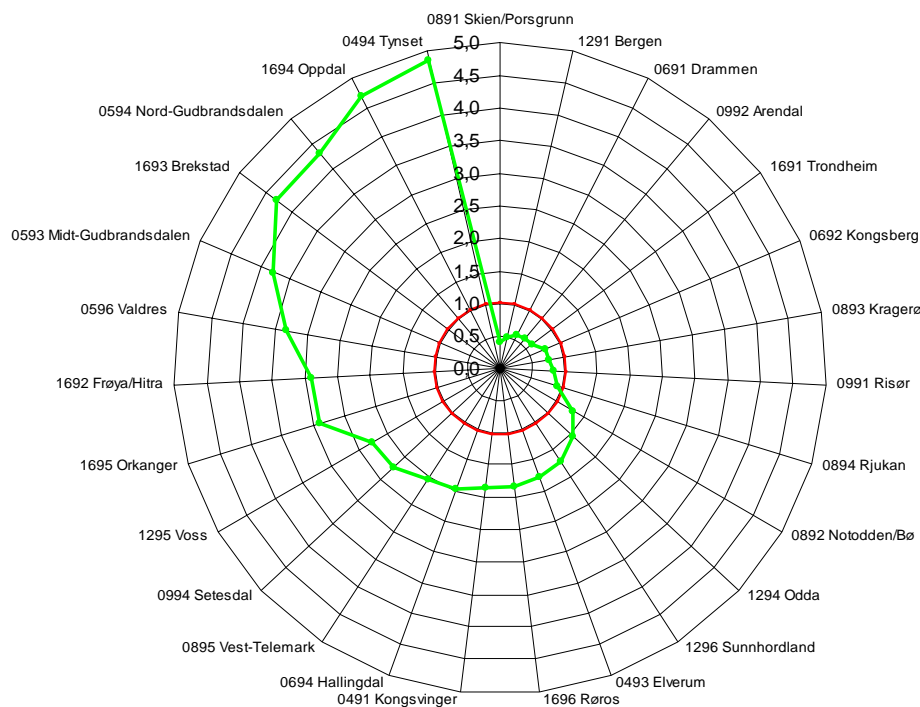
3.3 Lokaliseringskvotienter

Det har tidligere i dette kapitlet vært fokusert på utvikling i antall sysselsatte på regionalt nivå for utvalgte økonomiske regioner i Sør-Norge gjennom 1990 tallet. Utviklingen kjennetegnes ved relativt store forskjeller i næringsstruktur og forskjellig vekst i arbeidsplasser. Veksten har i hovedsak kommet i regioner med større by-sentra og da spesielt innenfor tjenesteytende næringer. Hovedutfordringen for ”distriktsregionene” gjennom 1990-tallet har vært en overrepresentasjon innenfor næringer i generell tilbakegang (primærnæringene og deler av industrien) og underrepresentasjon innenfor næringer i vekst (tjenesteyting og deler av industrien).

Lokaliseringskvotient (LQ) er et uttrykk for en nærings størrelse, målt i antall arbeidsplasser, i en region i forhold til næringens størrelse på landsbasis. Lokaliseringskvotient på 1 vil si at næringen er like stor på regionalt nivå som på landsbasis. Er lokaliseringskvotienten lik to er det relativt sett dobbelt så mange arbeidsplassere i denne næringen i den region en ser på,

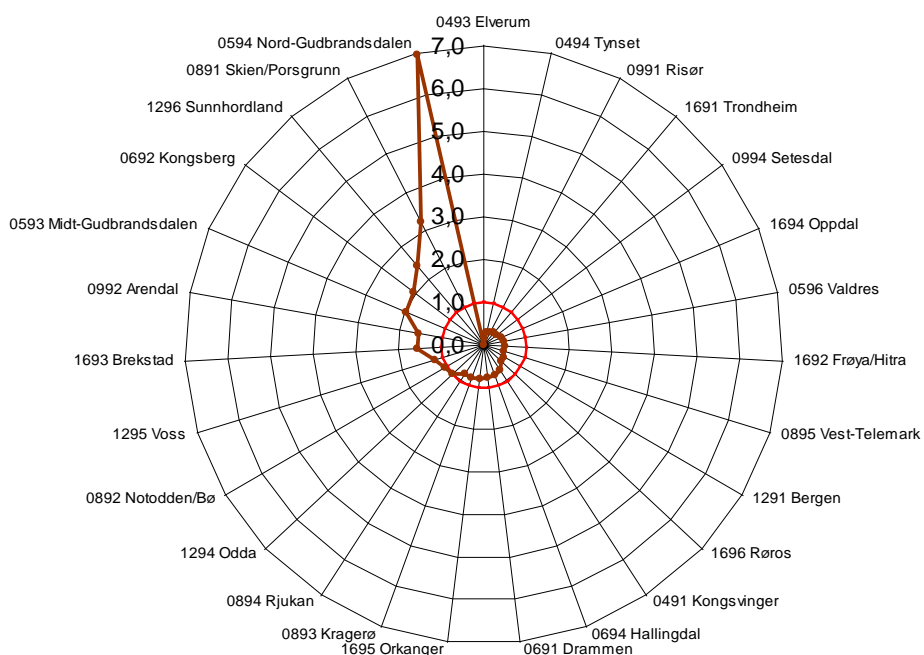
sammenliknet med hva en finner på landsbasis. Figurene 11 til 16 viser lokalisingskvotientene for de forskjellige næringene for utvalgte regioner i Sør- Norge. I disse figurene viser den røde sirkelen en lokalisingskvotient lik 1. Dette er gjort for å øke lesbarheten og bildet av hvorvidt en næring i en region er over- eller underrepresentert.

Fig.11. Lokalisingskvotient for primærnæringene (2003)

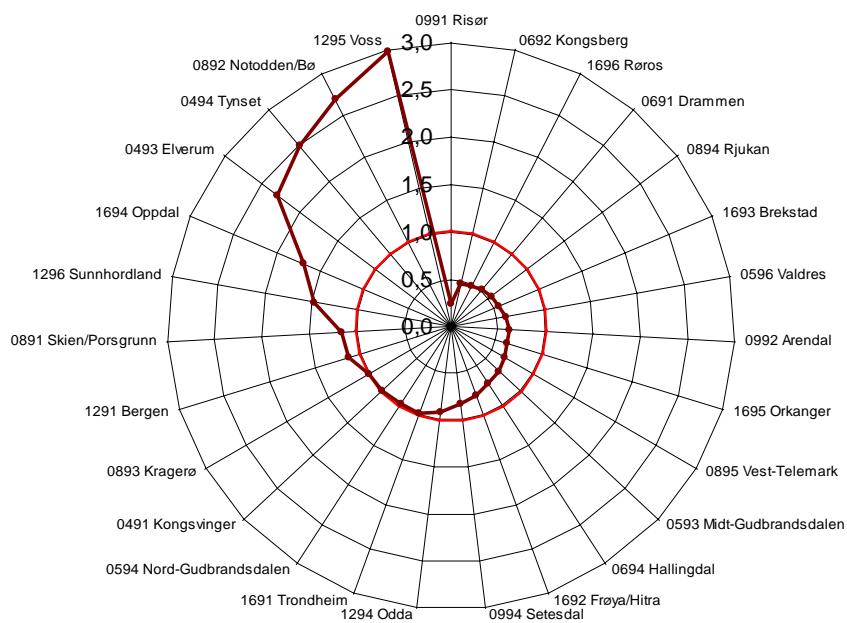
Lokalisingskvotienten for primærnæringene varierer sterkt mellom regionene, fra i overkant av 0,5 i byregionene og et par av sørlandsregionene til mellom 3 og 5 i distriktsregionene i Innlandet. For Tynset regionens vedkommende vil det si at det relativt sett er 5 ganger så mange sysselsatte som hva man finner på landsbasis. På bakgrunn av at det er rimelig å anta at den strukturrasjonaliseringen en har sett gjennom 1990 tallet, WTO- forhandlingene og de siste landbruksoppgjørene må en forvente at utviklingen for denne næringen vil fortsette. Dette vil ha stor effekt for flertallet av de undersøkte økonomiske regionene.

Fig.12. Lokaliseringskvotient for naturressursbasert industri

Naturressursbasert industri er her definert til å være bergverksdrift og bryting av kull, torv og malm. Denne næringen betyr relativt sett svært mye i Nord- Gudbrandsdalsregionen (LQ= 7) og i Skien/Porsgrunn. I øvrige regioner har denne næringen en begrenset betydning. På nasjonalt nivå var det i 2003 i overkant av 3 800 arbeidsplasser for denne næringen.

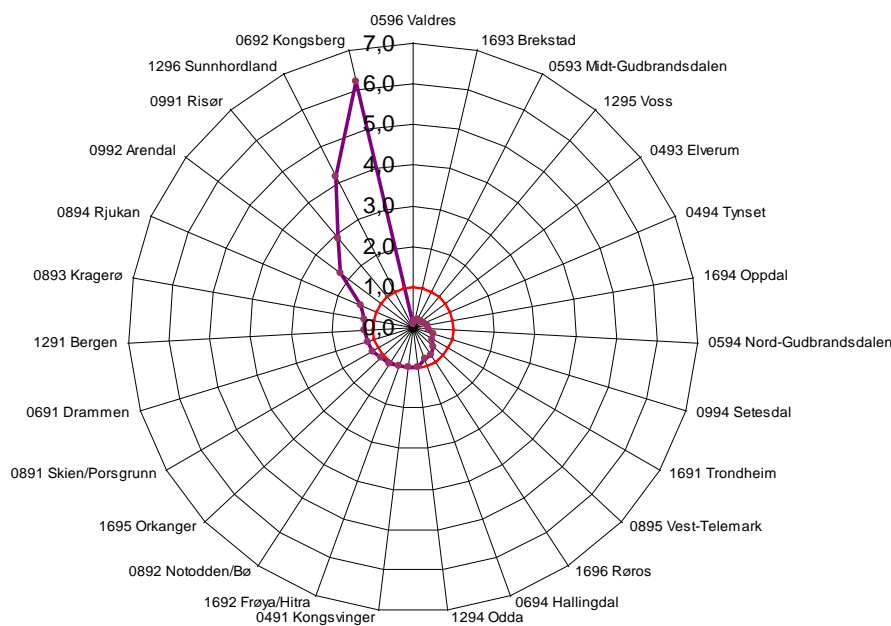
Fig.13. Lokaliseringskvotient for annen industri

Ingen av de undersøkte økonomiske regionene har en lokalisingskvotient høyere enn tre for kategorien ”annen industri”³. Disse næringene har størst relativ betydning i Østerdalsregionene, Tynset og Voss. I Østlandsområdet for øvrig, på Sørlandet og mesteparten av Vestlandet har næringen relativt liten vekt eller at man ligger omtrent på landsnivå mht. sysselsettingsmessig betydning.

Hva så med den mer teknologi- baserte industrien⁴ ? Figur 14 viser lokalisingskvotienten for disse industrigreinene i de undersøkte økonomiske regionene.

Fig.14. Lokalisingskvotient for teknologi- industri

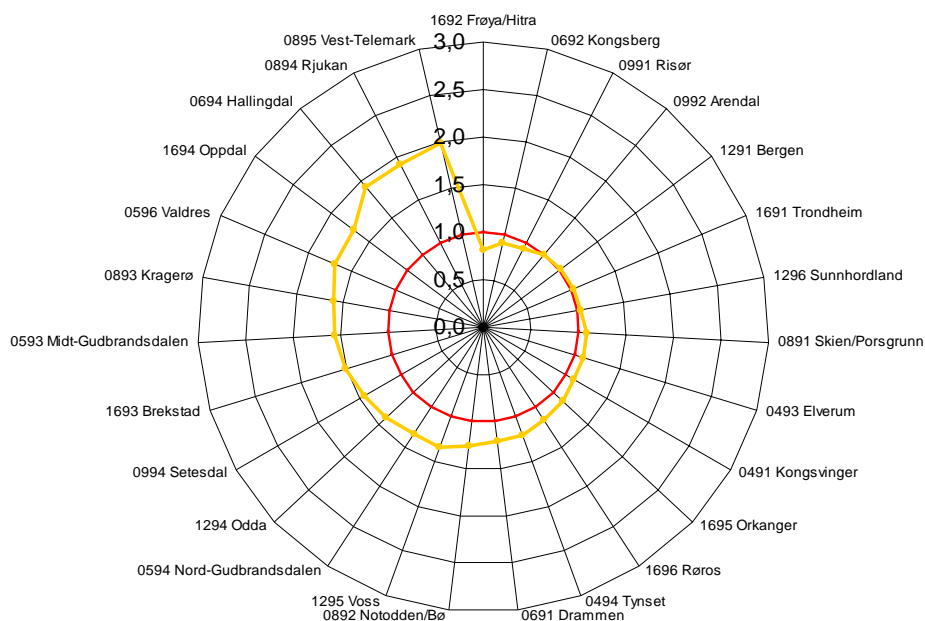
Teknologi- industri, slik som det er definert her har relativt sett liten betydning i de fleste undersøkte økonomiske regionene i Sør Norge med to unntak. Først og fremst gjelder dette Kongsberg (LQ=6,2), men også i Sunnhordland (LQ= 4,2) har denne næringen relativt sett stor betydning.

Bygg og anleggssektoren er her slått sammen med kraft og vannforsyning. Bygg og anleggssektoren er en næring som for det første er svært konjunkturfølsom og for det andre viser små forskjeller mht. til den andelsmessige delen av arbeidsplassene i en region. I figur 15, hvor også kraft og vannforsyning er inkludert ser man ingen av regionene har en lokalisingskvotient som overstiger 2. For et flertall av regionene ligger kvotienten på 1, dvs at den relative betydningen av næringen i regionen er lik hva man finner på landsbasis. Noen av regionene har en LQ som ligger mellom 1 og 2. Det er rimelig å anta at en del av dette skyldes at de også er kraftregioner.

³ Fiskeforedling, næringsmiddel-,drikkevare- og tobakks-, tekstil-, beklednings-, lær- og lærvare-, trelast- og trevare- treforedling-, forlag og grafisk -, produksjon av kjemiske råvarer, produksjon av kjemisk-tekniske produkter, raffinering av jordolje (og kullprodukter), gummivare- og plast-, keramisk -, glass- og glassvare-, mineralisk -, jern- og stål-, og ikke-jernholdig metallindustri

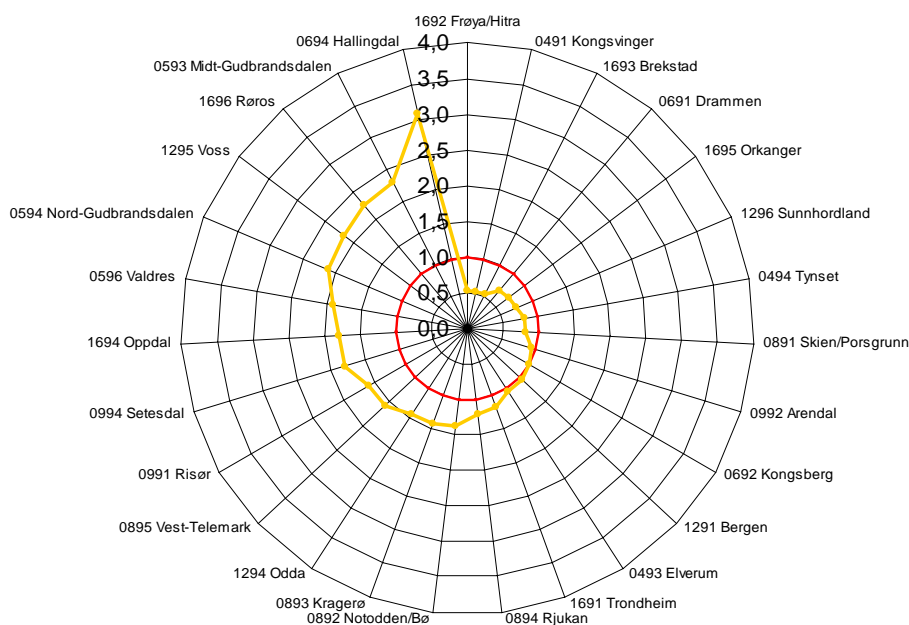
⁴ Metallvare- maskinvare-, elektrovare og transportmiddel industri samt produksjon av instrumenter og bygging av fartøy og oljeplattformer

Fig.15. Lokaliseringskvotient for bygg og anlegg, kraft og vannforsyning

Reiseliv er en bransje det har vært satset på i mange regioner de siste 20- 30 åra. Dette er en næring som har vært i vekst og fortsatt forventes å vokse pga. utlendingers ønske om naturbaserte opplevelser og nordmenns økte kjøpekraft og ferievener. I tillegg kommer trenden med "second homes" som indirekte støttet opp under denne utviklingen. I figuren nedenfor er antall arbeidsplasser i hotell- og restaurantvirksomhet brukt som en indikator for "reiselivsnæringen" i en region.

Fig.16. Lokaliseringskvotient for hotell og restaurant

I Hallingdal har hotell og restaurantnæringen en lokaliseringkvotient på over tre. I tillegg har næringen en kvotient på over to i Gudbrandsdalsregionen, i Rørø- og Vosseregionen. Med unntak av Voss er dette regioner som antakeligvis ligger innenfor en akseptabel reiseavstand i forhold til de befolkningstette områdene på Østlandet. Voss er unntaket i denne sammenheng, men her er nærheten til Bergen sentralt, både i forhold til hjemmemarked og som transportknutepunkt. Kort sagt er hotell- og restaurantnæringen relativt sett svært viktig for flere av distriktsregionene som er undersøkt.

I dette bildet hører også med at statistikken antakeligvis underestimerer betydningen rent sysselsettingsmessig fordi utenlandsk arbeidskraft ikke telles med i statistikken. Dvs. at dansker som for eksempel jobber på hoteller i Hallingdal ikke er med i grunnlaget for utregningen av lokaliseringkvotienten. På den annen side vil det også være slik at hvis en region har omtrent samme andel utlendinger innenfor denne næringen som på landsbasis vil dette ikke ha noe effekt i denne sammenheng.

Tab.4. Lokaliseringkvotient for alle næringer i utvalgte regioner (2003). Fargede celler viser en LQ som er større enn 2,5

	Primærproduksjon	Foredling jord, skog og fisk	Olje og gass	Annen naturress. basert industri	Annen industri	Teknologi-industri	B-A, kraft og vann	Varehandel, rep	Hotell og restaur	Transp. og komm	Finansiell tj. forretnm. tj. eiendom og FoU	Annen priv. tj. yting	Kommune	Stat
0491 Kongsvinger	1,9	1,7	0,0	3,2	1,2	1,0	1,1	1,0	0,5	0,8	0,5	0,6	1,4	0,9
0493 Elverum	1,8	2,0	0,0	0,6	1,1	0,3	1,1	0,9	1,0	0,6	0,5	0,8	1,3	1,3
0494 Tynset	4,8	1,7	0,0	0,8	0,5	0,3	1,2	0,8	0,8	0,6	0,5	0,5	1,4	0,6
0593 Midt-Gudbrandsdalen	3,8	1,8	0,0	1,5	0,6	0,2	1,6	0,9	2,3	0,7	0,4	0,7	1,3	0,1
0594 Nord-Gudbrandsdalen	4,3	1,4	0,0	0,4	1,0	0,4	1,3	0,8	2,1	0,8	0,4	0,5	1,3	0,2
0596 Valdres	3,3	1,2	0,0	2,0	0,5	0,1	1,7	0,9	1,9	0,7	0,6	1,0	1,3	0,3
0691 Drammen	0,6	1,0	0,0	0,8	1,0	1,2	1,2	1,2	0,7	0,9	0,9	1,2	1,0	0,8
0692 Kongsberg	0,7	0,4	0,0	0,3	0,2	6,2	0,9	0,8	1,0	0,5	0,6	0,7	1,1	0,7
0694 Hallingdal	2,0	1,0	0,0	0,8	0,5	0,8	1,9	1,0	3,1	0,7	0,5	0,9	1,2	0,3
0891 Skien/Porsgrunn	0,4	0,8	0,3	1,1	2,7	1,1	1,1	1,0	0,8	0,8	0,8	0,9	1,1	0,9
0892 Notodden/Bø	1,3	0,4	0,0	1,0	0,9	1,0	1,3	0,9	1,4	0,7	0,7	0,8	1,4	0,9
0893 Kragerø	0,8	0,9	0,0	2,4	1,5	1,2	1,6	1,0	1,4	0,8	0,5	0,7	1,4	0,6
0894 Rjukan	0,9	0,2	0,0	0,0	2,3	1,4	1,9	0,7	1,2	0,7	0,5	0,5	1,4	0,6
0895 Vest-Telemark	2,0	0,8	0,0	0,6	0,5	0,7	2,0	0,8	1,6	0,8	0,4	0,8	1,6	0,3
0991 Risør	0,8	0,8	0,1	0,7	1,0	2,8	0,9	0,9	1,6	0,9	0,7	0,6	1,5	0,2
0992 Arendal	0,6	0,7	0,0	0,8	0,7	2,2	1,0	1,0	0,9	1,0	0,9	0,8	1,2	1,0
0994 Setesdal	2,2	1,3	0,0	0,5	0,7	0,5	1,5	0,7	1,8	1,0	0,3	0,5	1,8	0,5
1291 Bergen	0,5	0,8	2,8	0,4	0,8	1,2	1,0	0,9	1,0	1,1	1,1	1,2	0,9	1,1
1294 Odda	1,5	0,2	0,0	1,2	3,0	1,0	1,4	0,7	1,4	0,7	0,4	0,4	1,5	0,6
1295 Voss	2,3	1,1	0,0	0,8	0,6	0,2	1,3	1,0	2,2	0,9	0,4	1,0	1,3	0,8
1296 Sunnhordland	1,7	0,7	0,0	0,5	0,8	4,2	1,0	0,7	0,8	1,0	0,5	0,6	1,3	0,6
1691 Trondheim	0,6	1,1	0,9	0,5	0,6	0,6	1,0	1,0	1,2	0,9	1,3	1,0	0,9	1,4
1692 Frøya/Hitra	2,9	6,7	0,0	2,0	0,7	1,0	0,8	0,6	0,5	1,0	0,4	0,4	1,3	0,1
1693 Brekstad	4,3	1,1	0,0	1,5	0,5	0,2	1,5	0,7	0,5	0,8	0,4	0,6	1,4	0,9
1694 Oppdal	4,7	1,5	0,0	6,9	1,0	0,4	1,7	1,0	1,8	0,5	0,3	0,6	1,1	0,1
1695 Orkanger	2,9	0,6	0,0	0,4	1,7	1,1	1,1	0,9	0,7	0,9	0,5	0,5	1,4	0,7
1696 Rørø	1,8	1,7	0,0	0,3	2,5	0,8	1,2	0,9	2,3	0,9	0,4	0,6	1,1	0,5

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

I tab.4. presenteres lokaliseringkvotienten for alle næringer (basert på 14 kategorier) for de utvalgte økonomiske regionene. Vi vil her trekke fram tre forhold som ikke er presentert tidligere.

- 1) Frøya/Hitra-regionen har en lokalisingskvotient for foredling, jord skog og fisk på 6,7. I de øvrige regionene ligger lokalisingskvotienten på under 2.
- 2) Lokalisingskvotienten for kommunal tjenesteyting viser at denne næringen relativt sett er noe høyere enn på nasjonalt nivå for et flertall av distriktsregionene. Dette kan bl.a. ha sammenheng med at mange av regionene er store i areal og en aldersstruktur som i større grad genererer etterspørsel etter forskjellige omsorgstjenester.
- 3) Både internasjonalt og nasjonalt har det gjennom 1990 åra vært en vekst innenfor tjenesteyting. En stadig sterkere globalisert kunnskapsøkonomi vil medføre en fortsatt vekst innenfor dette segmentet. Ved utgangen av 2003 var det ingen av de undersøkte økonomiske regionene som var "tunge" på dette området, i hovedsak er de underrepresentert. Ved siden av at dette styrker de funn som ble funnet i den presenterte struktur og andelsanalysen viser dette også at mange av regionene har en utfordring i forhold til det man forventer vil bli et vekstområde framover.

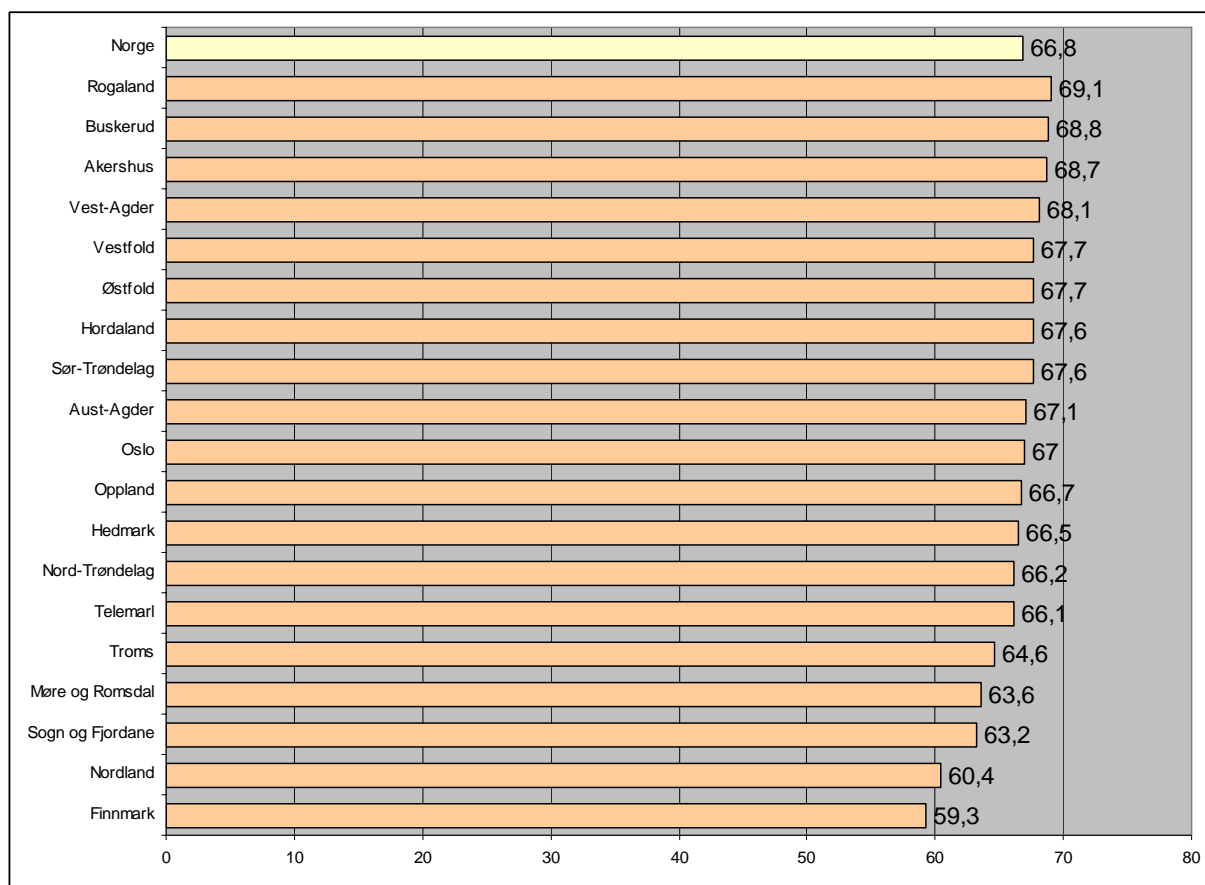
3.4 Lønnsomhet

Et lønnsomt næringsliv er en sentral forutsetning for å sikre utvikling. Det har ikke vært mulig innenfor dette prosjektets rammer å gå gjennomført egne analyser mht. dette. Derfor må vi basere oss på data og informasjon fra andre studier. Det foreligger ikke analyser av lønnsomhet som sammenfaller med det geografiske området denne utredningen omfatter. Knut Vareide, Telemarksforskning, har på oppdrag fra Østlandssamarbeidet gjennomført årlige næringsanalyser for de fylkene som er med i dette samarbeidet. I dette avsnittet vil vi gjengi noen tall, dels på fylkesnivå, dels for planregioner i de fylkene som er en del av Østlandssamarbeidet. Planregioner kan skille seg fra økonomiske regioner i enkelte fylker.

Lønnsomheten er målt ved den prosentvise andelen foretak med overskudd før skatt. Hvis en ser på lønnsomhetsutviklingen over tid viser det seg at 2002 var et vendepunkt. Årene før dette var lønnsomheten synkende. Skiftet som kom i 2002 ble forsterket i 2003 (Knut Vareide).

Lønnsomheten for bedrifter varierer mellom fylker. I Norge var det 66,8 prosent av bedriftene som hadde et positivt resultat før skatt. På fylkesnivå kommer Finnmark dårligst ut (59,3) med et positivt resultat, mens det i Rogaland var 69,1. Buskerud ligger på andreplass. Hva så med lønnsomheten hvis man bryter opp tallene og ser på regionalt nivå?

Fig.17. Andel av foretak som har positivt resultat før skatt

Kilde: Knut Vareide, Telemarksforskning

Den regionale inndelingen som er brukt i Knut Vareides arbeider er ikke helt sammenfallende med inndelingen i økonomiske regioner (hhv. 79 regioner mot 89 økonomiske). Til tross for at det ikke er helt samsvar mener vi det er forsvarlig å bruke disse som en indikasjon på lønnsomhet. Tabell 5 viser situasjonen i regioner som er med i denne undersøkelsen. Regioner i Aust- Agder, Hordaland og Sør- Trøndelag er ikke med fordi de ikke dekkes av Knut Vareides undersøkelser som er lagt til grunn her.

Tab.5. Andel av bedriftene med positivt resultat før skatt i forskjellige regioner og rangering i forhold til alle regioner på landsbasis.

Region	Andel med pos.res.før skatt	Rangering landsbasis
Midtfylket (Buskerud)	70,8	3
Drammensregionen	69,9	7
Valdres	68,1	19
Grenland	67,5	26
Vest-Telemark	66,0	36
Kongsberreg	65,9	37
Sør-Østerdal	65,6	40
Glåmdal	65,5	43
Midt-Telemark	65,2	44
Midt- Gudbrandsdal	65,2	45
Hallingdal	63,7	55
Fjellregion	60,3	66
Nord-Gudbrandsdal	59,6	70

Også når det gjelder lønnsomhet ser vi at det er store forskjeller mellom regionene. Et par av

regionene i Buskerud (Midt-fylket og Drammensregionen) har en andel bedrifter med positivt resultat på rundt 70 prosent og som hevder seg godt i forhold til en rangering på landsbasis. Distriktsregionene i Hedmark og Oppland er i den andre enden av rangeringen. I følge Knut Vareide ligger for eksempel Fjellregionen langt under landsgjennomsnittet og tredje sist av regioner på Østlandet.

Hva så med lønnsomheten innenfor de forskjellige bransjene? Funn fra Knut Vareides analyser viser følgende:

- Bygg og anlegg er den bransjen med høyest andel lønnsomme bedrifter
- Primærnæringene og hotell og restaurantbransjen har forholdsvis flest underskuddsbedrifter
- Disse to er de eneste næringene som har svekket lønnsomhet fra 2002 til 2003.
- Tjenesteytende næringer hadde sterkest økning i andel overskuddsbedrifter
- Industrien hadde en økende andel foretak med overskudd.

Tab.6. Andel bedrifter med positivt resultat etter næring og fylke i 2003.

	Norge	Hedmark	Oppland	Buskerud	Telemark
Bygg og anlegg	72,2	69,4	73,3	71,4	66,8
Forr.messig tj.yting	69	68,4	67,8	69,2	71,3
Personlig tj.yting	67	62,7	65,6	67,5	65,5
Handel	66,6	68,3	67,4	68,9	64,8
Industri	65,2	62,1	68,2	68,3	62,9
Transport	64,6	64,7	53,4	71,9	64,6
Hotell og restaurant	52,9	56,7	55	57,6	49,4
Primær	41,5	63,6	71,4	65,7	51,9

Kilde: Knut Vareide, Telemarksforskning

Oppsummert kan vi si at "Lønnsomheten varierer mellom regioner i Norge. De mest lønnsomme regionene er på Østlandet, rundt Stavanger, Bergen og Trondheim. Næringslivet i Nord Norge er klart mindre lønnsomt enn i sør. De minst sentrale regionene i sør har også svak lønnsomhet." (Knut Vareide). Det er også en tendens til at næringsliv i nærhet til Oslo er mer lønnsomme. I tillegg sliter bedrifter innen primærnæringene og hotell- restaurantbransjen mer enn næringslivet for øvrig.

4 Befolkningsstruktur og befolkningsdynamikk

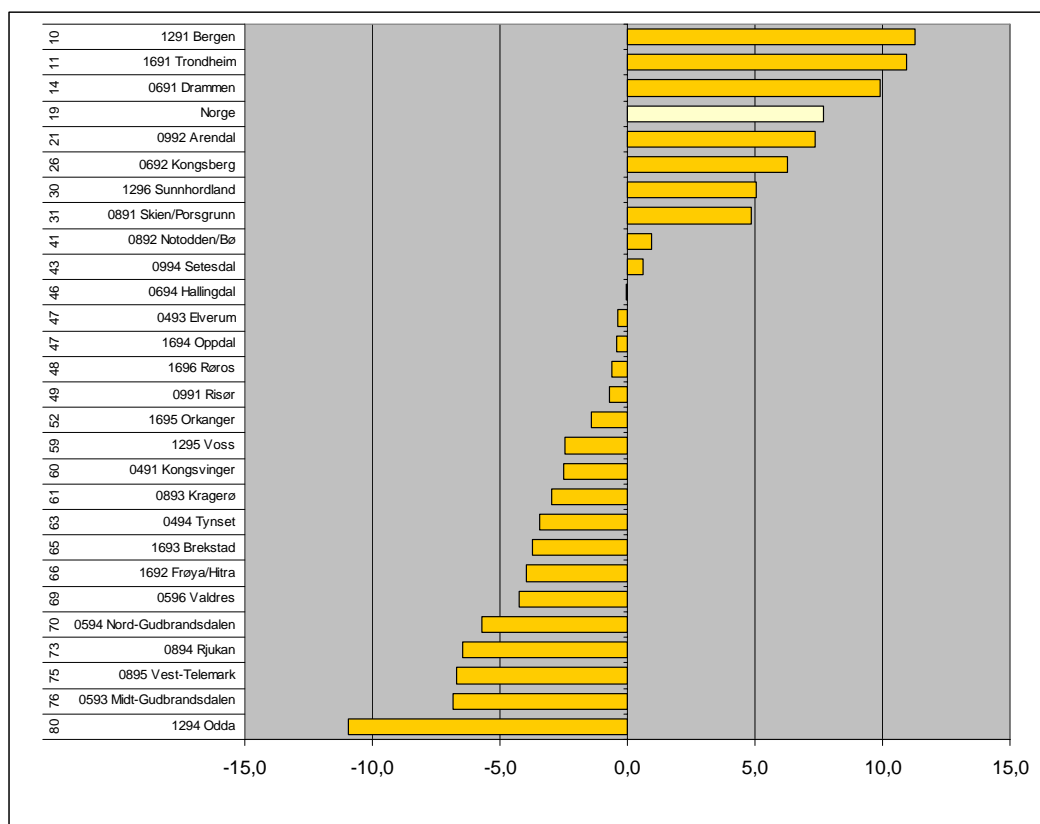
Ved siden av utvikling i antall arbeidsplasser er befolkningsutvikling en sentral utviklingsindikator. Antall innbyggere vil påvirke rammetilskuddet for kommunene og dermed etterspørselen etter varer og tjenester. Mindre etterspørsel etter varer og tjenester, både fra privat og offentlig sektor, vil ha en negativ effekt i forhold til arbeidsplass- og/eller næringsutviklingen. Redusert tjenestetilbud vil i neste omgang svekke regionen attraksjonskraft i forhold til tilflytting, alternativt øke utflyttingen. M.a.o. kan en få en sjølfosterkende negativ utviklingsspiral. (Alternativt en positiv utviklingsspiral ved en økning i befolkningen). I tillegg til befolkningsutviklingen vil også befolkningens alderssammensetning ha en betydning fordi det påvirker rammetilskuddet til kommunene direkte og også etterspørselen etter tjenester.

Hensikten med dette kapitlet er å presentere sentrale faktorer rundt befolkningsmessige forhold for utvalgte økonomiske regioner i Sør- Norge.

4.1 Befolkningsutvikling 1990- 2003

Når det gjelder endring i befolkning er det kun tre regioner som har en sterkere vekst enn hva man finner på nasjonalt nivå blant de undersøkte økonomiske regionene. Dette er Bergens-, Trondheims- og Drammensregionen som alle har en vekst på 10 prosent.

Fig.18. Prosentvis endring i befolkning fra 1990- 2003 for utvalgte økonomiske regioner og rangeringsplass i forhold til alle landets økonomiske regioner.

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Sammenliknet med landet for øvrig ligger disse tre regionene på 10-14 plass mht. befolkningsvekst. Odda er den økonomiske regionen i landet som hadde størst befolkningsnedgang i perioden 1990- 2003 med elleve prosent. Hvis vi tar utgangspunkt i rangeringen mht. befolkningsutvikling viser det seg at blant kommuner som ligger mellom 59 – 80 plass er det 12 regioner fra det kartlagte området.

Kort sagt kjennetegnes befolkningsutviklingen av at ”stor-by regioner” og regioner nær disse har en stabil befolkningsutvikling. Distriktsregioner som ligger utenfor en rimelig dagpendlingsavstand har gjennomgående en mer negativ befolkningsutvikling.

Befolkningsutviklingen i en region påvirkes direkte av to forhold. Faktor en er forholdet mellom antall fødte og antall døde (fødselsoverskudd) og den andre faktoren er differansen mellom antall som flytter inn og antall som flytter ut (nettoflytting).

4.2 Fødselsoverskudd

Fødselsoverskudd vil være avhengig av alders- og til dels kjønns sammensetningen i befolkningen. Høy andel eldre og et sterkt mannsoverskudd er m.a.o. ikke gunstig i forhold til befolkningsutvikling. Spørsmålet er hvordan situasjonen er i de regioner som ligger til grunnlag for denne kartleggingen. Tabell 7. viser gjennomsnittlig fødselsoverskudd og gjennomsnittlig befolkning for perioden 1990- 2003. I tillegg vises hvor stor andel fødselsoverskuddet utgjør av befolkningen (basert på gjennomsnittstallene for perioden).

Tab.7. Fødselsoverskudd og befolkning (gj.snitt 1990- 2003) og fødselsoverskudd som andel av befolkningen for utvalgte økonomiske regioner. Rangert etter region med høyest andel.

	Gjennomsnitt 1990-03		Gj.snitt fødselsoverskudd som andel av gj.snitt befolkning
	Fødselsoverskudd	Befolkning	
1296 Sunnhordland	328	53734	0,6
1291 Bergen	1874	342076	0,5
1691 Trondheim	1032	197517	0,5
Norge	15199	4411205	0,3
0992 Arendal	156	70286	0,2
0691 Drammen	301	149250	0,2
0692 Kongsberg	32	28763	0,1
0891 Skien/Porsgrunn	116	104285	0,1
1295 Voss	13	16106	0,1
1693 Brekstad	5	15646	0,0
0694 Hallingdal	6	20114	0,0
1694 Oppdal	-1	9081	0,0
0994 Setesdal	-1	8080	0,0
1294 Odda	-16	13800	-0,1
1695 Orkanger	-24	21540	-0,1
1692 Frøya/Hitra	-11	8246	-0,1
0594 Nord-Gudbrandsdalen	-29	20460	-0,1
0991 Risør	-15	9528	-0,2
0892 Notodden/Bø	-37	23249	-0,2
0893 Kragerø	-34	14979	-0,2
0494 Tynset	-37	15947	-0,2
0493 Elverum	-99	38347	-0,3
0593 Midt-Gudbrandsdalen	-38	14280	-0,3
0596 Valdres	-55	18601	-0,3
0895 Vest-Telemark	-49	15042	-0,3
1696 Røros	-26	7778	-0,3
0491 Kongsvinger	-189	50010	-0,4
0894 Rjukan	-26	6647	-0,4

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Fødselsoverskuddets andel av befolkningen (basert på gjennomsnittstall) for perioden 1990-2003 på landsbasis var på 0,3 prosent. Sunnhordland, Bergen og Trondheim er de eneste av analyseenhetene som ligger over nasjonalt nivå (andel på h.h.v 0,6 og 0,5 prosent). Øvrige regioner som har et positivt fødselsoverskudd disse årene er i hovedsak by-regioner som Arendal, Kongsberg og Drammen. Fire regioner (Hallingdal, Oppdal, Brekstad og Setesdal) har hatt et ”fødselsoverskudd i balanse” for perioden. Det mest interessante funnet i denne sammenheng er hvis en sammenlikner alle økonomiske regioner på landsbasis som kommer ut med et fødselsunderskudd. Av totalt 20 økonomiske regioner i Norge som hadde et fødselsunderskudd (Gjennomsnitt 1990- 2003) var 15 fra økonomiske regioner som ligger til grunn for denne utredningen. Tabell 8 viser hvilke regioner dette gjelder.

Tab.8. Økonomiske regioner i Norge med fødselsunderskudd 1990- 2003(gjennomsnitt) og fødselsoverskuddet som andel av befolkningen (gjennomsnitt 1990-2003). Fargede regioner er utvalgte regioner i Sør Norge som omfattes av denne utredningen

	Gjennomsnitt 1990-03		fødselsoverskudd som andel av gj.snitt befolkning
	Fødselsoverskudd	Befolkning	
0595 Hadeland			
1492 Høyanger	-7	9978	-0,1
0191 Halden	-21	27926	-0,1
0592 Gjøvik	-55	67318	-0,1
1294 Odda	-16	13800	-0,1
1695 Orkanger	-24	21540	-0,1
1692 Frøya/Hitra	-11	8246	-0,1
0594 Nord-Gudbrandsdalen	-29	20460	-0,1
0991 Risør	-15	9528	-0,2
0892 Notodden/Bø	-37	23249	-0,2
0893 Kragerø	-34	14979	-0,2
0494 Tynset	-37	15947	-0,2
1597 Surnadal	-25	10420	-0,2
0493 Elverum	-99	38347	-0,3
0593 Midt-Gudbrandsdalen	-38	14280	-0,3
0596 Valdres	-55	18601	-0,3
0895 Vest-Telemark	-49	15042	-0,3
1696 Røros	-26	7778	-0,3
0491 Kongsvinger	-189	50010	-0,4
0894 Rjukan	-26	6647	-0,4

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning.

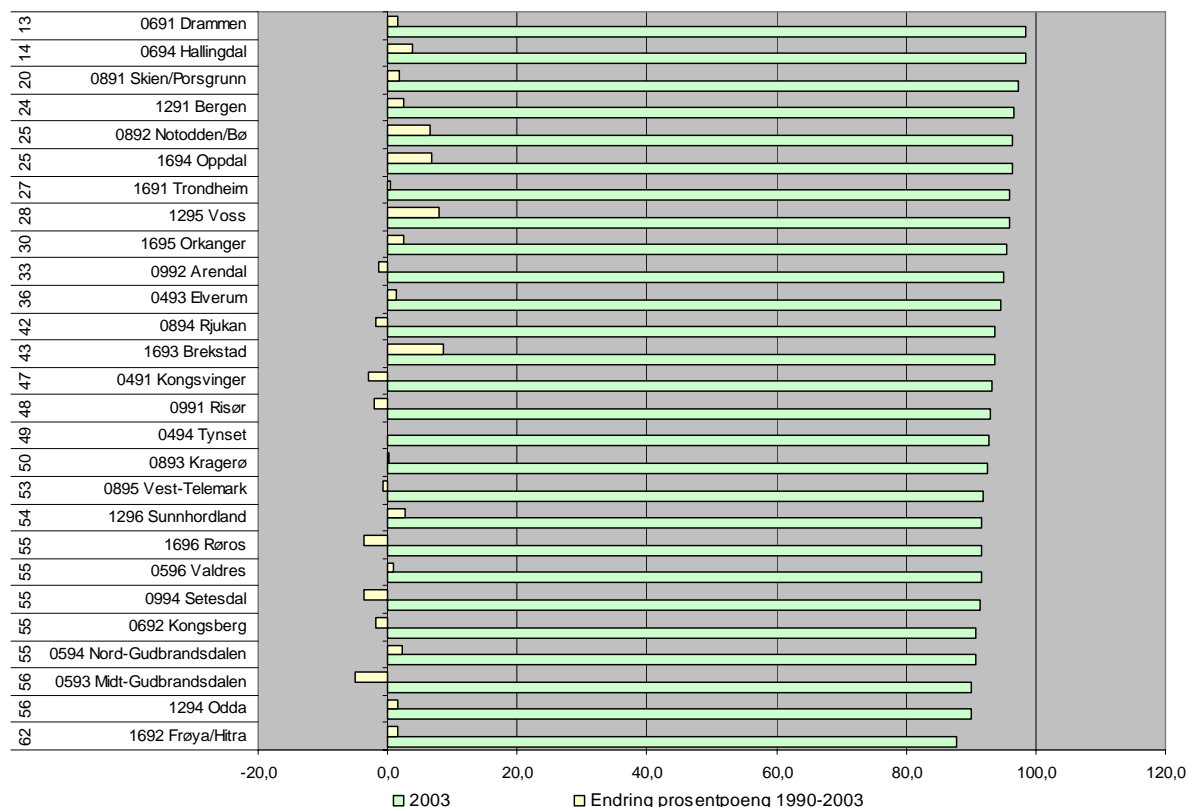
Oppsummeringsvis kan en si at det varierer sterkt mellom de økonomiske regionene i Sør-Norge hvorvidt den regionale ”reproduksjonsevnen” bidrar til befolkningsvekst. For over halvparten av de økonomiske regionene som ligger til grunn for den utredningen må befolkningsvekst skje gjennom innflytting. Fødselsunderskuddet som andel av befolkningen er størst i distriktsregioner hjemmehørende i Hedmark, Telemark og Oppland.

Befolkningens alderssammensetning

Befolkningens alders og kjønnsammensetning er interessant av flere grunner. For det første er det med på å forklare fødselsunderskudd. En annen interessant dimensjon er å se på sammensetningen mht. til forholdet mellom ”nytere og ytere”, eller personer som bruker tjenester (barn og eldre) i forhold til personer som er i arbeidsfør alder. En stor andel barn og eldre vil ha effekt i forhold til etterspørselen etter varer og tjenester, mens en lav andel i yrkesaktiv alder gir en indikasjon på hvor mange som potensielt kan bidra til fellesskapet og også hva som til dels er utviklingspotensialet i en region.

Innledningsvis kan vi se på kvinneandelen i reproduktiv alder (Kvinner i alderen 20- 39 år/menn i alderen 20- 39 år*100). Ut fra hva vi fant mht. befolkningsoverskudd er det rimelig å anta at kvinneandelen er høyest i by- regionene og lavest i distriktsregionene.

Fig.19. Kvinner i alderen 20-39 år i forhold til menn i samme aldersgruppe i 2003, endring i prosentpoeng i forhold til 1990 for utvalgte økonomiske regioner og rangering i forhold til landets øvrige økonomiske regioner

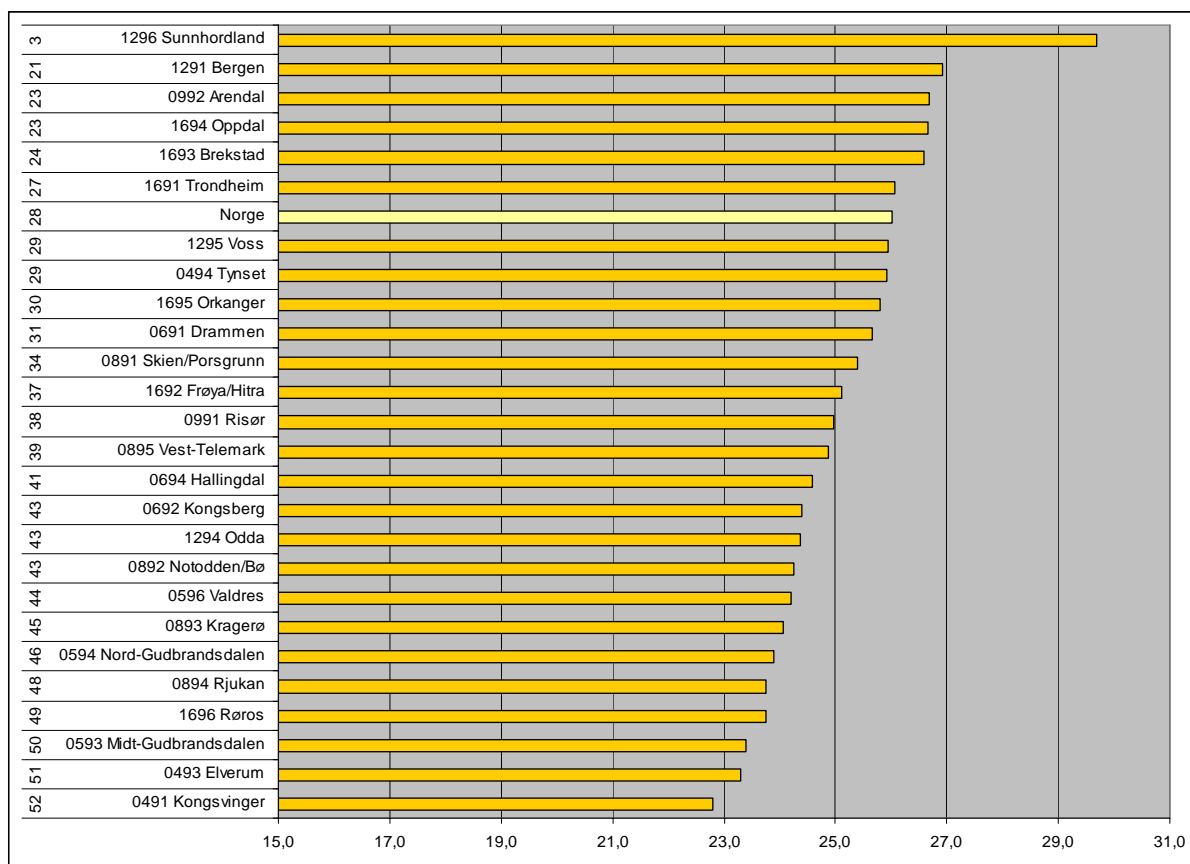
Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Tallmaterialet som presenteres i figur 19 gir delvis støtte til antagelsen som ble presentert over. Kjønnsbalansen er ”best” i by- regionene. I disse områdene er det 97- 98 kvinner pr. 100 menn i alderen 20- 39 år. Unntaket i denne sammenheng er Hallingdalsregionen og delvis Notodden/ Bø. Nesten gjennomgående er det også slik at de regionene som har en forholdsvis jevn kjønnbalanse ved utgangen av 2003 har hatt en vekst i andelen kvinner fra 1990. Regioner som har hatt en nedgang i befolkningen gjennom 1990 tallet har et forholdstall som ligger på rundt 90- 92 kvinner pr. 100 menn ved utgangen av 2003. Kort sagt er kjønnssammensetningen i mange av regionene i befolkningsmessig tilbakegang slik at potensialet for befolkningsvekst er svakt.

Hvordan er så fordelingen mht. til andel av befolkningen under 19 år og personer over 67 år (nyterne) og summen av disse i forhold til personer i alderen 20-66 år (yterne).

Figur 20. viser en grafisk framstilling av andelen av befolkning under 19 år i 2003 for utvalgte regioner i Sør-Norge og rangeringsnummer i forhold til alle økonomiske regioner i landet.

Fig.20. Andel av befolkning i alderen i 0 - 19 år i 2003 for utvalgte regioner samt plassering mht. rangering av alle økonomiske regioner i Norge.

Kilde: PANDA og bearbeidet Østlandsforskning

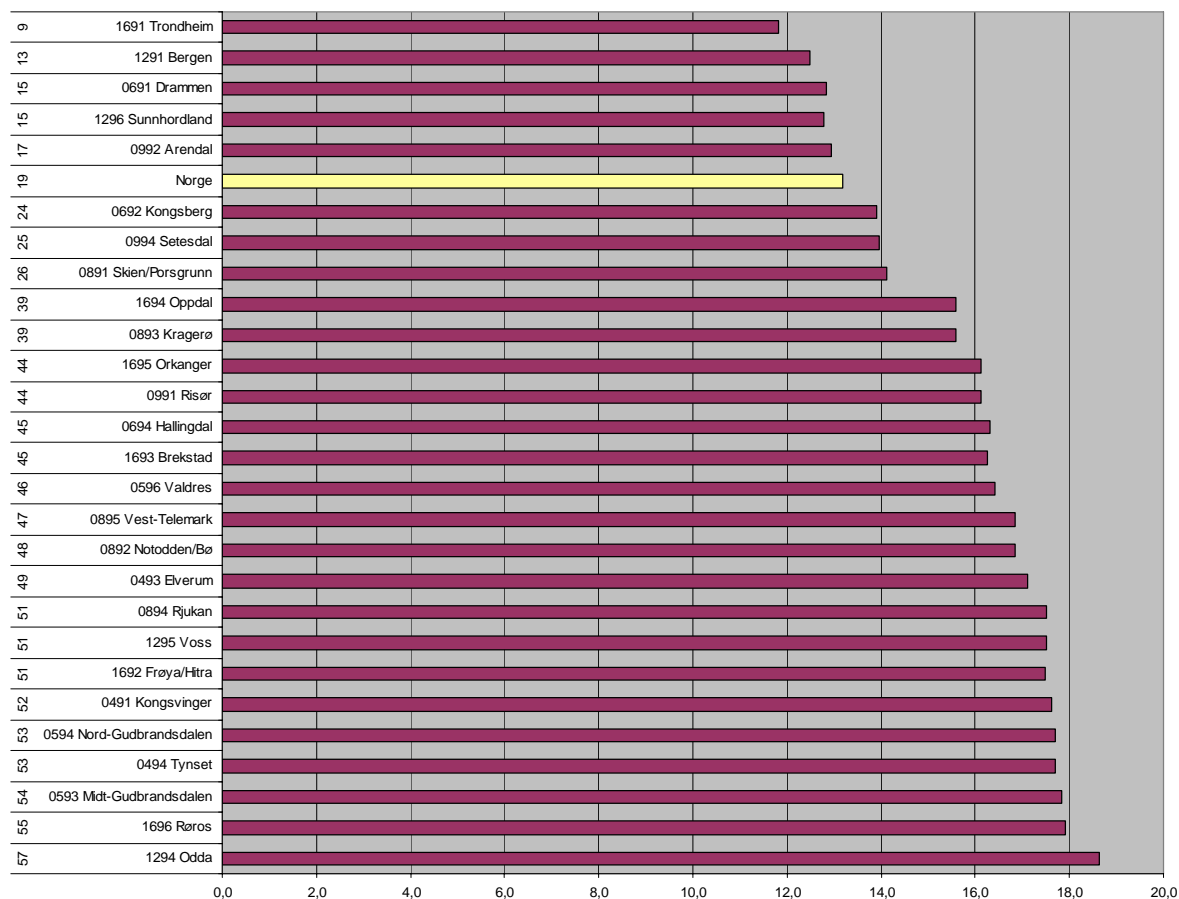
På landsbasis var 26 prosent av befolkningen i alderen 0-19 år i 2003. Sunnhordland er den av de undersøkte regionene som har størst andel i denne aldersgruppen og regionen ligger på tredje plass i en rangering av alle økonomiske regioner i landet. Også for denne utviklingsindikatoren er det slik at by-regionene scorer gjennomgående bedre enn distriktsregionene. (Rangeringsplassene som er vist i figur 20 gir et ”fordreid” bilde. Det er kun Osloregionen som har lavere andel av befolkningen i denne aldersgruppen enn Kongsvinger. Årsaken til denne fordreiningen er at mange økonomiske regioner har samme andel og disse er plassert på samme rangeringsnummer, laveste rangering er plass 53). Det vil si at spesielt distriktsregionene i Hedmark, Oppland og enkelte regioner i Telemark og Røros har relative store utfordringer mht. til framtidig reproduksjon. Det er denne aldersgruppen som skal være ”bærebjelken” mht. fødsler de neste 20 åra. M.a.o. vil de i større grad enn andre økonomiske regioner slite mht. befolkningsdynamikk framover.

Hvordan er så situasjonen for de eldre? På landsbasis var 13 prosent av befolkningen over 67 år i 2003. I vårt utvalg av økonomiske regioner er kun fem av regionene som har en lavere andel. Distriktsregionene på sin side har en andel eldre på opp i mot 18 prosent. Rangering av landets økonomiske regioner ut i fra andelen over 67 år viser at 17 av de 22 siste plassene fylles av økonomiske regioner som er kartlagt i forbindelse med denne utredningen. ”

Den høye andelen eldre som er i et flertall av kartlagte økonomiske regioner styrker antagelsen om at en stor del av distriktsregionene i Sør-Norge har et relativt svakt

befolkningsmessig vekstpotensial både når en sammenlikner med andre by - regionene i samme landsdel, men også i nasjonal kontekst.

Fig.21. Andel av befolkningen over 67 år i 2003 for utvalgte økonomiske regioner og rangeringsplass i forhold til alle økonomiske regioner i landet.

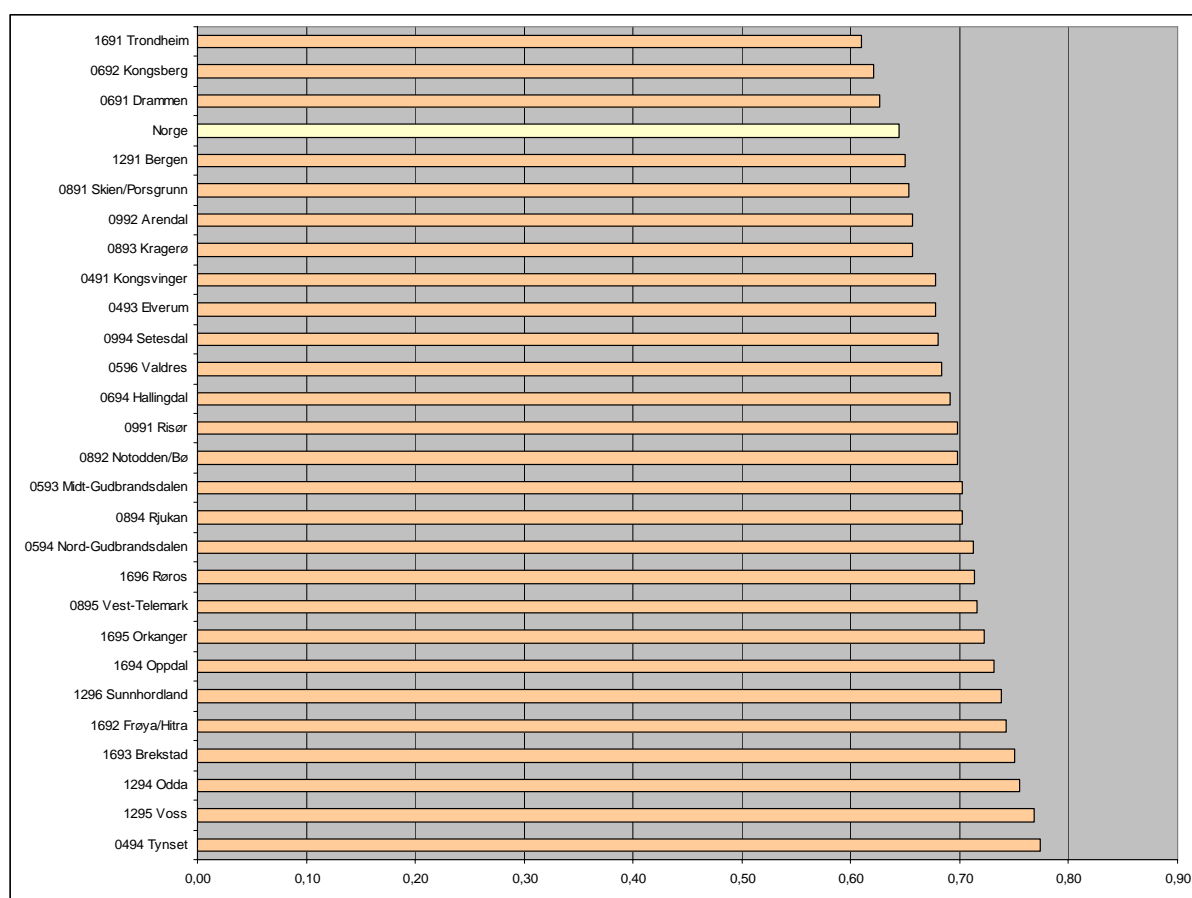

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning.

Et interessant aspekt i dette er å se på den *totale avhengighetsraten* for de økonomiske regionene. Denne raten uttrykker antall ”avhengige personer” pr potensiell yrkesaktiv person (her: antall 0-19 år+ antall over 67 år dividert med antall personer i aldersgruppen 20- 66 år) og den sier noe om hvor mange hver voksen må ”forsørge” av yngre og eldre.

Figur 22 viser den totale avhengighetsraten for de utvalgte økonomiske regionene i 2003. Tendensen i tabellen er at storby regionene har den laveste avhengighetsraten, mens distriktsregionene har den høyeste. Dette samsvarer naturlig nok med de funn, eller mønster, vi fant i forhold til alderssammensetningen. Omsorgsbyrden pr. potensiell yrkesaktiv person viser indirekte, eller gir en indikasjon på, arbeidsstyrken i en region. Lav total avhengighetsrate kan tolkes som at det er en stor del av befolkningen som er sysselsatt eller er potensielle arbeidssøkere. Høy total avhengighetsrate gir en indikasjon på at arbeidsstyrken er lav sett i forhold til befolkningen for øvrig og er dermed et uttrykk for vekstpotensial. I tillegg til at det selvfølgelig også er et uttrykk for etterspørselen etter omsorgstjenester.

Fig.22. Total avhengighetsrate for utvalgte regioner i Sør- Norge og landet som helhet i 2003. Regionene er rangert etter laveste avhengighetsrate.

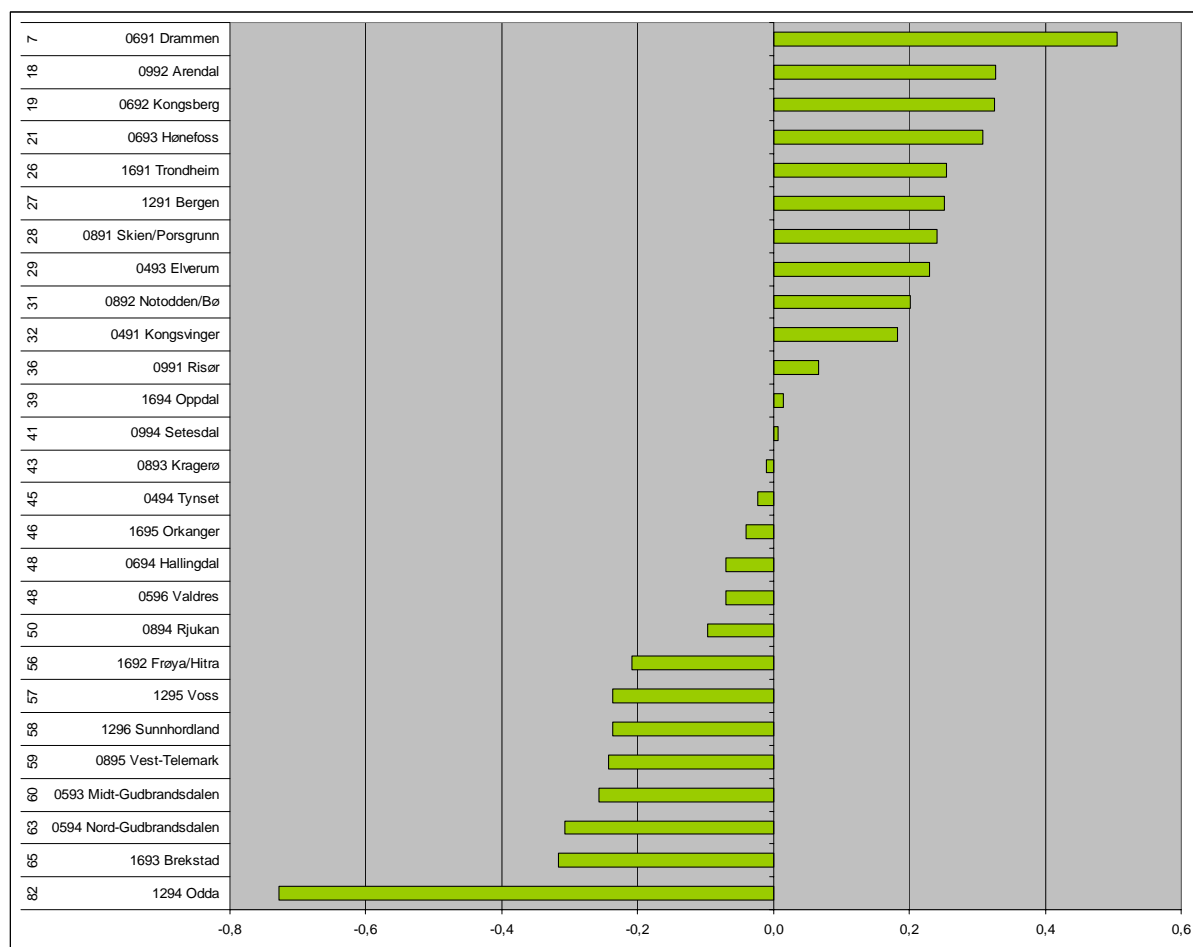
Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Dette kapitlet har fokusert på befolkningsutvikling og hvordan denne påvirkes av befolkningens alderssammensetning og "reproduksjonskraft". Den andre faktoren som påvirker befolkningsutviklingen er flytting. Fødselsunderskudd forutsetter større inn- enn utflytting for å få befolkningsvekst.

4.3 Flytteoverskudd

Flytteoverskudd/underskudd som andel av folketall (begge som gjennomsnitt for perioden 1990-2003) varierer på landsbasis fra 1,15 prosent av folketallet (Ullensaker/Eidsvoll) til - 1 prosent (Hammerfest). For de undersøkte økonomiske regionene i Sør- Norge er variasjonen mellom ytterpunktene mindre, fra - 0,8 til 0,6. Drammensregionen er det området som har hatt høyest flytteoverskudd. I gjennomsnitt har folketallet økt med 0,5 prosent som følge av positivt flytteregegnskap. Generelt er det slik at det er by- regionene, eller mer presist økonomiske regioner med en by av en viss størrelse, som har en flyttegevinst. 16 av de 27 økonomiske regionene som er kartlagt i forbindelse med denne utredningen har enten en nullvekst eller et flyttetap.

Fig.23. Flytteoverskudd som andel av befolkningen (basert på gjennomsnitt 1990- 2003) for utvalgte regioner og rangering i forhold til alle økonomiske regioner

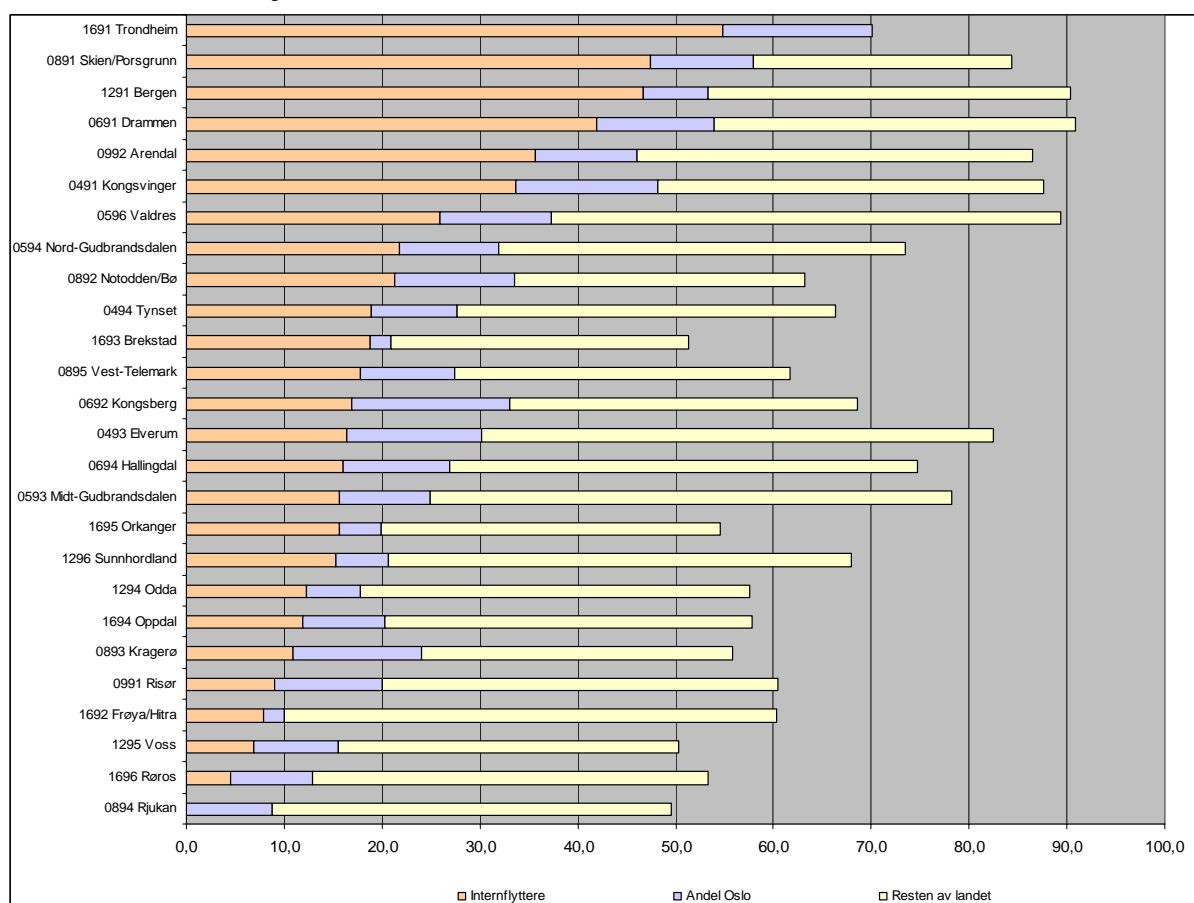
Kilde: Panda og bearbeidet av Østlandsforskning

Oppsummert kan vi si at økonomiske regioner med en større by har en annen befolkningsdynamikk fordi disse regionene har både et positivt fødseloverskudd, positiv flyttegevinst og alderspyramide som opprettholder reproduksjonen i åra som kommer. M.a.o er det rimelig å anta at den befolkningsutviklingen vi har sett gjennom 1990 åra og fram til i dag også vil fortsette i åra som kommer. Et poeng i denne sammenheng kan være å se på hvor viktig innvandring har vært i de forskjellige regionene.

Flyttemønstre

Det har tidligere i denne rapporten vært fokusert flytting som et vesentlig element i forhold til befolkningsutvikling. En annen side ved flytting er å se på flyttemønstre. I figur 24 ser vi på hvor stor andel av flyttingene som skjer internt i regionen (innen kommunen er ikke medregnet), andelen som flytter til Oslo, andelen som flytter til landet for øvrig. Restleddet mellom summen av de tre områdene viser andelen som flytter til en av de andre regionene i Sør- Norge som er undersøkt.

Fig.24. Andelen av flyttere som flytter internt i den økonomiske regionen, andel som flytter til Oslo og andel som flytter til landet for øvrig (regioner som ikke er med i denne kartleggingen). Resterende andel flytter til andre økonomiske regioner i Sør-Norge. Rangert etter høyest andel intern flyttere

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

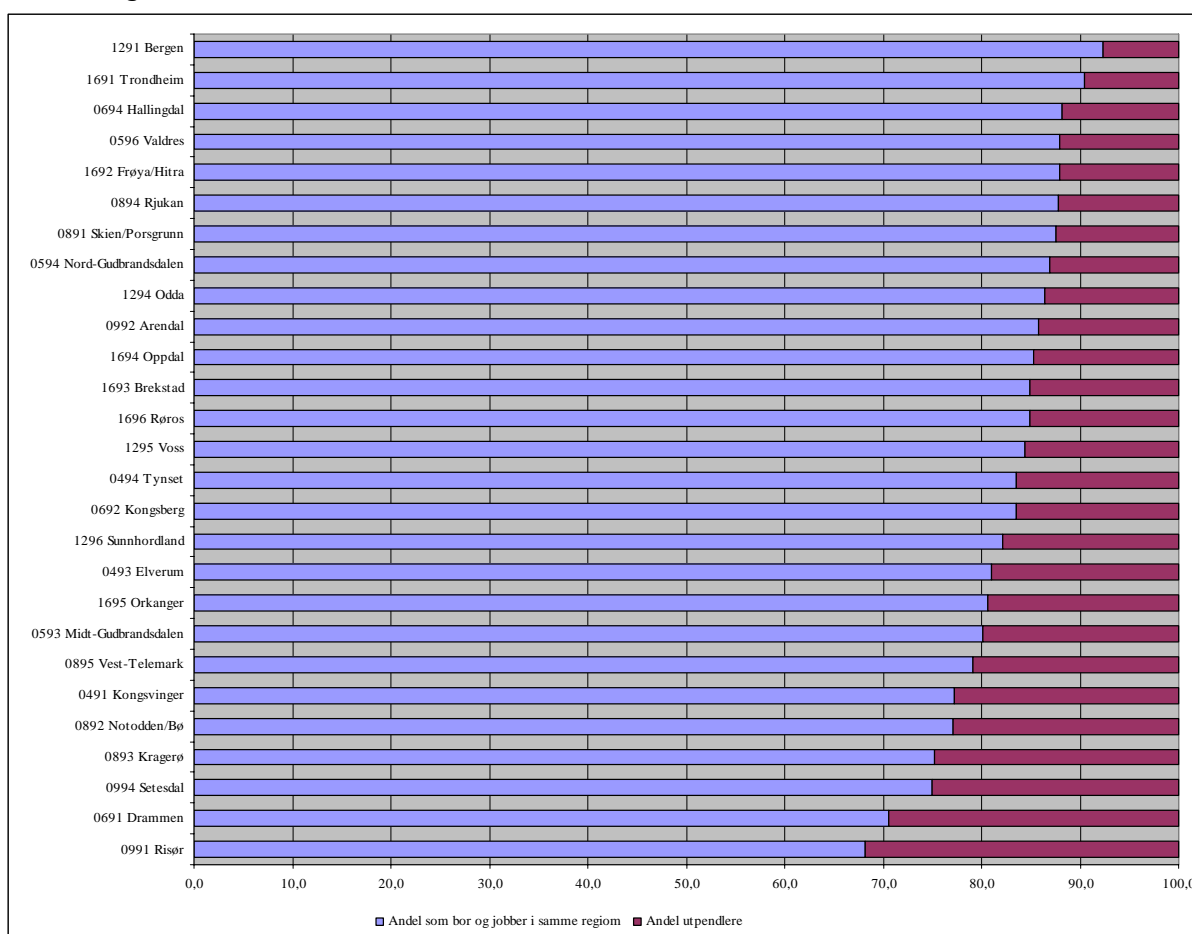
Det er størst andel internflytting i stor- byene. Andelen som flytter til Oslo er relativt høyt i alle regioner. Underlagsmaterialet viser at Oslo er et av de viktigste enkeltområdene mht. mottak av flyttere fra det undersøkte området. I dette bildet høres også med at regioner rundt Bergen og Trondheim er andelen som flytter til den ”regionale hovedstaden” omtrent like høy som for de som flytter til Oslo. Figuren viser også at svært mange av flyttingene skjer innenfor samme landsdel. Hvis en for eksempel ser på Rjukan har den ingen intern-flytting fordi regionen kun består av Tinn- kommune, men 10 prosent av flyttingen går til Oslo, 40 prosent til områder som ligger utenfor det området som er kartlagt her. 50 prosent går til andre økonomiske regioner i Sør-Norge som er undersøkt her. For Rjukans vedkommende er det spesielt Grenlandsområdet, Notodden/Bø samt noe til Kongsberg og Drammensregionene. Basert på tallmaterialet som er lagt til grunn her skjer 30- 40 prosent av flyttingen til nærregioner. Tallene for Trondheim er ikke helt komplette og i tillegg mangler det tall fra Setesdal. Ideelt sett burde det vært laget en flyttematrise som dekket alle økonomiske regioner i landet slik at man fikk et komplett bilde av flyttestrømmene, men det har ikke vært mulig innenfor dette prosjektets ramme.

Pendling

Pendling kan ses på som en tilpasning til arbeidsmarkedet og er et alternativ til flytting eller arbeidsledighet. I tillegg kommer selvfølgelig at mange velger å pendle fordi de ønsker å bo i et bestemt område pga. prioriterte bokvaliteter i en region (natur, barnehagetilbud, arv osv) samtidig som man ikke finner arbeid som samsvarer med egne jobbkrav i boregionen. Andre element er kanskje at man aksepterer å pendle for en periode. Med tanke på regional utvikling kan dette være interessant fordi pendlere i stor grad vil bruke lønnen sin lokalt, og dermed bidra til økt etterspørsel etter varer og tjenester i boregionen. Dette er hva man ofte kaller bosettingsbasert næringsutvikling. For å få til denne typen utviklingsspiraler forutsetter dette at bostedsregionen ligger i nærhet av, eller er integrert i en større vekstregion. Hvis dette er tilfellet er det rimelig å anta at regioner som ligger i nærheten av en stor-byregion har større andel av de yrkesaktive som pendler ut av regionen enn mange av distriktsregionene. Samtidig er det rimelig å anta at stor-byregionene har en større andel av arbeidsplassene besatt av personer som bor utenfor regionen.

Figur 25 viser andel av befolkningen som bor og arbeider i samme region og andelen som pendler ut fra regionen, mens figur 26 viser hvor stor andel av arbeidsplassene som er besatt av personer bosatt utenfor regionen (innpendlere).

Fig.25. Andelen av yrkesaktive i arbeid som bor og jobber i samme region eller arbeider i en annen region (2003)

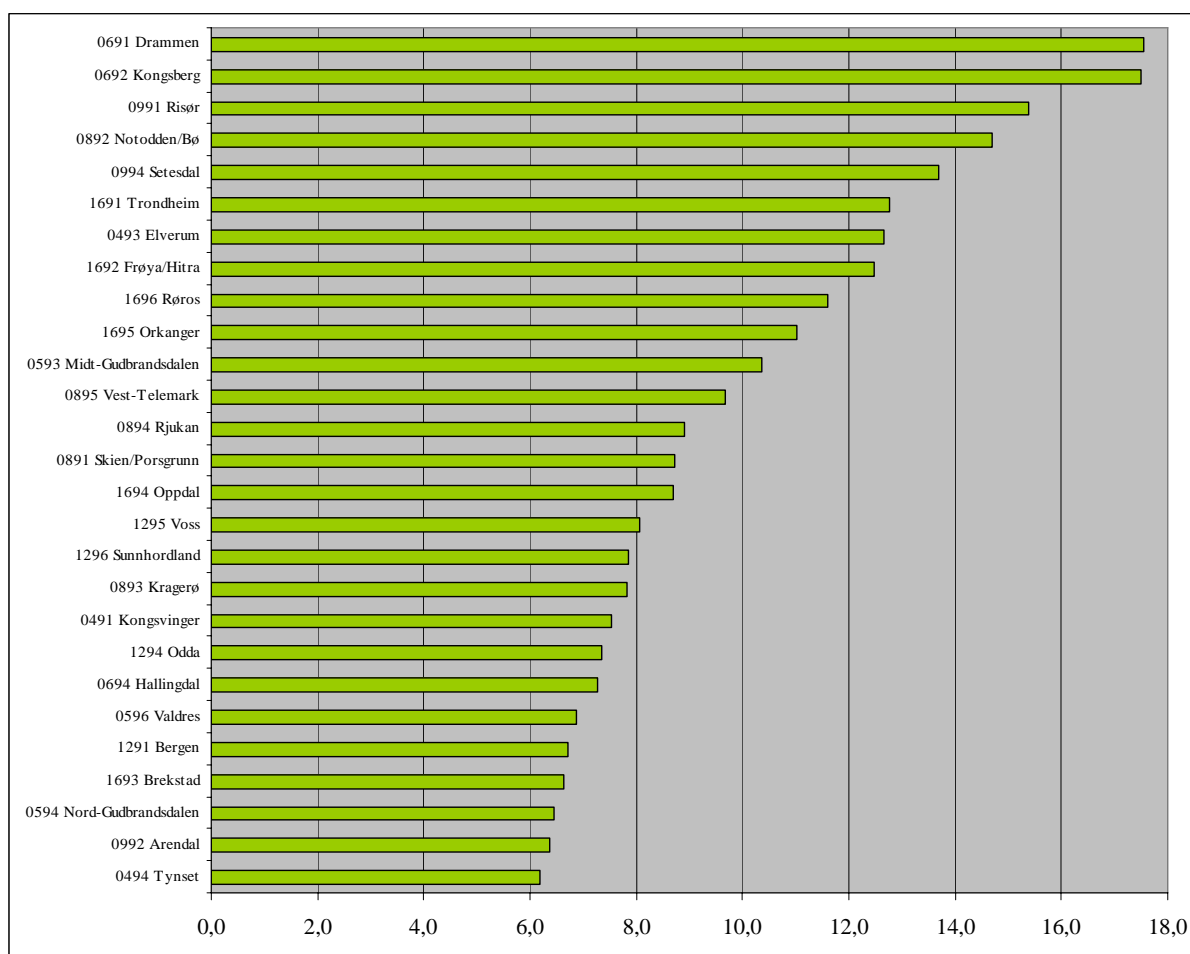

Kilde: PANDA og bearbejdet av Østlandsforskning

Når det gjelder andelen av befolkningen som pendler ut (har arbeid i en annen region enn man bor) finner vi delvis støtte for at distriktsregionene har lavere andel som pendler ut. Dette gjelder for eksempel regioner som Hallingdal, Valdres, Frøya/Hitra og Rjukan hvor det er 88-90 prosent som bor og jobber i samme region (10-12 prosent som pendler ut). Samtidig har vi distriktsregioner som Vest-Telemark hvor over 20 prosent har jobb utenfor bostedsregionen. Drammensregionen er en stor-byregion, som i motsetning til Bergen og Trondheim, har en stor utpendlingsfrekvens (ca. 30 prosent). Årsaken er nærheten til Oslomarkedet.

Innpendling, eller hvor mange som jobber i en region men er bosatt i en annen region, er uttrykk for i hvilken grad en region fungerer som motor i forhold til en region-forstøringsprosess.

Fig.26. Andelen av arbeidsplassene i en region besatt av arbeidskraft bosatt utenfor regionen (2003)

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

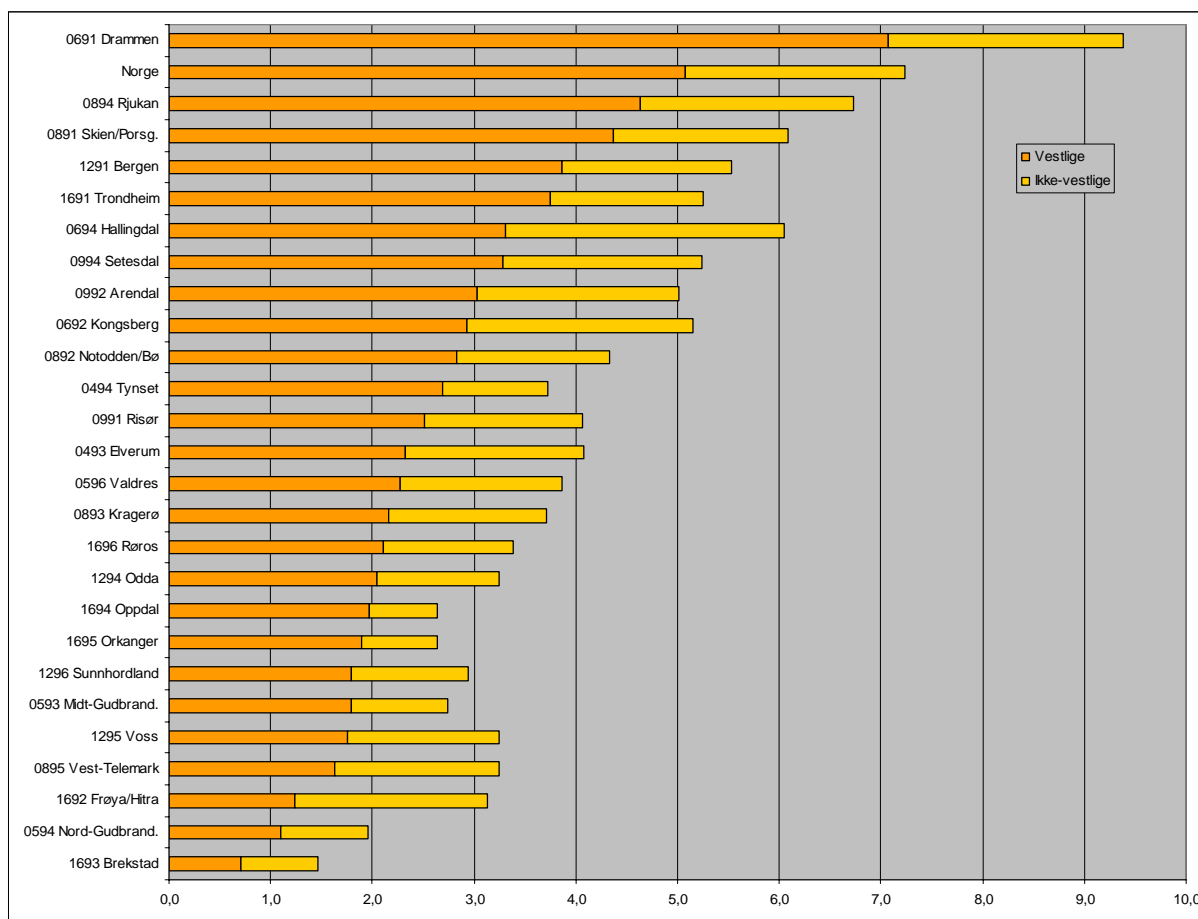
Innpendlingen til de forskjellige utvalgte økonomiske regionene i Sør-Norge varierer fra 6 prosent (Tynset) til over 17 prosent i Drammen. I hovedsak er det distriktsregionene som har lav innpendlingsandel. I stor-byregionene som Trondheim og Bergen er det en lavere innpendlingsandel enn hva man finner for eksempel i Drammen.

De viktigste funnene mht. pendling er at et stort flertall av regionene i relativt liten grad er integrert i andre regioner. Det vil si at de i stor grad må stole på egne krefter i forhold til å få til utvikling (få regioner som kan satse på bosettingsbasert næringsutvikling).

4.4 Innvandring

Med dagens reproduksjonsrate kan innvandring være viktig hvis vi fortsatt skal ha befolkningsvekst. Dette er bl.a. vesentlig for å sikre en nødvendig andel i produktiv- eller yrkesaktiv alder i forhold til ikke-trygdede, som for eksempel pensjonister. Et annet vesentlig moment er at innvandrere også vil kunne være med på å videreutvikle det kulturelle mangfoldet i et geografisk område. Figur 27 viser hvor stor andel vestlige og ikke-vestlige innvandrere utgjør av folketallet i de undersøkte regionene.

Fig.27. Innvandrere, vestlige og ikke vestlige, som andel av befolkningen i utvalgte regioner (2003)

Bildet av innvandringen i utvalgte økonomiske regioner i Sør-Norge er for det første at innvandrere er underrepresentert i de fleste undersøkte regioner sammenliknet med nasjonalt nivå. Drammens-regionen er unntaket i denne sammenheng. Det andre mønsteret er at vestlige innvandrere utgjør en større andel av befolkningen enn ikke-vestlige i de fleste regioner (Frøya/Hitra er unntaket). Det tredje funnet er at i distriktsregionene utgjør innvandrere en mindre andel av befolkningen enn i de fleste by-regionene.

5 Regionstruktur og dynamikk

I de foregående kapitlene har vi vist hvordan utviklingen har vært mht. befolknings- og næringsutvikling i de forskjellige økonomiske regionene. Tendensen her har vært at byregionene har en gjennomgående mer positiv utvikling, mens distriktsregionene ofte har en negativ utvikling. Denne utviklingen koplet opp i mot de policy- signalene som ligger i de siste regionmeldingene med vekt på å utvikle robuste arbeids-, bo-, og serviceregioner gjør det interessant å se på forhold rundt regionstruktur, dynamikk og hvilke roller byer spiller for regional utvikling. I dette bildet hører også signalene som ligger i St.meld 25 (2004-2005) *Om regionalpolitikken*, hvor landsdelsperspektivet dras fram, og der det i større grad åpnes for å bruke regionalpolitiske virkemidler også i byene.

Det er lite kunnskap om hvilken rolle mindre byer spiller for regional utvikling i Norge. Karlsen(2004) har gått gjennom internasjonal litteratur om dette spørsmålet. Fokuset er om og eventuelt hvordan mindre byer har en rolle som ”regional motor” for næringsutvikling i sitt omland.

Slik begrepet *regional motor* i følge Karlsen har vært brukt, er det best egnet for å analysere de prosesser som skjer i byer med et ensidig næringsliv.

”...motormetaforen gir en forståelse av at det er en bestemt årsak til vekst eller stagnasjon i mindre byer. Løsningen på problemet i det siste tilfellet blir da å identifisere årsaken til at motoren ikke fungerer, eventuelt erstatte den med en annen motor eller å bygge den om og deretter sørge for at den har tilstrekkelig med drivstoff (som kapital og arbeidskraft) til å generere den ønskete utviklingen.Problemet med denne metaforen er at den ser bort fra de menneskelige aspektene og har klare begrensninger når det skjer endringer i omgivelsene, som det har skjedd i verdensøkonomien på 1990-tallet. En maskin er konstruert for å gjøre en ting eller et sett av operasjoner. Når omgivelsene endrer seg nytter det ikke lenger å tilføre drivstoff, som mer kapital fra det offentlige. Sett på bakgrunn av de endringer som skjer både globalt og nasjonalt, kan metaforen gi assosiasjoner tilbake til distriktpolitikkenes glanstider på 1970- og 1980-tallet. Erfaringene fra omstillingsprosessene fra de ensidige industristedene gjør at motorbegrepet neppe er så egnet som metafor for å utforme en politikk for de fleste av de mindre byene i dag.” (Karlsen 2004)

Økonomisk virksomhet og produksjon er i økende grad konsentrert til bestemte områder, dvs. byer og byregioner. Dette gjelder i særlig grad tjenesteytende virksomhet og ikke minst kunnskapsbaserte næringer, herunder kulturnæringene. Den rådende forståelsen nå er at byene selv, gjennom ulike former for agglomerasjonseffekter er blitt ”motorer” i den økonomiske utviklingen. Forenklet kan en si at byenes mangfoldige næringsliv blir ansett som grunnlaget for vekst i de fleste regioner, ikke de store industribedriftene eller industriklyngene.

I det som kalles agglomerasjonsfordeler inngår både informasjonstetthet, tilgang til kompetent arbeidskraft og felles infrastruktur. Agglomerasjonseffektene gir bedriftene kostnadsfordeler, større evner til kunnskapsutvikling og nyskaping, tilgang til mer spesialisert og fleksibel arbeidskraft, mm. En samlokalisering av mange og ulike aktører medvirker også til at etablert og importert informasjon spres hurtigere, bedrer tilgangen til kunnskap som kun kan formidles gjennom individbasert dialog og øker muligheten for å kombinere ulik kunnskap i utvikling av ny kunnskap. (Vatne 2004) I forskningen er det likevel uavklart om de positive effektene og innovasjonene primært skapes gjennom

spesialisering, dvs. utvikling av noen få sterke klynger, eller primært gjennom et mangfoldig og heterogent samfunn. Dvs. er det Porters næringsklynger eller Floridas "kreative klasser" som fører fram til økonomisk utvikling og robusthet i forhold til raskt skiftende omgivelser.

Mangfold betyr at byen er lokalisingssted for et stort spekter av næringer uten at de nødvendigvis samarbeider så mye med hverandre på bedriftsnivå. Samlokaliseringen kan likevel være viktig fordi personene som arbeider i disse bedriftene har kontakt, utveksler erfaringer og sprer kunnskap. Dvs. stedet og næringsmiljøet blir preget av det som i litteraturen betegnes "local buzz". En riktig kombinasjon av "local buzz" og "global pipelines" blir i dag sett på som viktig grunnlag for økonomisk vekst i en by/region.

Spesialisering vil si at byen er spesialisert innen en næring eller en klynge av næringer som har samhandling med hverandre. I alle byer vil det vokse fra et bredt spekter av tjenestetilbydere som leverer til det lokale og regionale marked. Når det gjelder drøftingen av langsiktig vekst må spesialisering eller mangfold diskuteres i forhold til de næringer som eksporterer varer og/eller tjenester ut av regionen, dvs. til utlandet og/eller til andre regioner i Norge. I mindre byer/regioner vil spesialisering fort kunne gå over i ensidighet, dvs. at byen har en sterk overrepresentasjon av arbeidsplasser innen bestemte bransjer i forhold til landsgjennomsnittet. Det klassiske eksemplet er ensidige industristeder.

Et eksempel på en spesialisert by er Kongsberg. Det er også eksempel på at en spesialisert by kan være innovative innen sin spesialitet. Men spesialiserte byer blir lett sårbare overfor endringer i eksterne markeder og i noen tilfeller også i forhold til myndighetsbestemte rammebetingelser.

Mange norske byer, (eks. Skien, Drammen) har mange offentlige funksjoner, som sykehus, høyskoler, statlige kontorer og fylkesadministrasjoner som bidrar sterkt til sysselsetting og inntekter. Dette er sikre "eksportarbeidsplasser" som er uavhengig av konjunktursvingninger. Mange av disse institusjonene er arbeidsintensive, har høye utdanningskrav og har et relativt bra lønnsnivå og gir store økonomiske ringvirkninger. En mulig ulempe er at slike byer, særlig de som er fylkessentra, kan bli "ensidige offentlige tjenesteytingssteder". Vekst i offentlig sektor gir selvsagt grunnlag for vekst i varehandel og tjenesteyting for det lokale marked, men gir ikke uten videre noe godt grunnlag for vekst i privat eksportrettet (eksport ut av regionen) virksomhet. Ser vi bakover i tid, er mange byers vekst basert på lokalisering av offentlige institusjoner. Mer usikkert er det offentlig sektor vil gi vekstkraften i årene som kommer.

SSB sin regioninndeling benytter begrepet storbyregioner om byregioner over 50.000 innbyggere, småbyregioner for de med et innbyggertall mellom 10.000 og 50.000. Tabellen nedenfor viser veksten i folketall fra 1990 til 2003 i noen norske småbyer. I tabellen har vi tatt med de byene/kommunene med mer enn 10 prosent vekst. Veksten i folketallet i landet som helhet var på 7,5 prosent i denne perioden.

Tab.9. Vekst i folketall 1990-2003

By/byregion	Vekst i folketall 1990-2003
Førde	28.2
Alta	16.8
Flora	15.6
Bodø	15.5
Tønsberg	14.0
Stord	12.6
Haugesund	12.4
Moss	11.7
Ålesund	11.0
Larvik/Sandefjord	10.4

Tabellen viser at for de undersøkte regionene i denne kartleggingen er det ingen små- byer som har hatt en vekst høyere enn 10 prosent for perioden 1990- 2003.

Folketallet alene er ikke et tilstrekkelig kriterium for forståelse av mindre byers regionale rolle. Andre faktorer av betydning er byens lokalisering i forhold til større sentra, kommunikasjonsforholdene internt i regionen og mellom regionen og større sentra, import/eksporthavner, flyplass, med mer, byens næringsstruktur, kompetanseinstitusjoner med mer. Flere forskningsarbeider har påpekt at et funksjonelt trekk ved den moderne byen er at den flyter sammen med sitt omland og at grensene mellom dem blir stadig mer utflytende og diffuse. Byen blir en node og et møtepunkt mellom mange nettverk med ulik utbredelse. Samtidig gjenspeiler begrepet "byregion" en økende integrasjon mellom byen og dens omland. Byen har et tilbud av arbeidsplasser, tjenester, varehandel, kultur og opplevelser, mens omlandet kan tilby attraktive boområder og arealer for fritid og rekreasjon. Kunnskapen om samspillet mellom norske byer og deres omland er begrenset. Det finnes for eksempel ikke tilgjengelig statistikk for regional samhandling utover tall for flytting og pendling over kommunegrensene.

Generelt sett kan vi forvente oss at:

- Jo mer sentral en by er, desto mer mangfoldig er den og desto sterkere rustet er den til å tåle endringer i rammebetingelser.
- Jo større byen er, målt i innbyggertall, desto mer mangfoldig er næringslivet.
- Jo mer perifer en by er, desto mer ensidig er den og desto mer sårbar overfor endringer i rammebetingelser. (Karlsen 2004)

Samtidig indikerer tabell 9 at dette ikke alltid stemmer for småbyene, om en bruker utviklingen i folketall som indikator. Flere små og perifere småbyer har hatt sterk vekst i årene 1990-2003. Onsager et al (2003) peker på konjunkturutviklingen og oljeøkonomien som viktige faktorer i norsk økonomi. Den regionale "motoren" er kanskje oljen, oljesektoren og offentlig sektor. Lokalisering av nye offentlige funksjoner kan i enkelte av byene, som for eksempel Førde, ha bidratt til den sterke veksten i disse byene. I Haugesund og Stord er oljesektoren en viktig bidragsyter til veksten. Alta er lokalisert i tiltakssonen i Finnmark og Nord-Troms og ser ut til å dra stor fordel av statlig politikk.

Kanskje er det de siste årene blitt lagt for mye vekt på "regioninterne", faktorer og prosesser for å forklare regional utvikling. Begrepet regional kapabilitet eller utviklingsevne har ofte blitt analysert uavhengig av den betydningen som attraksjonskraft og tilgangen på ressurser

utenfra har for den regionale utviklingen. For eksempel kan det sentrale Østlandet få mye vekstkraft ”gratis” gjennom sterk innflytting av arbeidskraft, kompetanse og kapital. Vatne (2004) har samlet kunnskap om Osloregionenes betydning som senter for næringsutvikling. Det som i følge Vatne karakteriserer konkurransedyktige europeiske byregioner er:

- Økonomisk mangfold/spesialisering
- Arbeidskraft med høy kompetanse
- Gode kommunikasjoner, internt og eksternt
- Kapasitet til å mobilisere nødvendige ressurser og utvikle langsiktige utviklingsstrategier i koalisjon mellom offentlig/privat sektor
- Læring og nyskaping i foretak og organisasjoner
- Livskvalitet – sosialt, kulturelt, miljømessig
- ”Local buzz” og ”global pipelines”

Han peker på at metaforen ”motor” innebærer at byen/regionen må være en ”drivkraft” eller ”energiserer” for en økonomisk utvikling med ringvirkninger langt utenfor byens grenser. For å undersøke om en by faktisk er en motor for næringsutvikling, må en, i følge Vatne, se på:

- Regionens økonomiske og organisatoriske interaksjon med resten av regionen/landet.
- Regionenes rolle som senter for utvikling og spredning av kunnskap som fremmer produktivitetsutvikling og nyskaping.
- Regionens funksjon som nasjonalt kontaktpunkt mot utenlandske aktører og økonomier.
- Regionens plass i en nasjonal, territoriell arbeidsdeling.
- Regionens rolle i utenrikshandel, som lokalitet for direkte utenlandske investeringer og generelt som ”importnode” for informasjon og ny kunnskap.

Mange av de parametrene som påvirker foretakenes konkurransekraft bestemmes gjennom nasjonale rammebetingelser for lønns-, utdannings- eller avgiftsnivå, eksisterende infrastruktur for kommunikasjon, økonomisk vekst, valutakursutvikling eller grad av åpenhet for internasjonal konkurranse osv. Samtidig har den økonomiske liberaliseringen medvirket til større mobilitet både for kapital, arbeidsplasser og til en viss grad også for arbeidskraft. For de fleste land og regioner har det derfor blitt stadig viktigere å framstå som en attraktiv lokalitet for denne typen mobile arbeidsplasser. Med framvekst av en kunnskapsøkonomi, vil erfaringsbasert kunnskap og lokale/regionale kunnskapsinstitusjoner trolig få større betydning, og det blir økende behov for en lokal/ regional næringspolitikk.

Det offentliges viktigste bidrag til næringsutvikling å sørge for at de offentlige primær- oppgaver løses på best mulig måte. Dette innebærer at den offentlige transport- og kommunikasjonsinfrastrukturen fungerer og oppgraderes, at offentlig utdanningsinstitusjoner gir en best mulig utdanning og en spesialisering som er i tråd med de behov næringslivet har. Det offentlige kan også ta på seg enkelte oppgaver som kollektiv aktivist for utvikling av nettverk mellom ulike institusjoner osv. Kollektiv handling kan også fremme spredningstakt for ny kunnskap og teknologi og motivere til ”nye koplinger” som kan føre fram til utvikling av nye produkter eller tjenester i stedssamfunnets foretak. Det er også viktig at bolig, oppvekst- og kulturtilbud er så attraktivt at høykompetent og mobil arbeidskraft oppfatter regionen som et spennende sted å bo. Til syvende og sist er det likevel ute i, og blant

foretakene og tilstøttende institusjoner at tiltak må iverksettes og endringsprosesser skje. (Vatne 2004)

Mindre byer må vurdere sin rolle som regionsenter i forhold til stor- byenes funksjoner og ambisjoner, spesielt hvis det er korte avstander. Det er viss mulighet for at små- byer av denne typen kan bli sovebyer for folk som pendler inn til et mer dynamisk og attraktivt arbeidsmarkeder i stor- byene.

Dette kan ses på en annen måte: I mange kunnskapsbaserte næringer er det langt på veg en frikopling mellom arbeidstakerenes bosted, bedriftens kontoradresse og arbeidstakerens faktiske arbeidssted. Eksempelvis kan en person ansatt i en Osloregistrert bedrift bruke mange av sine arbeidsdager i Hallingdal. Tilsvarende kan en person ansatt i en Hallingdalsregistrert bedrift bruke mange av sine arbeidsdager i Oslo. I tillegg vil begge arbeidstakerne kanskje bruke mye tid i andre deler av landet eller i utlandet. Hvor slike arbeidstakere velger å bosette seg avhenger av den enkelte persons/families bostedspreferanser. Her spiller bakgrunn og oppvekststed/region en viktig rolle. Men regionens tilbud av offentlige og private tjenester, kulturtilbud og ikke minst attraktive og varierte boligtilbud er viktig. I kampen om å trekke til seg slike innbyggere er regioner i rimelig nærhet av storbyer i en heldig situasjon i forhold til andre småbyer fordi dette innebærer nærhet til samferdselsknutepunkt som større flyplasser o.l

Ekstern påvirkningskraft/slagkraft og attraktivitet

I dag er begrep som ”slagkraftige regioner” og ”slagkraftige kommuner” mye brukt, men det er høyst uklart hva som ligger i dette. Sentrale og uavklarte spørsmål er hvem kommunene skal slå, og hva de skal slåss om. Det er lettest å gi begrepet innhold om en tenker på kampen om ressurser internt i offentlig sektor. Her er det ofte et nullsum-spill mellom kommuner når det gjelder tildelinger gjennom inntektssystemet, skjønnsmidler fra fylkesmannen og når det gjelder ulike utviklingsmidler som staten distribuerer gjennom fylkeskommunen.

I mange lokaliseringsspørsmål er senterstørrelse viktigere enn kommunestørrelse. Statlige og fylkeskommunale kontorer og institusjoner er i all hovedsak å finne i større kommunesentra og regionale sentra. Senterstørrelse og folketal innenfor rimelig reisetid fra senteret er antakelig viktigere for lokalisering, enn folketallet innenfor kommunegrensa. Men ved å slå seg sammen, eller i det minste arbeide sammen om å styrke regionsenteret, vil en kunne stå sterkere i kampen om offentlige midler og lokaliseringer. På lengre sikt kan dette påvirke lokaliseringsvedtak både også i private virksomheter.

I enkelte næringer, kanskje særlig i olje- og gassindustrien, er det fortsatt slik at store bedriftsetableringer blir avgjort gjennom offentlige vedtak. For de fleste regioner er det trolig få store, offentlige bedriftslokaliseringer å kjempe om. I kommunenes arbeid med næringsutvikling blir det nå lagt mindre vekt på å trekke til seg bedrifter utenfra. Den bærende ideen nå er at lokale aktører i samspill med andre skal utvikle næringslivet i kommunen med grunnlag i de fortutsetninger kommunen/regionen har, i form av næringsliv, kompetanse, tjenestetilbud, bokvaliteter, mm. Gjennom nettverk mellom private og offentlige aktører innenfor og utenfor kommunen skal de lokale forutsetningene utvikles og markedsføres, både i forhold til næringsliv og i forhold til folk som kan tenke seg å flytte til kommunen. Gjennom nettverkene skal kommunen få tilgang til kompetanse, personer og bedrifter som kan styrke utviklingen i kommunen, og stimulere en langsiktig prosess for å gjøre kommunen mer attraktiv og robust.

”Arena för tillväxt” i Sverige har gjennom flere studier prøvd å finne ut hva som kan forklare at regioner har ulik vekstkraft og attraktivitet. ”*Vad er det som gör at vissa områden upplevs som attraktiva och kan skapa en god tillväxt, medan andra områden brottas med storas problem?*” Dette innebærer at de fokuserer på regionens grunnlag for vekst, dens attraktivitet for bedrifter og personer, ikke på kommunens ”slagkraft” i forhold til andre kommuner.

Tabell 10 viser en oversikt over største tettsted (målt etter antall innbyggere) i de utvalgte økonomiske regionene og hvordan de plasserer seg i forhold til landet for øvrig. Det som kjennetegner de undersøkte økonomiske regionene er at de er små også i nasjonal sammenheng. Størsteparten av tettstedene kommer på nedre del av den nasjonale listen. Grunnet såpass små sentra vil det være problematisk å få til utviklingsprosesser fordi attraksjonskraften kan forbli lav. Dette vil spesielt gjelde regioner som ikke har mulighet til å bli integrert i regioner med vekst. I dette bildet hører også med at det i flere av de undersøkte regionene er flere tettsteder og at disse kan ligge geografisk så nær hverandre at de styrker senterfunksjonene i regionen. Det har ikke vært mulig å kartlegge dette innenfor dette prosjektets ramme.

Figur 28 viser hvor stor andel av befolkningen i en økonomisk region som bor i det største tettstedet. Bildet som denne figuren viser enda tydeligere hva som kan være distriktsregionenes store utfordring mht. å få til regional utvikling. Sentrene kan være for små i forhold til å få til nødvendig attraksjonskraft. Et smalt tjenestetilbud kan være et hinder i forhold til å bli en robust arbeids- bo og *serviceregion*. Tabell 11 viser befolkningsveksten (i prosent) i de samme tettstedene fra 1990 til 2003. Veksten i de samme regionenes tettsteder fra 1990 til 2003 kan tolkes som en støtte til den manglende dynamikk i distriktsregionenes tettsteder.

Tab.10. Senterstørrelse i økonomiske regioner ut i fra største tettsted og rangering i forhold til senterstørrelse for alle økonomisk regioner i landet (2003).

Nr. Region	Bef. i største tettsted	Rangering
1291 Bergen	211326	5
1691 Trondheim	144434	7
0691 Drammen	89500	9
0891 Skien/Porsgrunn	84657	10
0992 Arendal	30860	19
0692 Kongsberg	17401	26
0493 Elverum	12364	31
0491 Kongsvinger	11091	35
1296 Sunnhordland	10890	37
0892 Notodden/Bø	8378	44
1695 Orkanger	6356	49
1295 Voss	5518	55
1294 Odda	5489	56
0893 Kragerø	5229	57
0991 Risør	4541	61
1694 Oppdal	3661	68
0894 Rjukan	3547	69
1696 Røros	3459	71
0694 Hallingdal	2524	76
0593 Midt-Gudbrandsdalen	2431	77
0494 Tynset	2353	79
0994 Setesdal	2142	83
0596 Valdres	1796	84
1693 Brekstad	1768	85
0594 Nord-Gudbrandsdalen	1572	86
0895 Vest-Telemark	1131	87
1692 Frøya/Hitra	642	89

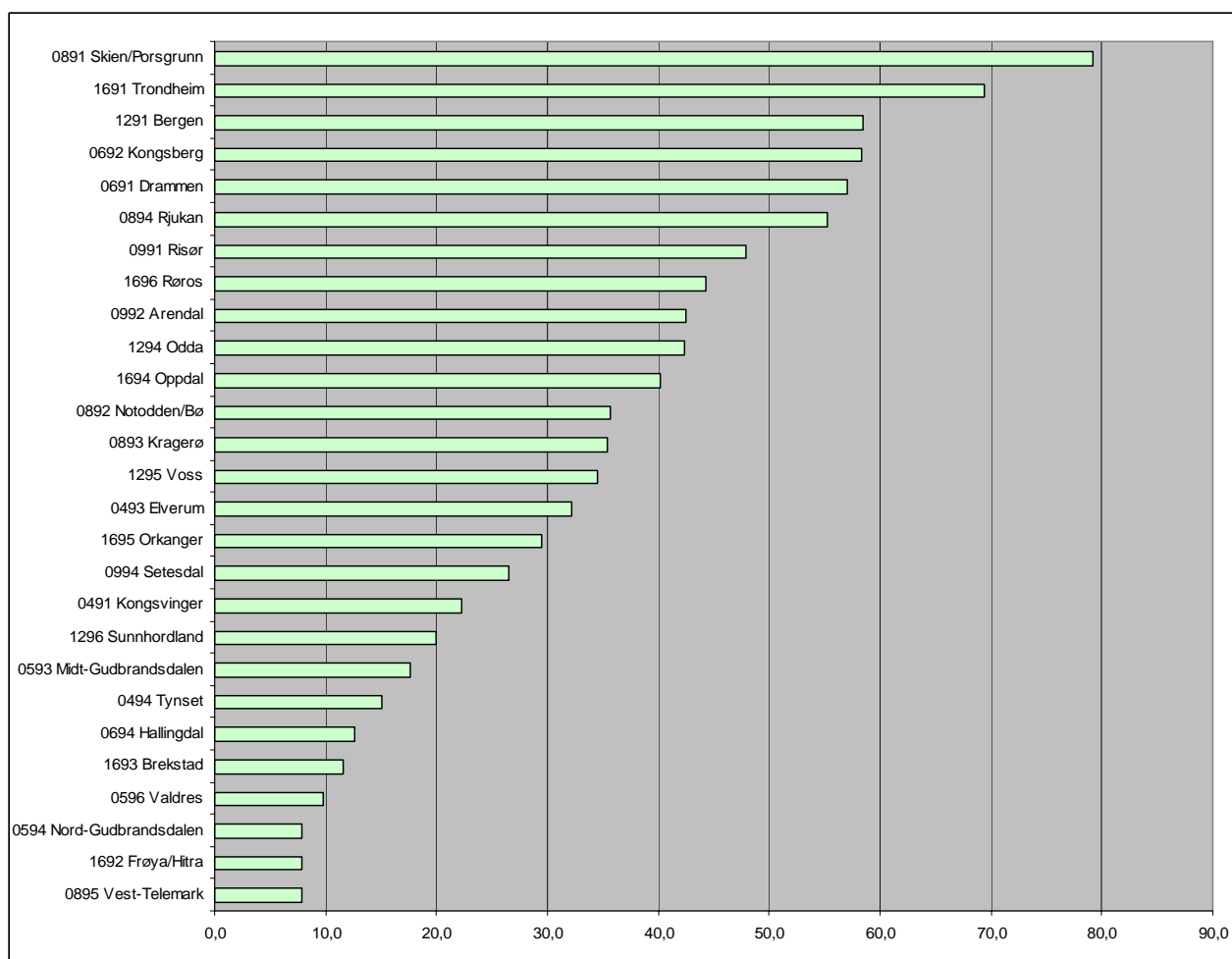
Kilde: ØF rapport 07/2004 (Regionenes tilstand)

Tab.11. Prosentvis endring i folketall i utvalgte økonomiske regioners største tettsteder fra 1990-2003 og rangering i forhold til resten av landet.

Nr. Region	Endring	Rangering
0691 Drammen	51,91 %	2
0994 Setesdal	32,71 %	8
0891 Skien/Porsgrunn	32,51 %	9
0992 Arendal	25,25 %	21
0694 Hallingdal	24,95 %	22
0692 Kongsberg	16,66 %	36
1693 Brekstad	16,09 %	38
0493 Elverum	15,83 %	39
1694 Oppdal	14,55 %	41
1291 Bergen	13,88 %	43
1296 Sunnhordland	12,44 %	46
0593 Midt-Gudbrandsdalen	12,34 %	47
1691 Trondheim	11,18 %	50
1695 Orkanger	6,90 %	61
1696 Røros	6,20 %	63
0494 Tynset	4,12 %	67
0991 Risør	2,74 %	71
0491 Kongsvinger	2,68 %	72
0594 Nord-Gudbrandsdalen	1,22 %	75
0892 Notodden/Bø	0,58 %	76
0596 Valdres	0,34 %	77
0893 Kragerø	-3,18 %	80
1295 Voss	-5,32 %	83
0894 Rjukan	-5,87 %	84
1294 Odda	-8,46 %	86
0895 Vest-Telemark	-17,08 %	88
1692 Frøya/Hitra	(nytt)	89

Kilde: ØF rapport 07/2004 (Regionenes tilstand)

Fig.28. Andel av befolkningen i en økonomisk region som bor i det største tettstedet

Kilde: ØF-rapport 7/2004, PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

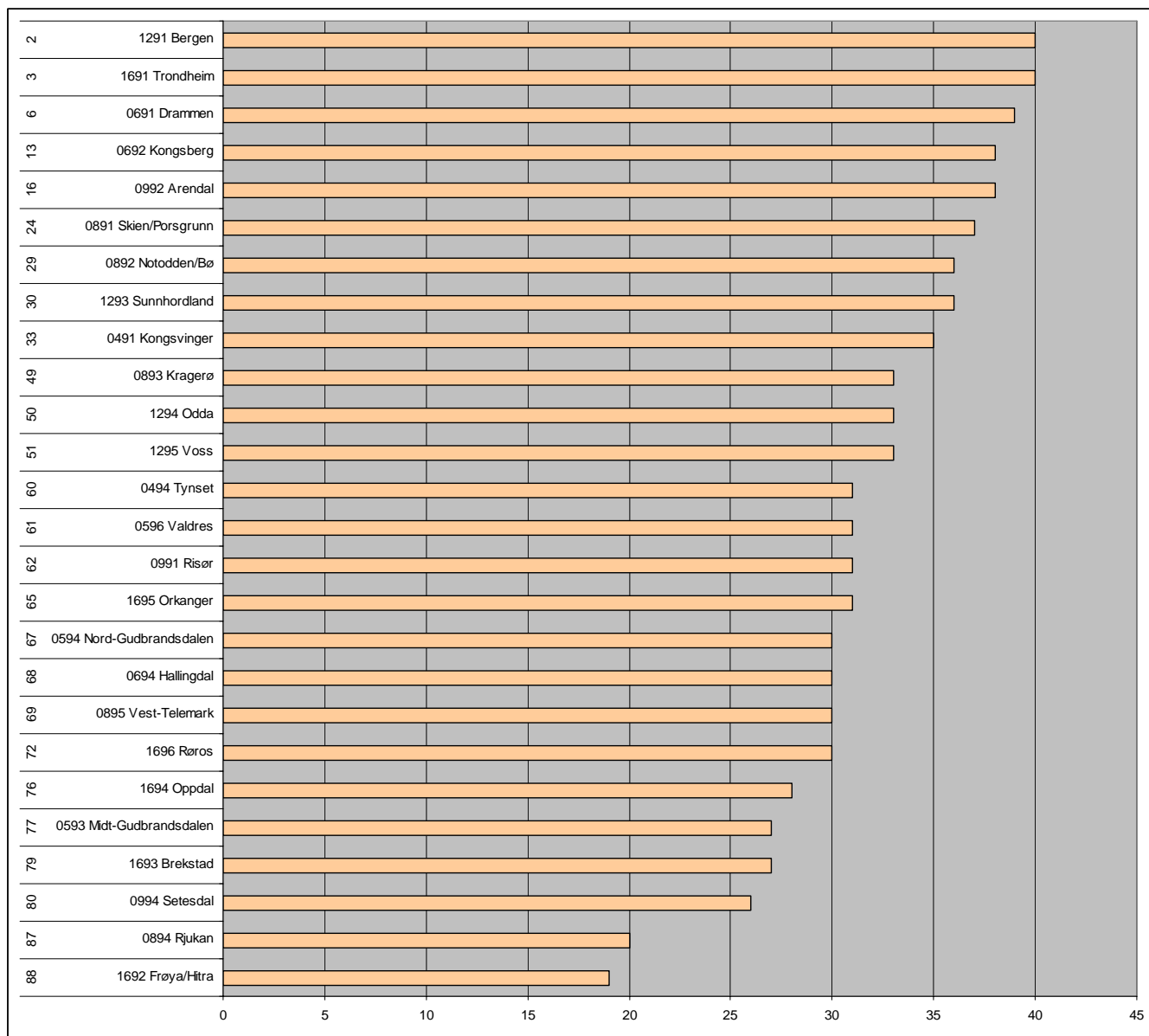
5.1 Servicefunksjoner og sentralitet

I forbindelse med regioners utvikling har vi bl.a. fokusert på tjeneste/servicedimensjonen som et element i forhold til regional utvikling. Transportøkonomisk institutt (Engebretsen 2001) har utarbeidet en oversikt over antall servicefunksjoner i tettsteder over hele landet. I denne undersøkelsen er 40 tjenester ordnet hierarkisk, dvs. den tjenesten som forekommer i flest tettsteder (postkontor) er funksjon nr 1 og den som forekommer i færrest tettsteder har nr. 40 (universitet). Tallmaterialet fra denne oversikten presenteres i figur 29.

Tallmaterialet til Engebretsen viser at økonomiske regioner med byer av en viss størrelse naturlig nok scorer høyt med hensyn til sentralstedsfunksjoner. Knyttet til de forskjellige utviklingsparametre som er brukt i denne rapporten er det de regionene som har en negativ utvikling som også ligger lavt på rangeringen. I denne sammenheng bør det tilføyes at materialet også gir en indikasjon på at et høyt antall servicefunksjoner nødvendigvis ikke er nok aleine. Et eksempel på dette er Kongsvinger- regionen som på et flertall

utviklingsparametrene rangeres i nedre halvdel. Når det gjelder antall servicefunksjoner kommer regionen inn på øvre halvdel med 35 funksjoner. Dvs. et relativt godt servicetilbud.

Fig.29. Utvalgte økonomiske regioner etter sentralstedsfunksjoner, rangert.

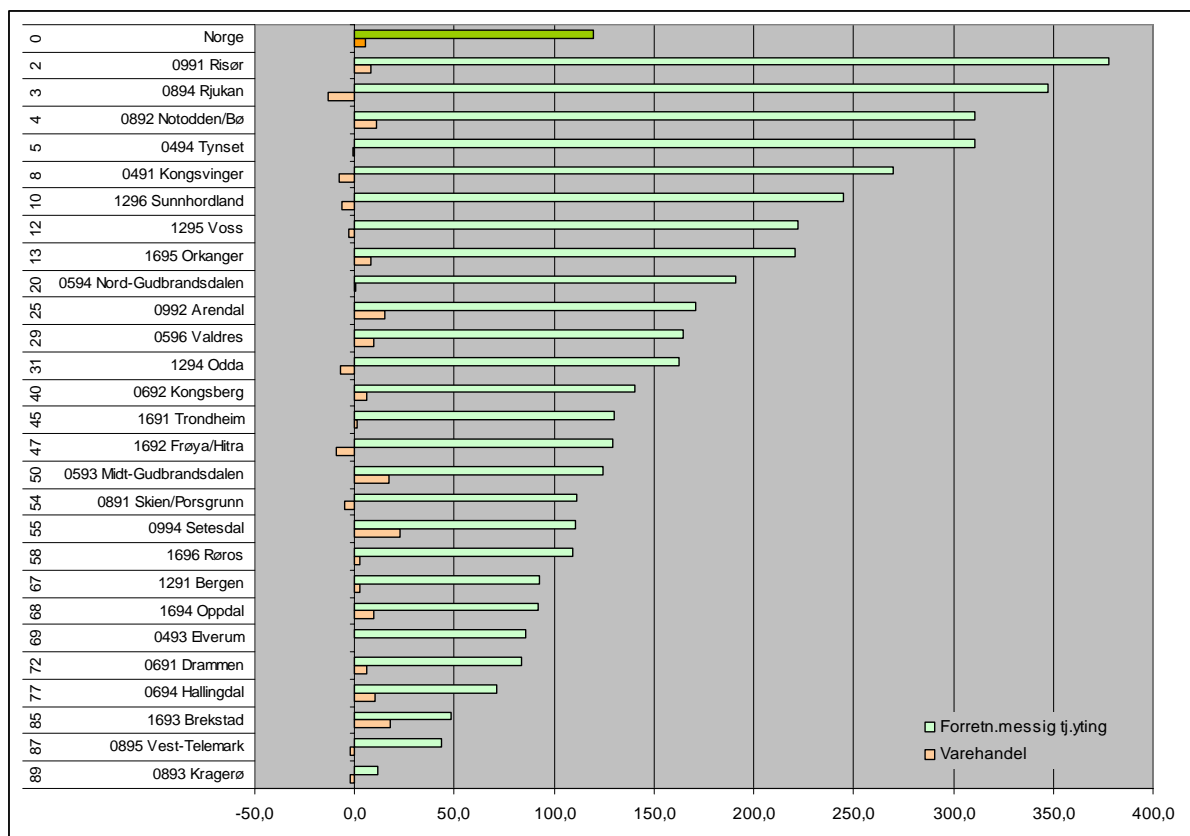
Kilde: Engebretsen 2002 og bearbeidet av Østlandsforskning.

Figur 30 viser endringer i sysselsettingen i varehandel og forretningsmessig tjenesteyting 1990-2001.

Forretningsmessig tjenesteyting har hatt vekst i alle regioner, mens det for varehandel varierer. For førstnevnte har vært en veldig sterk vekst for mange regioner, har varehandel hatt alt i fra en tilbakegang til en svært moderat vekst i de forskjellige regionene. Et positivt element i denne sammenheng er at forretningsmessig tjenesteyting også har hatt en sterk vekst i mange av distriktsregionene, som f.eks på Rjukan og i Sunnhordaland. Et modererende element her er at vi opererer med prosentvekst, og ”vekstraten” vil dermed være

påvirket av hva som var utgangspunktet i 1990. I tillegg er det slik at ikke alle distriktsregionene har en sterk vekst i perioden.

Fig.30. Relativ endring i sysselsatte innenfor varehandel og forretningsmessig tjenesteyting fra 1990- 2001 og rangert etter vekst i forretningsmessig tjenesteyting. I tillegg er rangering i forhold til forretningsmessig tjenesteyting for alle økonomiske regioner. Norge er satt til 0

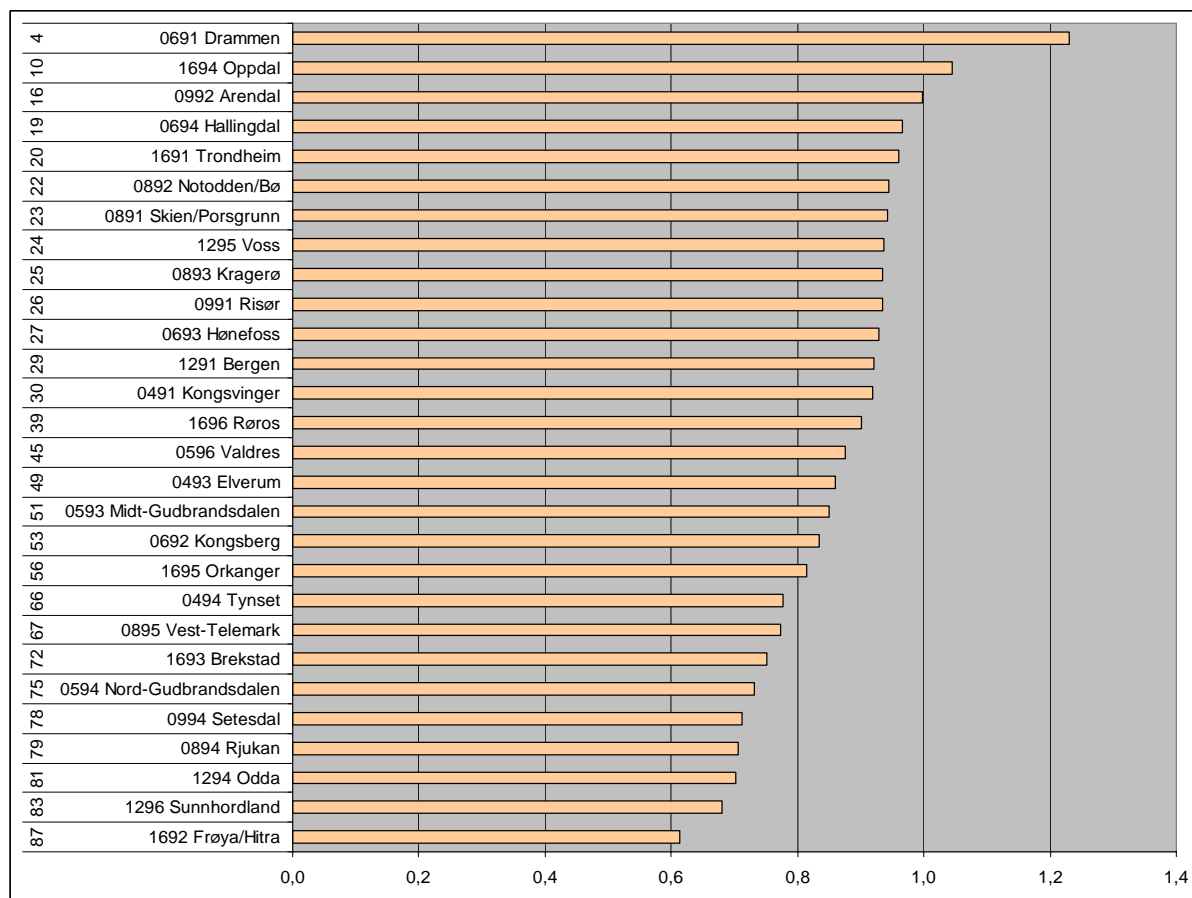
Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Varehandel har hatt en svakere utvikling og den varierer mellom de undersøkte regionene.

Hvordan er så lokaliseringkvotientene for disse næringene? Lokaliseringkvotient er som tidligere nevnt en nærings relative størrelse, her målt i antall arbeidsplasser, i en region i forhold til den samme nærings relative størrelse på nasjonalt nivå. En LQ på 2 vil si at næringen relativt sett har dobbelt så mange ansatte i region i forhold til hva man finner på nasjonalt nivå.

Figur 31 viser lokaliseringkvotient for varehandel i 2003. Av de 27 undersøkte økonomiske regionene som er kartlagt i denne sammenheng er det bare Drammen og Oppdal hvor næringen betyr mer enn på landsbasis. I de øvrige regionene er det relativt sett færre ansatte i varehandel. Blant de regionene som har en rangering blant de 15 regionene med lavest LQ for denne næringen er det 30- 40 prosentpoeng færre sysselsatte relativt sett.

Fig.31. Lokaliseringskvotient for varehandel i undersøkte økonomiske regioner og rangering i forhold til alle landets økonomiske regioner (2003)

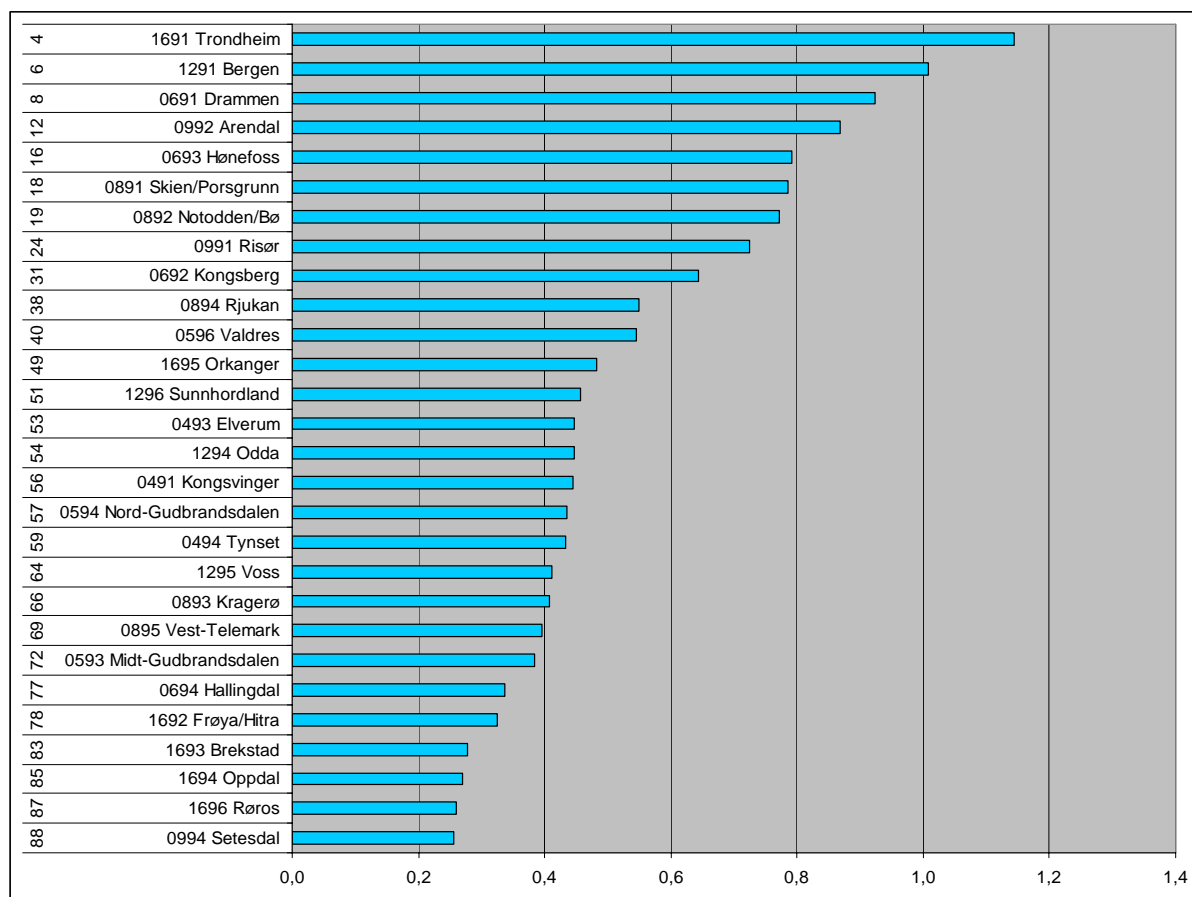
Kilde: PANDA og bearbejdet av Østlandsforskning

Lokaliseringskvotienten for varehandel viser at i de undersøkte regionene har ikke næringen samme relative størrelse som en finner på landsbasis. Dette kan tolkes som at disse regionene sliter i forhold til å fungere som robuste arbeidsmarkedsregioner og kanskje i forhold til attraksjonskraft.

Hvilke relativ størrelse har så forretningsmessig tjenesteyting? Figur 32 viser lokaliseringkvotienten for de aktuelle økonomiske regionene i 2003. Resultatene kan avvike fra det som ble presentert i kapittel 3. Årsaken er at vi i kapittel 3 opererte med 14 sektorer, da ble f.eks. eiendomsdrift og forskning inkludert i kategorien forretningsmessig tjenesteyting.

Figuren viser at forretningsmessig tjenesteyting er en bynæring, og først fremst en storby-næring. Trondheims- og Bergensregion er de eneste regionene som har en LQ som er på landsnivå eller høyere. I distriktsregionene ligger lokaliseringkvotienten fra 0,25 til 0,65. Det vil si at det relativt sett er inntil 75 prosentpoeng færre sysselsatte i denne næringen i forhold til gjennomsnittet for landet. Dette er mao. en klar indikasjon på en brist, eller mangel på dynamikk, for utvikling i distriktsregionene i en kunnskapsbasert økonomi.

Fig.32. Lokaliseringskvotient for forretningsmessig tj.yting i utvalgte økonomiske regioner og rangering i forhold til øvrige økonomiske regioner. 2003

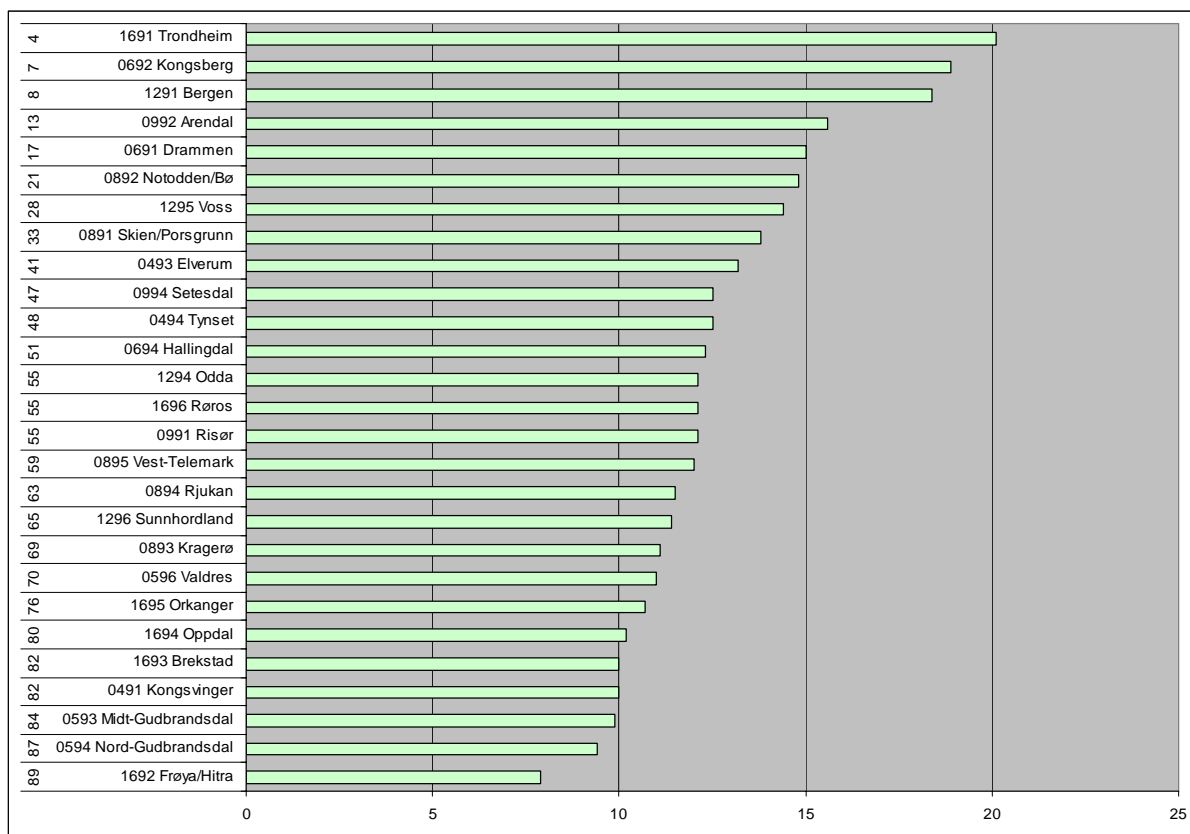

Utdanningsnivå

I en globalisert kunnskapsøkonomi vil faktorer som forskning, utvikling og innovasjonsevne være stor betydning. Befolkningens utdanningsnivå brukes som en indikator for en regions grunnlag til å utvikle konkurransekraft i en kunnskapsøkonomi. Figur 33 viser andelen av befolkningen som har høyere utdanning. Utdanningsfrekvensen i en region vil i stor grad avspeile næringsstrukturen i området. Regioner med fylkessentre, vertskap for høgskole/universitet, sykehus, store bedrifter innen kunnskapsintensive næringer osv. vil naturlig nok ha en høy andel av personer med høgskole/universitet. Dette avspeiles også i figuren.

Høyt utdannet befolkning aleine sikrer ikke nødvendig regional dynamikk. Næringslivets etterspørsel og bruk av denne kompetansen, tilgang til FoU- miljøer, innovasjonsklima osv. er faktorer som også må være tilstede. Derfor blir andelen av befolkningen med høyere utdanning kun en av flere indikatorer på nyskapingsevne.

Fig.33. Andelen av befolkningen med høyere utdanning og rangering i forhold til øvrige økonomisk regioner

Kilde: ØF- rapport 7/2004 og bearbeidet av Østlandsforskning.

6 Enkeltkommuner i sterke vekstregioner

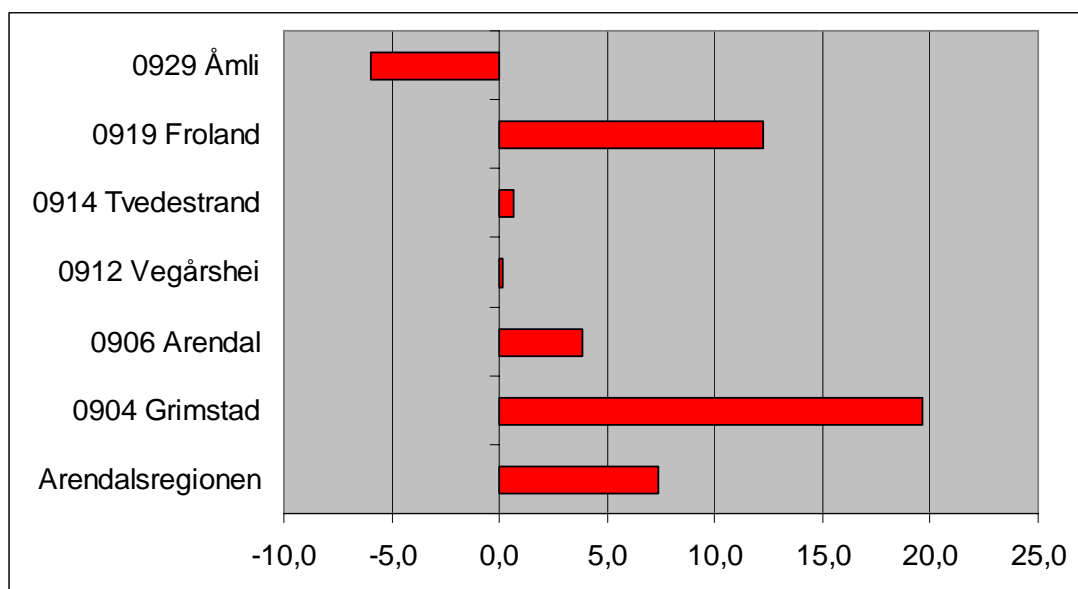
Analyseenhetene i denne utredningen er økonomiske regioner. Størrelsen på disse varierer, både i areal, folketall og i antall kommuner som inngår i regionen. Basis for inndelingen i økonomiske regioner er funksjonelle arbeidsmarkedsregioner. For de fleste regioner mener vi at denne inndelingen er fornuftig.

De fleste kommuner i en region vil være tjent med å være en del av en større arbeidsmarkedsregion og da gjerne med et sterkt regionsenter. Samtidig kan det være slik at enkelt kommuner i en økonomisk region kan ha en utvikling som skiller seg drastisk fra hva utviklingen har vært for hele regionen. På bakgrunn av dette har vi valgt å se på utviklingen på kommunalt nivå for tre økonomiske regioner; Bergen, Arendal og Trondheim, som har hatt en sterk vekst.

Befolkningsutvikling

Arendalsregionen består av seks kommuner. Dette er Åmli, Froland, Tvedestrand, Vegårshei, Grimstad og Arendal. Navnet på den økonomiske regionen viser at det er Arendal som regnes som regionsenter. Regionen som helhet hadde en befolkningsvekst på i overkant av sju prosent fra 1990 til 2003. På kommunalt nivå er det Grimstad som har hatt den sterkeste veksten med en økning på nesten 20 prosent. I denne regionen er det kun en kommune som har hatt nedgang i folketall, det er Åmli (- 6 prosent). Øvrige kommuner i regionen har enten hatt et stabilt folketall eller vekst.

Fig.34. Befolkningsendring 1990- 2003 for kommuner i Arendalsregionen og regionen samlet

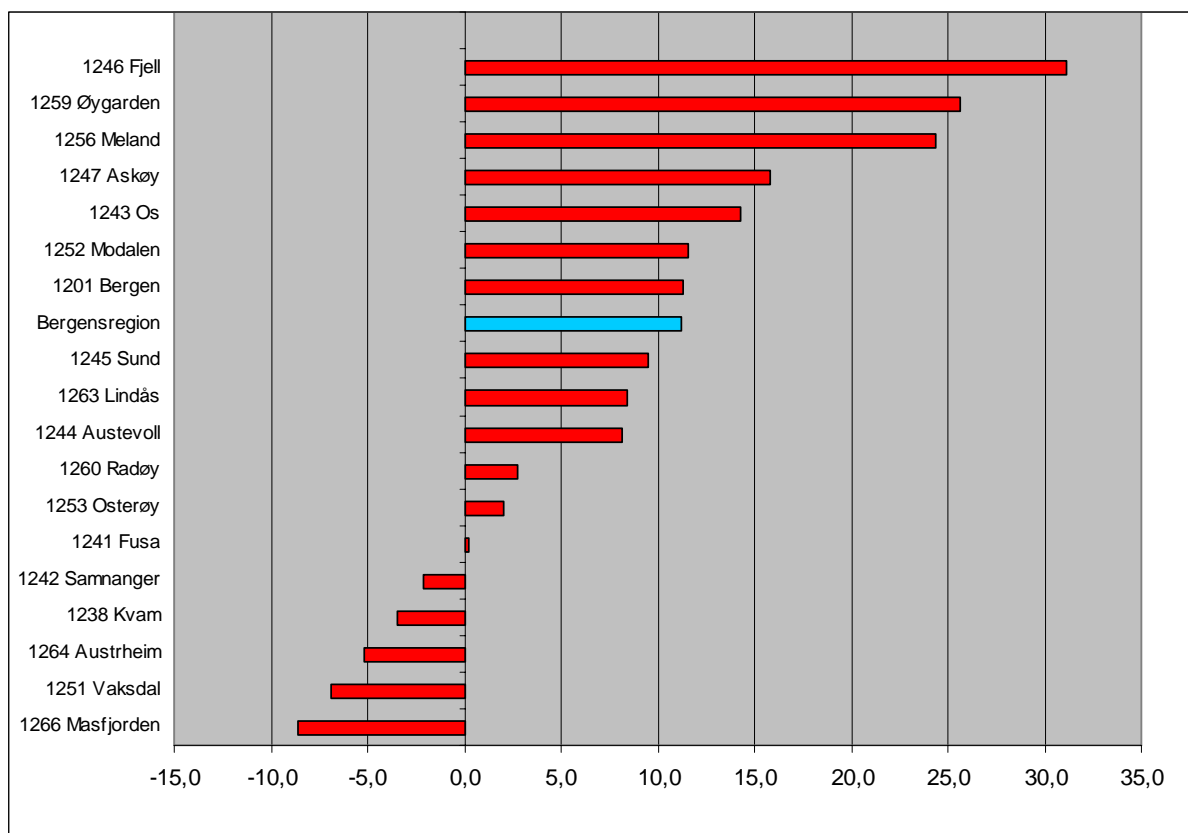

Kilde: PANDA og bearbejdet av Østlandsforskning

Den økonomiske regionen Bergen omfatter totalt 19 kommuner. Regionen samlet har i den undersøkte perioden hatt en folketallsvekst på 11 prosent. Tre av kommunene (Fjell, Øygarden og Meland) har alle hatt en vekst på over 20 prosent. 5 av de 19 kommunene i

regionen har hatt nedgang i folketallet. Masfjorden er den kommunen som har hatt den største nedgangen, nesten ni prosent.

Fig.35. Befolkningsendring 1990- 2003 for kommuner i Bergensregionen og regionen samlet

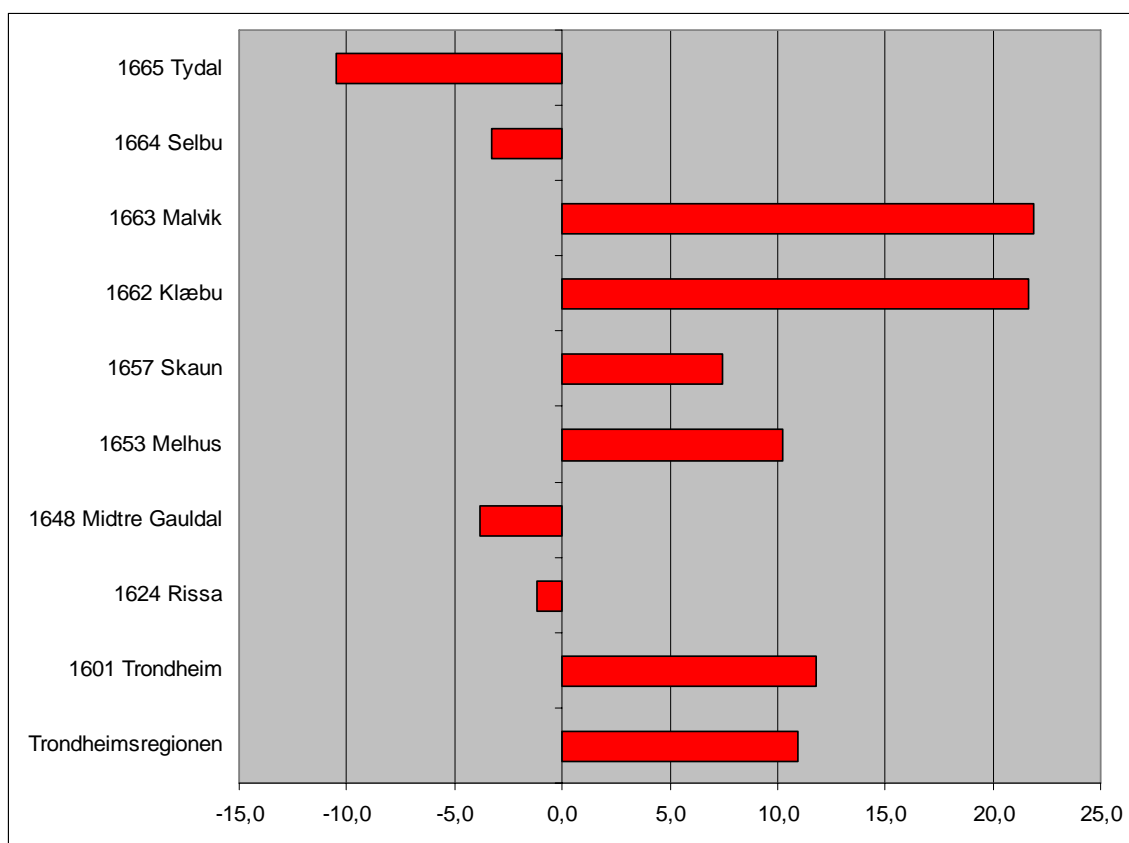

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Trondheimsregionen følger noe av det samme mønsteret som vi har funnet i de to andre by-regionene med et flertall av kommunene med relativ sterk vekst, men også enkeltkommuner med en nedgang. I Trondheimsregionen er det også kommunene rundt regionsenteret Trondheim som har hatt sterkest vekst, mens kommunene som ligger lengst fra regionsenteret i reisetid har en nedgang. Tydal har hatt en reduksjon i folketall på 10 prosent i perioden 1990-2003, mens de tre andre kommunene med negativ befolkningsutvikling har en nedgang på 3- 4 prosent (jfr. fig.36)

Oppsummert kan vi si at i alle de tre økonomiske regionene med sterk vekst har de fleste kommunene hatt en positiv befolkningsvekst. Det er også interessant at den prosentmessige veksten i befolkning ikke er størst i regionsenterkommunen i noen av regionene.

Fig.36. Befolkningsendring 1990- 2003 for kommuner i Trondheimsregionen og regionen samlet

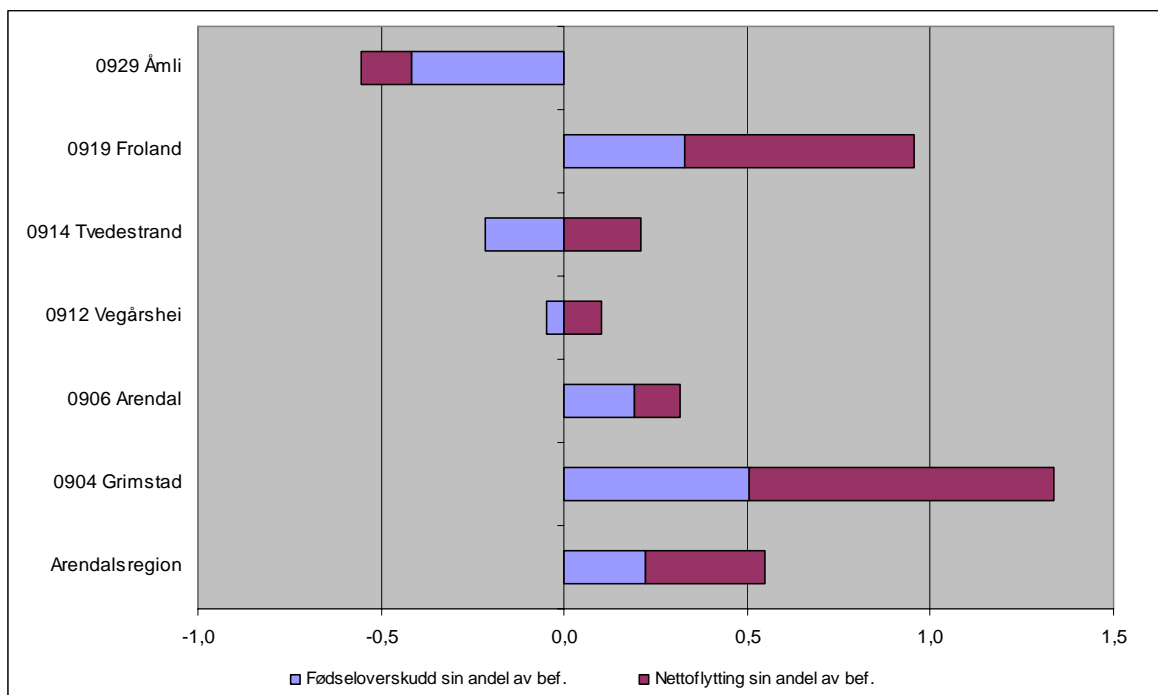
Kilde: PANDA og bearbejdet av Østlandsforskning

Fødselsoverskudd og nettoflytting

Vi har i det foregående sett at utviklingen i folketall varierer mellom de forskjellige kommunene i alle økonomiske regioner. Fødselsoverskudd og nettoflytting er vesentlige faktorer i denne sammenheng. Tidligere i denne rapporten har vi sett at stor -byregionene har hatt en positiv utvikling grunnet innflytting og en aldersstruktur som i stor grad sikrer reproduksjon. Hvordan er så situasjonen på kommunalt nivå innen de tre vekstregionene Bergen, Arendal og Trondheim?

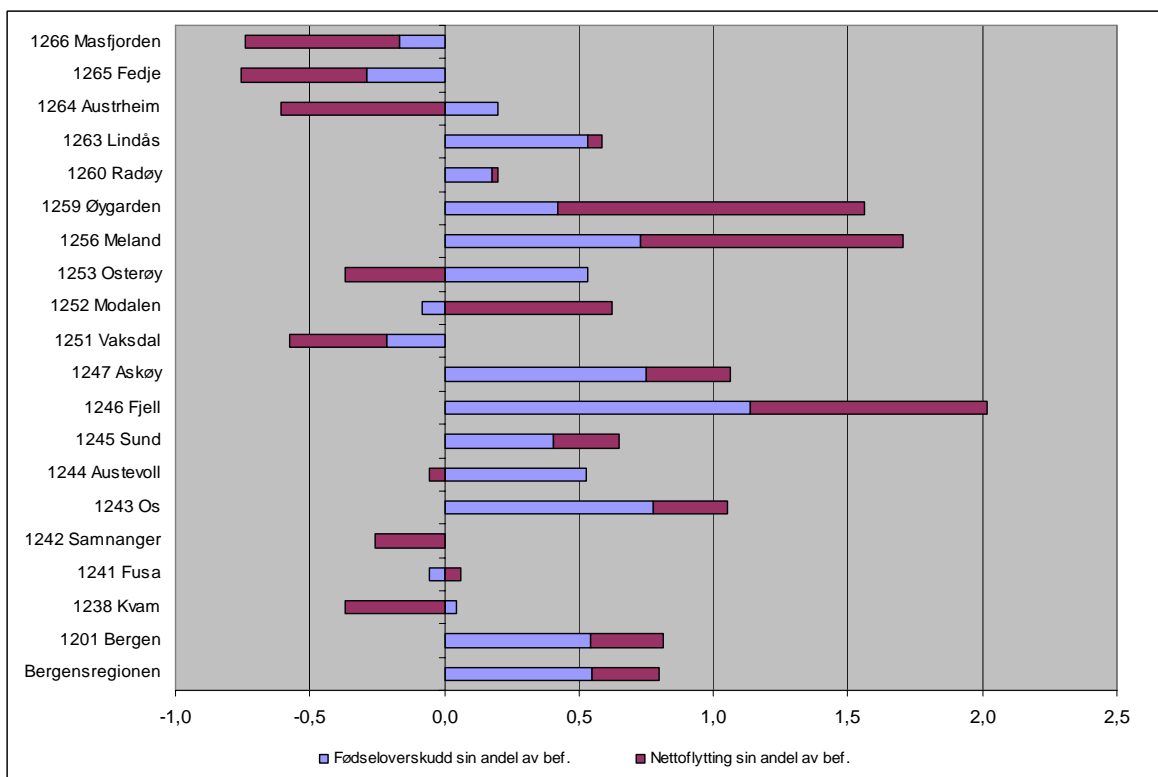
På kommunalt nivå ser man det samme mønsteret som vi så mht. utvikling for alle undersøkte økonomiske regioner i Sør- Norge. Kommuner i vekst ligger i rimelig nærhet til regionsenter og/eller har en positiv utvikling både når det gjelder reproduksjon og flyttereignskap. Ufordringen for kommuner som ikke ligger innen rimelig nærhet til regionsenter/kommuner i vekst er at både flytte- og fødselsregnskapet er negativt.

Fig.37. Fødselsoverskudd og nettoflytting sin andel av befolkningen for kommuner i Arendalsregionen Basert på gjennomsnitt for perioden 1990- 2003

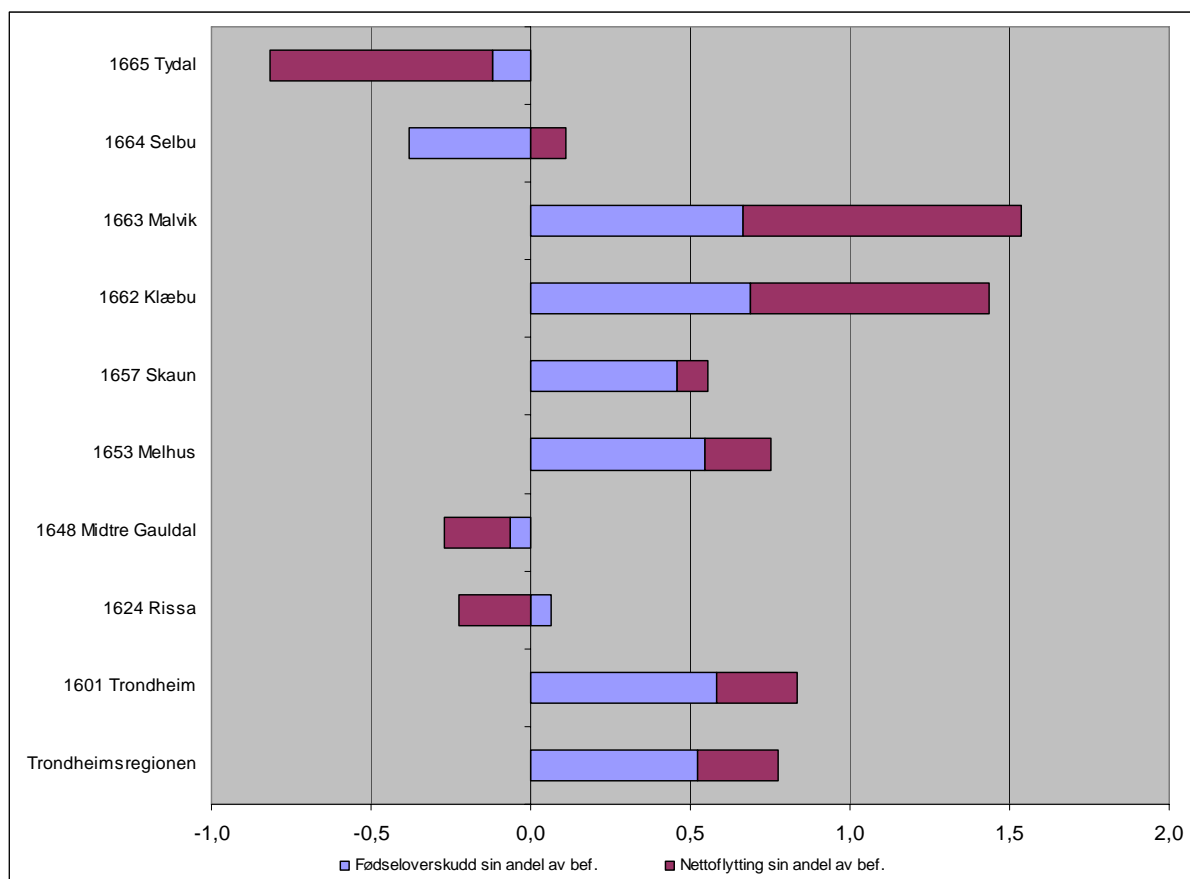
Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Fig.38. Fødselsoverskudd og nettoflytting sin andel av befolkningen for kommuner i Bergensregionen Basert på gjennomsnitt for perioden 1990- 2003

Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Fig.39. Fødselsoverskudd og nettoflytting sin andel av befolkningen for kommuner i Trondheimsregionen. Basert på gjennomsnitt for perioden 1990- 2003

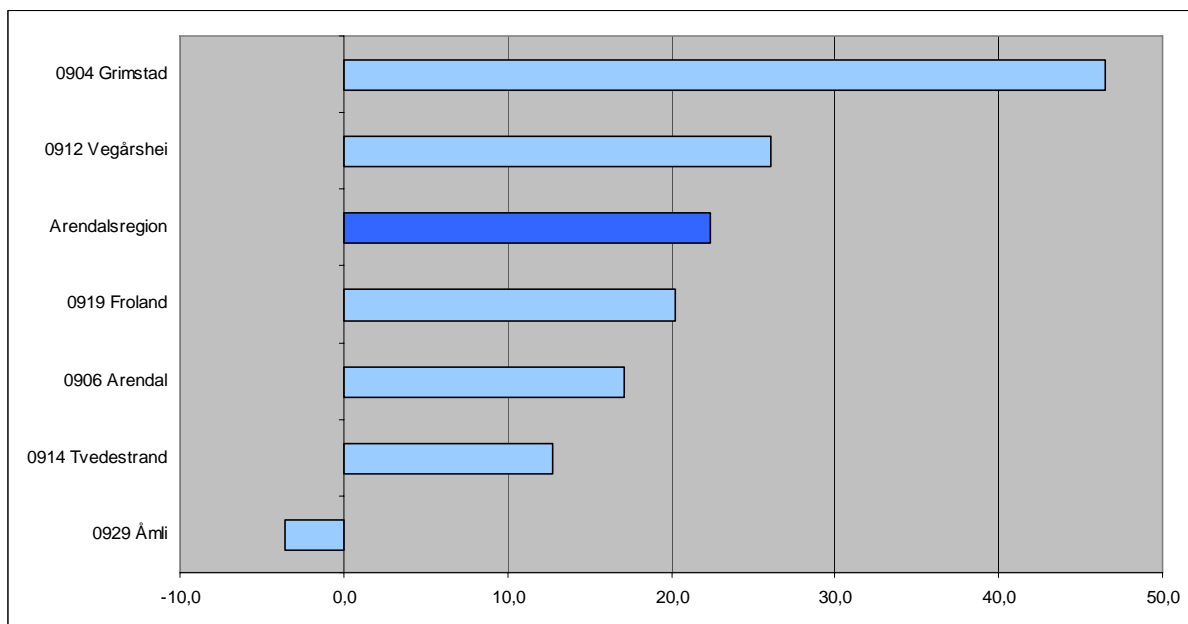
Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

Arbeidsplassutvikling.

Hvordan har så utviklingen vært med hensyn til arbeidsplasser? Er det slik at det er regionsenterkommunene som har vekst, mens kommunene rundt i større grad er ”sovebyer”? Figur 40 viser at Arendalsregionen har hatt en vekst i arbeidsplasser på 22 prosent gjennom 90-tallet. Grimstad kommune har hatt den største veksten, med en økning på nesten 47 prosent. Øvrige kommuner, med unntak av Åmli, har hatt en vekst på minst 10 prosent. Åmli har hatt en nedgang i antall arbeidsplasser på rundt 3 prosent.

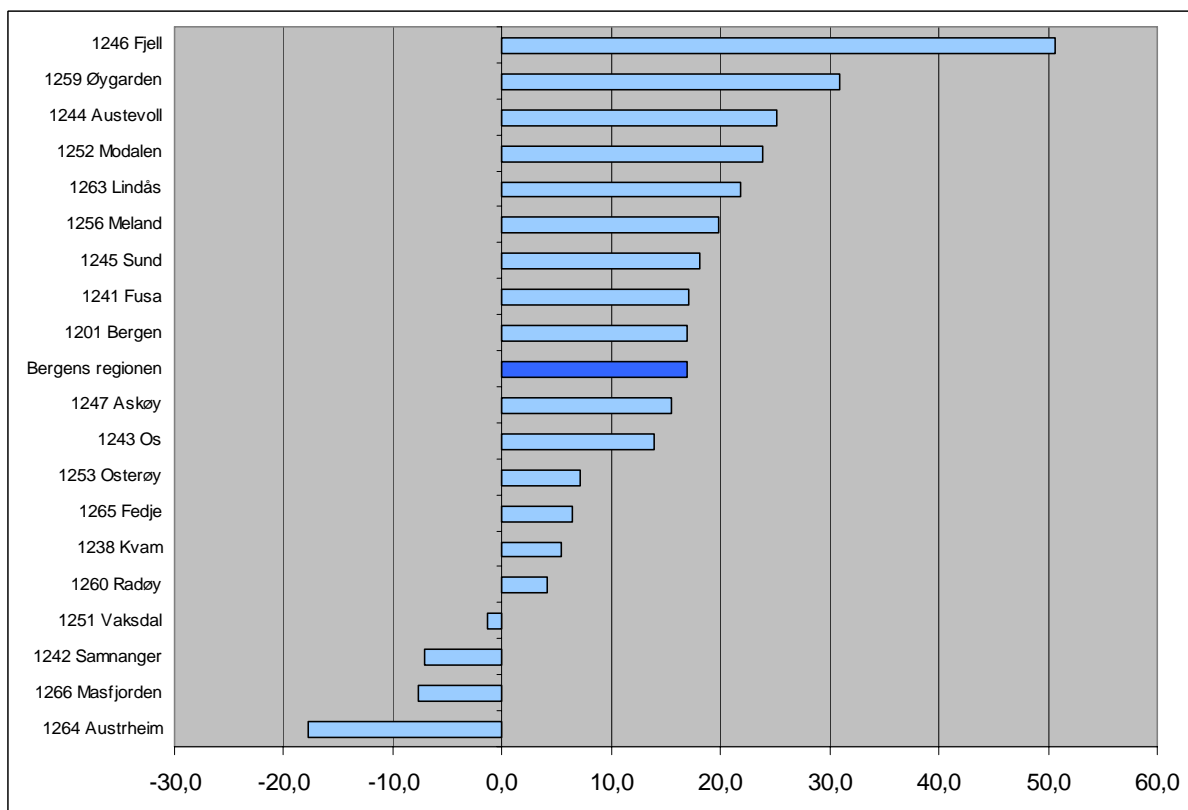
I Bergensregionen er det Fjell og Øygarden som har hatt den sterkeste arbeidsplassutviklingen gjennom 1990 tallet. Det var også disse som hadde sterkest befolkningsvekst. Av de 19 kommunene som inngår, er det fire kommuner som har hatt en nedgang. Dvs. at 15 kommuner i regionen har hatt vekst. Åtte av kommunene har hatt en vekst som er sterke enn regionsenterkommunen.

Fig.40. Endring i arbeidsplasser (sysselsatte) i kommuner i Arendalsregionen og regionen samlet fra 1990- 2000

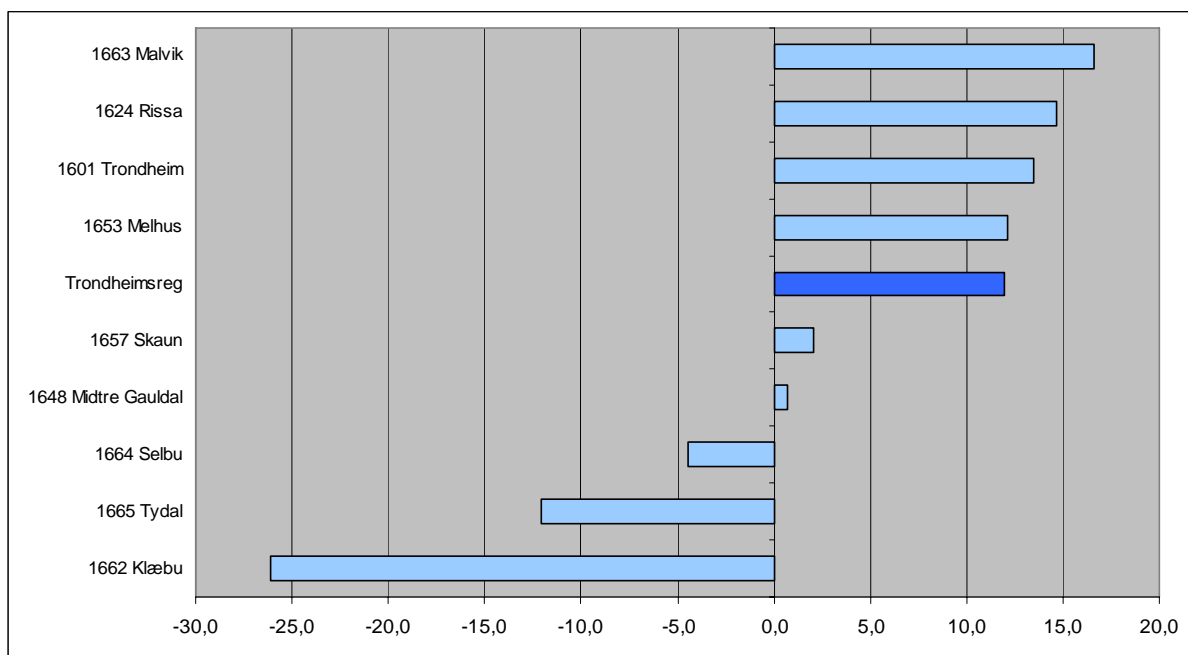
Kilde: PANDA og bearbejdet av Østlandsforskning

Fig.41. Endring i arbeidsplasser (sysselsatte) i kommuner i Bergensregionen og regionen samlet fra 1990- 2000

Kilde: PANDA og bearbejdet av Østlandsforskning

Fig.42. Endring i arbeidsplasser (sysselsatte) i kommuner i Trondheimsregionen og regionen samlet fra 1990- 2000

Kilde: PANDA og bearbejdet av Østlandsforskning

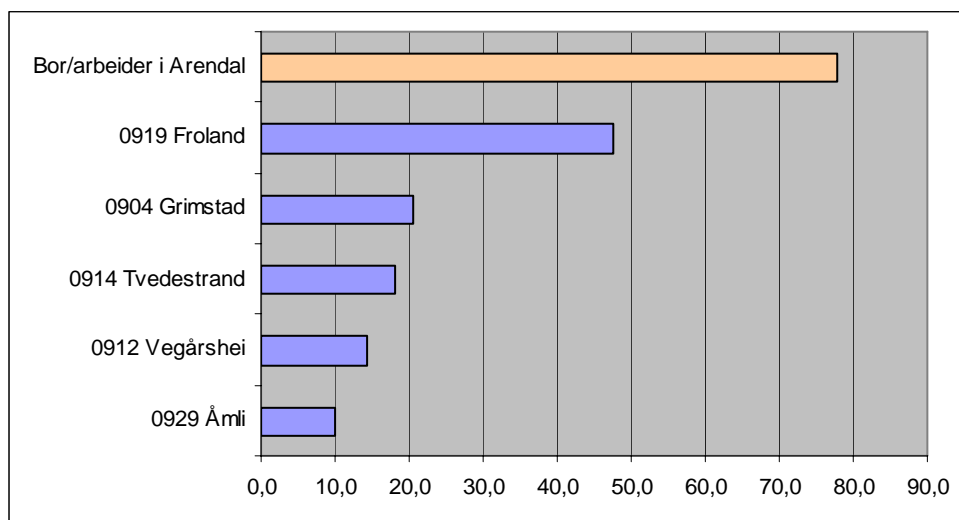
I Trondheimsregionen har både Malvik og Rissa kommuner hatt en arbeidsplassutvikling som er sterkere enn hva man finner for den økonomiske regionen og regionsenterkommunen. Selbu, Tydal og Klæbu er kommuner med nedgang i antall arbeidsplasser. De to førstnevnte kommunene hadde også en nedgang i folketall. Det er rimelig å anta at disse to regionene ligger for langt unna i reisetid fra vekstområdene i og rundt Trondheim til å få drakraft rent utviklingsmessig. I Klæbu kommune har mer enn en av fire arbeidsplasser forsvunnet i løpet av 1990 tallet, samtidig som befolkningen i økte med mer enn 20 prosent. På bakgrunn av ideen om bosettingsbasert næringsutvikling er det rimelig å anta at befolkningsveksten etter hvert også vil ha positiv effekt for arbeidsplassutviklingen.

Pendling

Når det gjelder utviklingen i de forskjellige regionene og kommuner forklares dette ofte med nærheten til regionsentre eller regioner i vekst. Et interessant spørsmål vil da være hvor stor del av de yrkesaktive som faktisk pendler til regionsenteret og i hvordan bosatte i en regionsenterkommune tilpasser seg arbeidsmarkedet. Hvis det er slik at det er en liten andel av de yrkesaktive som pendler til et regionsenter kan dette tolkes på flere måter. Forklaringer på dette kan være:

- Reiseavstanden til regionsenteret er for stor, slik at man ikke klarer å utnytte dette arbeidsmarkedet. Det vil si at kommunen har relativt begrenset effekt av å være en del av den økonomiske regionen
- De viktigste pendlingsstrømmene fanges ikke opp. Med det menes at pendlinger skjer til andre økonomiske regioner og at kommunen funksjonelt er sterkere knyttet til en annen region.

Fig.43. Andel av sysselsatte som pendler til regionsenter kommunen (2003)

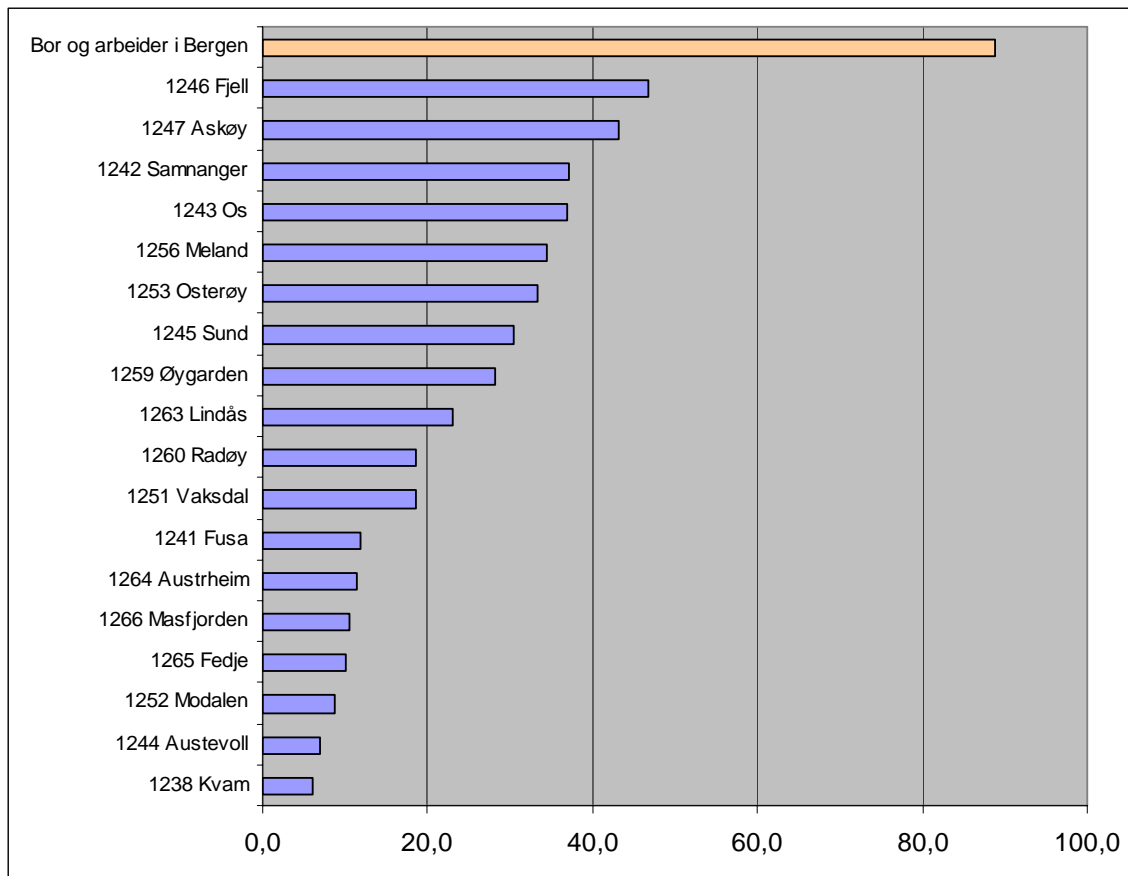
Kilde: PANDA og bearbeidet av Østlandsforskning

For kommunene i Arendalsregionen varierer innpendlingen til regionsenterkommunen. 10 prosent av de sysselsatte bosatt i Åmli jobber i Arendal mot nesten 50 prosent av de bosatte i Froland. En kan stille spørsmål om Åmli er en naturlig del av den økonomiske regionen Arendal. Alternativet, rent arbeidsmarkedsmessig, kan kanskje være Risørregionen som dekker Risør og Gjerstad kommuner. Basert på pendlingsstatistikk finner vi ingen støtte til denne antagelsen, da det i 2003 kun var 12 personer som pendlet til disse to kommunene mot 81 til Arendal kommune. Fra Åmli var det 99 personer som pendlet til områder utenfor de økonomiske regionene Arendal og Risør.

Hvis en ser på Bergensregionen, som omfatter totalt 19 kommuner, er tendensen i hovedsak den samme. Andelen som pendler til regionsenteret Bergen varierer sterk mellom kommunene og er naturlig nok også her et resultat av avstand og reisetid. Fra Fjell og Askøy pendler over 40 prosent av de bosatte til regionsenteret, mens det for Kvam og Austevoll sin del er en andel på seks til sju prosent. Det kan stilles spørsmål om hvorvidt denne regionen utgjør et funksjonelt arbeidsmarked. Det er antakelig mange av kommunene i denne regionen som i liten, eller svært begrenset grad drar direkte nytte av veksten i Bergen og de nærmeste kommunene rundt regionsenteret.

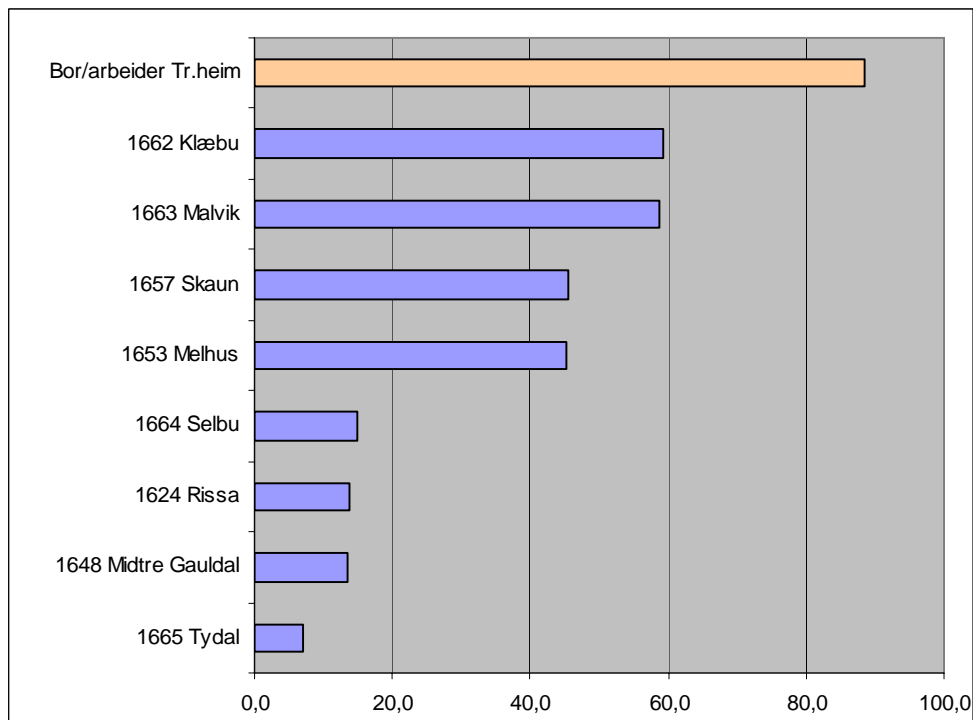
Både i Klæbu og Malvik pendler nesten 60 prosent av de yrkesaktive bosatte inn til Trondheim og over 40 prosent av de yrkesaktive i Skaun og Melhus gjør det samme. Interaksjonen mellom disse kommunene er et godt eksempel på hvor viktig et sterkt regionsenter kan være for de omkringliggende regionene. I den økonomiske regionen Trondheim er det spesielt Tydal som har liten "nytte" av veksten i regionsenteret og de nærmeste kommunene. Årsaken til dette er reiseavstand.

Fig.44. Andel av sysselsatte som pendler til regionsenter kommunen Bergen (2003)

Kilde: PANDA og bearbejdet av Østlandsforskning

Fig.45. Andel av sysselsatte som pendler til regionsenter kommunen Trondheim (2003)

Kilde: PANDA og bearbejdet av Østlandsforskning

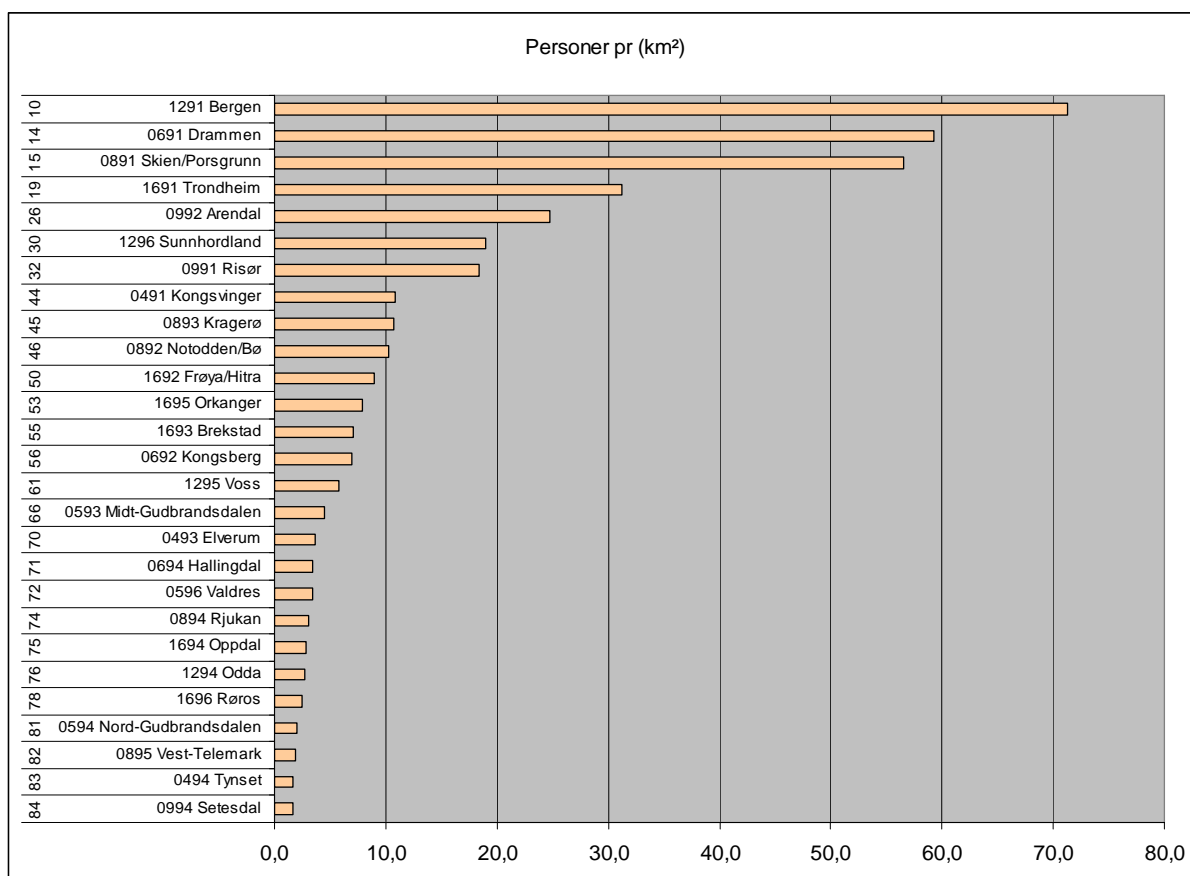
Innledningsvis i dette kapitlet ble det problematisert i hvilken grad økonomiske regioner er godt egnet som analyseenhet mht. å kartlegge regional utvikling. Av de tre økonomiske regionene som er undersøkt her mener vi at både Arendals- og Trondheimsregionen er funksjonelle enheter. I begge disse regionene er det enkeltkommuner, for eksempel Åmli og Tydal, som skiller seg sterkt ut fra utviklingen i den økonomiske regionen. Avstanden til regionsenteret blir for stor slik at de ikke klarer å utnytte, eller ta del i veksten. I tillegg kommer selvfølgelig at disse kommunene kanskje også har en næringsstruktur som ikke har, eller kommer til å generere vekst.

Den økonomiske regionen Bergen er antakelig den økonomiske regionen av de 27 undersøkte som i størst grad "dekker" over utfordringene for mange av kommunene. Hovedårsaken til dette er at topografiske forhold gjør at denne regionen totalt sett ikke fungerer som en arbeidsmarkedsregion.

7 Befolkning og areal

Vi har tidligere i denne rapporten sett på bosettingsmønster ut i fra hvor stor andel av befolkningen som bor i tettsted eller ikke. En annen tilnærming er å se befolkningstettheten ut i fra hvor mange personer det er pr km² i de forskjellige økonomiske regionene. Dette er interessant bl.a. i forhold til framtidig virkemiddeltildeling for eksempel innenfor EU/EØS-området. I denne sammenheng opererer man med en grense på befolkningstetthet på 12 personer pr km² i forhold til å kunne få utviklingsmidler. Dette vil for eksempel kunne medføre at fylker som har økonomiske regioner med stor befolkningstetthet vil falle utenfor området som er stønadsberettigede. Figur 46 viser antall personer pr. km² for noen utvalgte økonomiske regioner i Sør-Norge. I tillegg er rangering i forhold til alle økonomiske regioner i Norge tatt med.

Fig.46. Antall personer pr. km² i utvalgte økonomiske regioner og rangering i forhold til øvrige økonomiske regioner i Norge

Kilde:SSB statistikkbanken og bearbeidet av Østlandsforskning

Figuren viser, ikke overraskende, at det er svært store forskjeller i befolkningstetthet i Sør-Norge. Av de undersøkte regionene har Bergen den høyeste befolkningstettheten med over 70 personer pr km². I den andre enden av skalaen ligger Tynset og Setesdal hvor det bor hhv. 1,7 og 1,8 person pr km². Av de 27 økonomiske regionene som er undersøkt i denne utredningen er det 11 regioner som ligger blant de 19 regionene som har lavest befolkningstetthet. Mange av disse regionene ligger i fylker med høy befolkningstetthet. På fylkesnivå vil en derfor få en befolkningstetthet som overstiger 12 personer pr. km².

Tabellen til venstre viser antall personer pr. km² for fylker i Sør-Norge. (Kilde: Statistisk årbok 2004)

Hedmark	7
Oppland	8
Buskerud	18
Telemark	12
Aust-Agder	12
Hordaland	31
Sør-Trøndelag	15

8 Konklusjon

I innledningen til denne rapporten ble det dratt fram politiske signaler som ligger i siste regionalmelding. Her ble det fokusert på at målet for regionalpolitikken var å ta vare på hovedtrekke i bosettingsmønsteret og å utløse verdiskapingspotensialet i alle deler av landet. Bosettingsmålet er knytta opp til landsdelsnivå og hvor alle landsdeler skal ha vekst i folketallet. I tillegg utgjør distriktpolitikken et spesielt regionalpolitisk innsatsområde. Regjeringens mål for den distriktpolitiske satsningen er å styrke grunnlaget for bosetting og verdiskaping i ”område og landsdelar med særlege utfordringar knytte til lågt folketal, tynne næringsmiljø og lange avstandar til større senter og marknader både for innbyggjarene og for næringslivet. Innsatsen skal medverke til å fremme sysselsetjing og utvikling av lønnsame verksemdar og gi grunnlag for gode tenestetilbod og attraktive stader for næringsliv og innbyggjarar”. Det grunnleggende spørsmålet blir i hvilken grad de 27 økonomiske regionene i Sør- Norge som er undersøkt her, har spesifikke utfordringer mht. folketall og næringsliv. Vi har sett på den historiske utviklingen fra 1990 og framover, vurdert utviklingen i forhold til forventet utvikling og for mange parametere også sammenliknet med utviklingen i landets øvrige økonomiske regioner. Utredningen er bygget opp rundt tre hovedtemaer, næringsutvikling og næringsdynamikk, befolkningsstruktur og befolkningsdynamikk og regionstruktur og regiondynamikk.

Det generelle inntrykket av de undersøkte økonomiske regionene er at utviklingen er svært forskjellig. Noen av de økonomiske regionene har en utvikling som ligger helt i toppen hvis en rangerer alle økonomiske regioner i Norge. Dette er i hovedsak regioner som har sterke sentra, som for eksempel Bergens- og Trondheimsregionen. I tillegg har regioner langs kysten, eller i rimelig nærhet til Oslo-regionen en utvikling som ligger høyt i nasjonal sammenheng. Arendalsregionen er et eksempel på den første gruppen, mens Drammensregionen er et eksempel på det andre. De økonomiske regionene som gjennomgående har store utfordringer og som ligger i nedre halvdel av de nasjonale rangeringene, er mindre økonomiske regioner i Hedmark, Oppland, Telemark, delvis Buskerud, og Odda i Hordaland. I dette bildet hører også med at enkelte kommuner innenfor sterke vekstregioner, som for eksempel Åmli (Arendalsregionen) og Tydal (Trondheimsregionen), har en utvikling som skiller seg sterkt fra hva man finner for den økonomiske regionen som helhet.

Når det gjelder sysselsettings- eller arbeidsplassutviklingen havner regioner som Voss, Kongsvinger, Brekstad, Tynset, Nord-Gudbrandsdalen, Vest-Telemark og Odda på 70-ende plass eller dårligere i den nasjonale rangeringen. Regioner som Risør, Setesdal, Elverum, Valdres, Midt-Gudbrandsdalen og Hallingdal har enten stabilitet eller en vekst på opptil 1,5 prosent og ligger på mellom 56 – 65 plass mht. rangering av alle landets økonomiske regioner. Dvs. at et flertall av de økonomiske regionene som er kartlagt kommer blant den tredjedelen av de økonomiske regionene som har hatt dårligst arbeidsplassutvikling i landet gjennom 1990 tallet. Hva er så årsaken til denne utviklingen ? Den viktigste forklaringen er at disse regionene har vært overrepresentert innenfor næringer som er i generell tilbakegang, for eksempel primærnæringene, og/eller er underrepresentert innenfor næringer i nasjonal/internasjonalt vekst (for eksempel tjenesteyting i privat sektor). M.a.o har regionene en næringsstruktur som i liten grad skaper vekst. I tillegg har mange bedrifter i disse regionene tapt pga av konkurransemessige forhold.

I mange av de regionene som har hatt sterk sysselsettingsmessig tilbakegang har primærnæringene historisk sett stått sterk. I regioner som Orkanger, Frøya/Hitra, Valdres, Midt-Gudbrandsdalen, Brekstad, Nord-Gudbrandsdalen, Oppdal og Tynset har denne næringen relativt sett minst tre ganger så stor betydning sysselsettingsmessig som landet sett under ett. Pga av de store endringene som skjer i landbrukspolitikken vil disse regionene også slite framover mht. sysselsettingsutvikling.

Hvis en ser på industrinæringene er tendensen at regioner som har et stort innslag av råvareproduserende industri hatt en sterk nedgang i sysselsettingen. Dette gjelder regioner som Odda, Drammen, Notodden/Bø og Rjukan. Disse områdene ligger blant de regionene som har hatt sterkest tilbakegang innen industri. Økonomiske regioner som har en mer kompetanseintensiv industri har hatt en positiv utvikling. Eksempler på dette er Kongsberg- og Arendalsregionen hvor man har en stor andel innen teknologisk industri. Disse regionene kommer også helt i toppen av en nasjonal rangeringsliste.

Tjenesteytende næringer har hatt vekst i nesten alle undersøkte økonomiske regioner. (Røros er unntaket med nullvekst). Hvis en ser på tjenesteytende næringer samlet, inkludert offentlig sektor, er det ingen indikasjoner på at de undersøkte økonomiske regionene i Sør-Norge har noen systematisk dårligere utvikling enn øvrige regioner i landet. Hvis man splitter opp kategorien blir bildet mer nyansert. For det første er det relativt mange store distriktsregioner med relativt høy sysselsetting innen offentlig tjenesteyting. For forretningsmessig og annen tjenesteyting er situasjonen annerledes. Forretningsmessig tjenesteyting har hatt en sterk vekst i alle regioner, men det er stor forskjell mht. næringens relative betydning i de forskjellige regionene. I distriktsregionene er næringen relativt sett liten. I 9 av de 27 undersøkte regionene har forretningsmessig tjenesteyting en lokaliseringkvotient på under 0,8. På den nasjonale rangeringslisten er dette fra 66 plass og dårligere

Lønnsomhet er en indikasjon på hvor konkurransedyktig en bedrift er. I denne utredningen har vi brukt Knut Vareides næringsanalyser for å få dokumentert lønnsomheten. Resultatet fra disse analysene viser at det kom et brudd i 2002 hvor lønnsomheten igjen begynte å øke. Denne trenden fortsatte i 2003. Vareides analyser viser at lønnsomheten blant bedrifter i Sør-Norge gjennomgående er mer positiv enn for eksempel i Nord-Norge. Det urovekkende for distriktsregionene er at trenden med økt lønnsomhet fra 2002 og framover ikke gjelder primærnæringene og hotell- og restaurantbransjen. Det er innenfor disse næringene det er minst andel med positivt resultat før skatt. Dette har stor betydning for flere av distriktsregionene i Sør-Norge fordi dette er to sentrale næringer i disse regionene. Svak lønnsomhet i det lokale næringsliv svekker muligheten mht. regional utvikling.

Befolkningsutviklingen i de undersøkte regionene viser at storbyregioner og regioner nær disse har en stabil befolkningsutvikling. Distriktsregioner som ligger utenfor en rimelig dagpendlingsavstand til regioner i vekst har gjennomgående en mer negativ befolkningsutvikling. Årsakene til dette er manglende fødselsoverskudd og negativt flyttereignskap. Hvis en sammenlikner alle økonomiske regioner på landsbasis som kommer ut med et fødselsunderskudd, totalt 20 stk. så er 15 av de fra økonomiske regioner i Sør-Norge. Fødselsunderskudd har sammenheng med aldersstrukturen og kjønns sammensetningen i en region. En stor andel eldre og overrepresentasjon av menn svekker den naturlige reproduksjonskraften. I tillegg er det slik at en stor del av de regionene som har et fødselsunderskudd også har et negativt flyttereignskap (flere flytter ut enn inn). I sum medfører dette at distriktsregionene i Sør-Norge har en svak befolkningsutvikling, også i nasjonal sammenheng. Denne negative befolkningsdynamikken gjør at utfordringene for

mange av de aktuelle regionene er på samme nivå som for eksempel regioner i Nord-Norge. Synkende folketall skaper en negativ utviklingsspiral som svekker kommunale inntekter og dermed kjøp av varer og tjenester, offentlig tjenestetilbud og i neste omgang områdets attraksjonskraft. Dermed reduseres potensialet for næringsutvikling. Distriktsregionene i Sør-Norge har i liten grad mulighet til utvikling gjennom integrering i større og voksende regioner pga avstand. Utvikling må derfor i stor grad skje på bakgrunn av egne forutsetninger og ikke som et resultat av for eksempel bosettingsbasert næringsutvikling.

Siste regionalmelding (St.meld. 25 (2004-2005)) fokuserer på utviklingen av robuste arbeidsmarkeds-, bo- og serviceregioner. Dette medfører at regionen ved siden av å skulle være en arbeids- og boregion også skal ha nødvendige servicefunksjoner. Mangler i forhold til service og tjenestetilbud vil svekke regionens dynamikk. For det første blir attraksjonskraften for regionen svekket. Dette kan medføre forverrede flyttereignskap på befolkningssiden, samtidig som det reduserer muligheten for nye bedriftsetableringer og innovasjonsevnen i det eksisterende næringsliv. Tidligere har varehandel vært en viktig indikator mht. å definere regionsenter eller sentralitet. I en globalisert kunnskapsøkonomi vil for eksempel forretningsmessig tjenesteyting bli en sentral faktor. Lokaliseringskvotienten for denne næringen ligger svært lavt i distriktsregionene i Sør-Norge. Det samme er situasjonen for personer med høyere utdanning. I sum medfører dette at attraksjonskraften og utviklingsmulighetene i distriktsregionene i Sør-Norge er redusert i forhold til flere av by og storbyregionene eller regioner som kan integreres i disse.

Store areal og delvis lite folk gjør at befolkningstettheten i forhold til km² kan variere veldig mellom forskjellige regioner. På bakgrunn av at tildelingen av regionale utviklingsmidler i EU/EØS regi knyttes opp i mot et mål rundt antall personer pr km² på fylkesnivå, har vi sett på dette for de utvalgte økonomiske regionene og for de fylkene som disse regionene er med i. På bakgrunn av dette kan vi konstatere at flere av distriktsregionene som scorer lavt på de fleste indikatorene som er undersøkt her, ikke vil være støtteberettigede. Eksempler på dette er Odda, Åmli, Tydal og regioner i Buskerud.

Denne utredningen har brukt økonomiske regioner som analyseenhet. Dette har medført at resultatet for den økonomiske regionen "skjuler" at enkelt kommuner har store utfordringer mht. befolknings- og arbeidsplassutvikling. I vår "dekomponering" av de tre største byregionene (Arendal, Bergen og Trondheim) var det enkeltkommuner som hadde avvikende utviklingstrekk i forhold til den økonomiske regionen. En viktig forklaring i denne sammenheng er geografisk avstand som gjør at disse kommunene ikke klarer å ta del i den veksten som skjer i regionen for øvrig. For å finne ut mer om hvordan en skal sikre utvikling i disse kommunene bør det kanskje gjøres egne analyser av disse kommunene.

Referanser

Onsager, K., Bolkesjø, T. Amundsen, A. B. og Foss, O. (2003): Østfolds småbyregioner i omstilling. Mellom egenbasert, Oslodominert og transregional utvikling. NIBR-rapport 2003:7.

Svenska Kommunförbundet (2003): Lokal och regional attraktionskraft. Kvantitativa perspektiv på attraktivitet. Reviderad 2003. Rapport nr 1-03
© ARENA för Tillväxt.

Lein, K., Køhn, E. og Hagen, S.E.(2003): Infrastruktur og næringsutvikling i Hedmark og Oppland. ØF-rapport 15/2003

Vareide, K.(2004): Næringsanalyser for Østlandssamarbeidet. Telemarksforskning.

St.meld. nr. 25 (2004- 2005) Om regionalpolitikken

SIKA (2001): Infrastruktur och regional utveckling. SIKA Rapport 2001:3. Statens Institut för Kommunikationsanalys.

Selstad, T. (m.fl.) (2004): Regionenes tilstand. 50 indikatorer for vekstkraftige regioner. ØF-rapport 2004/07.

Engebretsen, Ø. (2001): Senterstruktur og servicenæringenes lokaliseringmønster - betydning av veibygging og økt mobilitet. TØI-rapport 513/2001

Vatne, E. (2004): Osloregionens betydning som senter for næringsutvikling
Institutt for samfunnsøkonomi Norges Handelshøyskole
Notat skrevet på oppdrag for Kommunal og regionaldepartementet, Oslo kommune og Akershus fylkeskommune

Karlsen, J. (2004): Mindre byers rolle for regional utvikling
Agderforskning. Prosjektrapport nr. 23/2004

Vedlegg

Relativ ending totalt sysselsatte 1990-2001 for alle øk.regioner i Norge. Rangert etter relativ ending						
Økonomisk region	Relativ ending	Rangering		Økonomisk region	Relativ ending	Rangering
294 Ullensaker/Eidsvoll	79,6	1		891 Skien/Porsgrunn	4,6	43
291 Follo	25,7	2		691 Drammen	4,4	44
992 Arendal	24,9	3		1491 Florø	4,0	45
1192 Stavanger/Sandnes	20,7	4		1898 Vesterålen	4,0	46
391 Oslo	20,2	5		1595 Ørsta/Volda	3,7	47
791 Tønsberg/Horten	19,2	6		1891 Bodø	3,7	47
293 Lillestrøm	18,7	7		1094 Flekkefjord	3,6	48
1091 Kristiansand	18,4	8		1696 Røros	3,0	49
292 Bærum/Asker	18,0	9		1894 Sandnessjøen	2,8	50
1291 Bergen	17,6	10		492 Hamar	2,5	51
1593 Ålesund	17,2	11		1994 Finnsnes	2,2	52
1193 Haugesund	16,9	12		1991 Harstad	2,1	53
692 Kongsberg	16,8	13		592 Gjøvik	2,0	54
2093 Alta	16,5	14		194 Askim/Mysen	1,6	55
1793 Stjørdalshalsen	15,9	15		792 Holmestrand	1,6	55
1992 Tromsø	15,8	16		694 Hallingdal	1,5	56
1691 Trondheim	13,5	17		593 Midt-Gudbrandsdalen	1,2	57
794 Sande/Svelvik	13,5	17		893 Kragerø	1,1	58
793 Sandefjord/Larvik	13,4	18		596 Valdres	1,0	59
Norge	12,4	19		1592 Kristiansund	0,8	60
1194 Jæren	12,4	19		493 Elverum	0,7	61
591 Lillehammer	12,0	20		1596 Sunndalsøra	0,6	62
193 Fredrikstad/Sarpsborg	11,8	21		994 Setesdal	0,5	63
595 Hadeland	11,6	22		1792 Namsos	0,4	64
1692 Frøya/Hitra	11,4	23		991 Risør	-0,3	65
1093 Lyngdal/Farsund	10,7	24		1495 Nordfjord	-0,4	66
892 Notodden/Bø	10,1	25		1493 Sogndal/Årdal	-0,8	67
1694 Oppdal	9,7	26		1597 Sumadal	-1,2	68
1296 Sunnhordland	9,0	27		1892 Narvik	-2,3	69
1796 Rørvik	8,9	28		1795 Grong	-2,4	70
1594 Ulsteinvik	8,7	29		1295 Voss	-2,4	70
1995 Nord-Troms	8,6	30		491 Kongsvinger	-2,9	71
1695 Orkanger	8,4	31		1897 Lofoten	-3,7	72
1494 Førde	7,3	32		1693 Brekstad	-3,7	72
993 Lillesand	7,2	33		494 Tynset	-3,7	72
693 Hønefoss	7,0	34		594 Nord-Gudbrandsdalen	-3,9	73
1191 Egersund	6,9	35		895 Vest-Telemark	-4,7	74
1896 Mo i Rana	6,4	36		1492 Høyanger	-5,1	75
1893 Brønnøysund	6,3	37		2091 Vadsø	-5,2	76
192 Moss	6,3	37		1993 Andselv	-5,6	77
1591 Molde	6,0	38		1895 Mosjøen	-6,5	78
1794 Levanger/Verdalsøra	5,7	39		1294 Odda	-7,3	79
894 Rjukan	5,5	40		2094 Kirkenes	-9,3	80
1092 Mandal	5,3	41		2092 Hammerfest	-10,0	81
191 Halden	5,0	42		1791 Steinkjer	-11,2	82

Relativ ending sysselsatte primærnæringene 1990-2001 for alle øk.regioner i Norge. Rangert etter relativ ending

Økonomisk region	Relativ ending	Rangering	Økonomisk region	Relativ ending	Rangering
391 Oslo	81,9	1	1495 Nordfjord	-34,6	41
292 Bærum/Asker	27,3	2	492 Hamar	-34,6	41
1091 Kristiansand	1,9	3	1093 Lyngdal/Farsund	-34,7	42
2091 Vadsø	-0,7	4	1596 Sunndalsøra	-34,8	43
1291 Bergen	-7,7	5	1993 Andselv	-35,2	44
1995 Nord-Troms	-9,9	6	1491 Florø	-35,5	45
2093 Alta	-10,1	7	1294 Odda	-35,7	46
794 Sande/Svelvik	-12,1	8	1492 Høyanger	-35,8	47
2094 Kirkenes	-14,8	9	594 Nord-Gudbrandsdalen	-35,9	48
791 Tønsberg/Horten	-18,0	10	892 Notodden/Bø	-36,0	49
2092 Hammerfest	-18,3	11	1693 Brekstad	-36,0	49
1994 Finnsnes	-18,4	12	1191 Egersund	-36,1	50
291 Follo	-18,7	13	1295 Voss	-37,2	51
1192 Stavanger/Sandnes	-18,9	14	1591 Molde	-37,3	52
1896 Mo i Rana	-20,2	15	992 Arendal	-37,4	53
1094 Flekkefjord	-20,2	15	991 Risør	-37,9	54
1898 Vesterålen	-20,6	16	1597 Sunndal	-37,9	54
1894 Sandnessjøen	-20,9	17	593 Midt-Gudbrandsdalen	-38,1	55
1897 Lofoten	-21,5	18	1791 Steinkjer	-38,5	56
1992 Tromsø	-23,2	19	692 Kongsberg	-38,8	57
994 Setesdal	-23,4	20	595 Hadeland	-39,0	58
1891 Bodø	-23,6	21	1493 Sogndal/Årdal	-39,3	59
1092 Mandal	-23,7	22	193 Fredrikstad/Sarpsborg	-40,1	60
1194 Jæren	-24,2	23	1595 Ørsta/Volda	-40,7	61
793 Sandefjord/Larvik	-25,7	24	1296 Sunnhordland	-41,2	62
192 Moss	-25,8	25	1193 Haugesund	-41,4	63
693 Hønefoss	-27,3	26	591 Lillehammer	-41,6	64
1893 Brønnøysund	-27,8	27	1594 Ulsteinvik	-41,6	64
1796 Rørvik	-27,9	28	293 Lillestrøm	-42,3	65
891 Skien/Porsgrunn	-28,1	29	596 Valdres	-42,7	66
1691 Trondheim	-28,4	30	1494 Førde	-43,0	67
691 Drammen	-29,6	31	494 Tynset	-43,0	68
792 Holmestrand	-29,6	31	1696 Røros	-43,2	69
1892 Narvik	-29,9	32	491 Kongsvinger	-44,3	70
1694 Oppdal	-29,9	32	1793 Stjørdalshalsen	-44,7	71
1991 Harstad	-30,3	33	191 Halden	-44,8	72
Norge	-31,8	34	493 Elverum	-45,8	73
1692 Frøya/Hitra	-31,8	34	894 Rjukan	-45,9	74
194 Askim/Mysen	-32,0	35	1792 Namsos	-46,5	75
1593 Ålesund	-32,9	36	592 Gjøvik	-47,3	76
294 Ullensaker/Eidsvoll	-33,5	37	1895 Mosjøen	-49,1	77
1794 Levanger/Verdalsøra	-33,6	38	694 Hallingdal	-49,1	77
1795 Grong	-33,7	39	993 Lillesand	-49,5	78
1592 Kristiansund	-33,8	40	895 Vest-Telemark	-50,6	79
1695 Orkanger	-34,6	41	893 Kragerø	-52,6	80

Relativ ending sysselsatte industrinæringene 1990-2001 for alle øk.regioner i Norge. Rangert etter relativ endring

Økonomisk region	Relativ endring	Rangering	Økonomisk region	Relativ endring	Rangering
1692 Frøya/Hitra	60,7	1	1992 Tromsø	-9,0	45
1694 Oppdal	45,6	2	1793 Stjørdalshalsen	-9,5	46
1894 Sandnessjøen	43,0	3	1596 Sunndalsøra	-10,1	47
994 Setesdal	36,6	4	1995 Nord-Troms	-10,2	48
1093 Lyngdal/Farsund	35,9	5	1595 Ørsta/Volda	-10,2	48
1696 Røros	29,0	6	693 Hønefoss	-10,5	49
692 Kongsberg	27,7	7	1695 Orkanger	-10,7	50
992 Arendal	25,0	8	1492 Høyanger	-11,5	51
1593 Ålesund	21,7	9	893 Kragerø	-12,1	52
1994 Finnsnes	20,0	10	595 Hadeland	-12,2	53
1594 Ulsteinvik	17,6	11	1891 Bodø	-12,9	54
1796 Rørвик	16,7	12	1898 Vesterålen	-13,0	55
1191 Egersund	9,4	13	1791 Steinkjer	-13,2	56
1193 Haugesund	9,0	14	1691 Trondheim	-13,8	57
594 Nord-Gudbrandsdalen	7,2	15	993 Lillesand	-14,3	58
1893 Brønnøysund	6,5	16	493 Elverum	-14,3	58
1693 Brekstad	6,1	17	194 Askim/Mysen	-14,6	59
1296 Sunnhordland	5,2	18	794 Sande/Svelvik	-14,9	60
596 Valdres	4,5	19	1094 Flekkefjord	-16,6	61
494 Tynset	3,6	20	1295 Voss	-16,7	62
1192 Stavanger/Sandnes	2,8	21	492 Hamar	-16,9	63
1291 Bergen	2,3	22	891 Skien/Porsgrunn	-17,0	64
791 Tønsberg/Horten	1,8	23	793 Sandefjord/Larvik	-17,7	65
1194 Jæren	1,7	24	2094 Kirkenes	-17,9	66
1591 Molde	1,3	25	1792 Namsos	-18,1	67
1494 Førde	0,2	26	1592 Kristiansund	-18,5	68
292 Bærum/Asker	0,0	27	593 Midt-Gudbrandsdalen	-18,6	69
1495 Nordfjord	-0,7	28	895 Vest-Telemark	-19,1	70
191 Halden	-1,6	29	1794 Levanger/Verdalsøra	-19,5	71
2091 Vadsø	-1,8	30	1991 Harstad	-20,1	72
792 Holmestrand	-2,1	31	491 Kongsvinger	-21,0	73
1897 Lofoten	-2,5	32	192 Moss	-21,9	74
592 Gjøvik	-4,8	33	1294 Odda	-22,9	75
1092 Mandal	-5,2	34	1896 Mo i Rana	-23,0	76
1597 Surnadal	-5,6	35	294 Ullensaker/Eidsvoll	-23,6	77
1491 Florø	-6,2	36	2093 Alta	-23,7	78
991 Risør	-6,2	36	591 Lillehammer	-24,2	79
694 Hallingdal	-6,3	37	691 Drammen	-25,9	80
293 Lillestrøm	-6,8	38	1993 Andselv	-26,4	81
1795 Grong	-7,0	39	391 Oslo	-27,7	82
1091 Kristiansand	-7,1	40	1895 Mosjøen	-29,1	83
1493 Sogndal/Årdal	-8,1	41	892 Notodden/Bø	-30,5	84
193 Fredrikstad/Sarpsborg	-8,2	42	894 Rjukan	-33,6	85
Norge	-8,5	43	2092 Hammerfest	-33,6	86
291 Follo	-8,9	44	1892 Narvik	-34,9	87

Relativ ending sysselsatte tjenestenæringene 1990-2001 for alle øk.regioner i Norge. Rangert etter relativ ending							
Økonomisk region	Relativ ending	Rangering		Økonomisk region	Relativ ending	Rangering	
294 Ullensaker/Eidsvoll	113,1	1		691 Drammen	14,4	42	
794 Sande/Svelvik	37,7	2		192 Moss	14,2	43	
1194 Jæren	30,6	3		194 Askim/Mysen	13,8	44	
291 Follo	29,9	4		2094 Kirkenes	13,7	45	
992 Arendal	29,5	5		1092 Mandal	13,5	46	
2093 Alta	27,2	6		693 Hønefoss	13,3	47	
391 Oslo	27,0	7		1694 Oppdal	12,7	48	
293 Lillestrøm	26,5	8		1591 Molde	12,2	49	
1796 Rørvik	25,5	9		191 Halden	12,1	50	
1793 Stjørdalshalsen	25,1	10		493 Elverum	12,0	51	
1192 Stavanger/Sandnes	24,8	11		1094 Flekkefjord	12,0	51	
1695 Orkanger	24,7	12		1891 Bodø	11,6	52	
1193 Haugesund	24,4	13		494 Tynset	11,2	53	
793 Sandefjord/Larvik	24,4	13		1792 Namsos	10,9	54	
892 Notodden/Bø	24,2	14		592 Gjøvik	10,2	55	
595 Hadeland	24,1	15		792 Holmestrand	9,6	56	
791 Tønsberg/Horten	24,0	16		596 Valdres	9,6	56	
1594 Ulsteinvik	23,6	17		491 Kongsvinger	9,3	57	
591 Lillehammer	23,1	18		1493 Sogndal/Ardal	9,1	58	
1091 Kristiansand	22,9	19		492 Hamar	8,8	59	
1296 Sunnhordland	22,8	20		1495 Nordfjord	8,8	59	
1992 Tromsø	22,8	20		1492 Høyanger	7,9	60	
1896 Mo i Rana	22,7	21		594 Nord-Gudbrandsdalen	7,7	61	
1794 Levanger/Verdalsøra	22,6	22		694 Hallingdal	7,4	62	
993 Lillesand	22,2	23		991 Risør	7,3	63	
193 Fredrikstad/Sarpsborg	21,8	24		1895 Mosjøen	7,2	64	
894 Rjukan	21,5	25		1898 Vesterålen	6,9	65	
292 Bærum/Asker	20,5	26		893 Kragerø	6,9	65	
1595 Ørsta/Volda	20,3	27		1693 Brekstad	6,5	66	
Norge	20,1	28		1592 Kristiansund	6,3	67	
1593 Ålesund	19,9	29		1093 Lyngdal/Farsund	5,9	68	
1691 Trondheim	19,3	30		1991 Harstad	5,8	69	
1191 Egersund	19,2	31		1894 Sandnessjøen	3,3	70	
1494 Førde	19,1	32		1295 Voss	3,3	70	
1795 Grong	18,3	33		1294 Odda	2,2	71	
1491 Florø	18,3	33		994 Setesdal	2,0	72	
1291 Bergen	18,3	33		1994 Finnsnes	1,4	73	
692 Kongsberg	17,6	34		1892 Narvik	0,8	74	
1597 Surnadal	17,5	35		895 Vest-Telemark	0,0	75	
1596 Sunndalsøra	17,1	36		2091 Vadsø	0,0	75	
1893 Brønnøysund	15,5	37		1696 Røros	-0,2	76	
1995 Nord-Troms	15,3	38		1993 Andselv	-0,5	77	
891 Skien/Porsgrunn	15,1	39		1897 Lofoten	-3,3	78	
593 Midt-Gudbrandsdalen	14,8	40		1791 Steinkjer	-5,5	79	
1692 Frøya/Hitra	14,6	41		2092 Hammerfest	-6,5	80	

Skift- andelsanalyse, 50 sektorer og landet som referanse						
	Sysselsetting etter arbeidssted			Fordeling av regionalt skift		
	1990	2001	Endring 1990-2001	Regionalt skift (Avvik fra nasjonal trend)	Strukturkomponent	Skiftkomponent
Norge	1 847 421	2 077 373	229 952			
191 Halden	10 979	11 524	545	-822	-853	31
192 Moss	19 532	20 755	1 223	-1 208	-815	-393
193 Fredrikstad/Sarpsborg	48 721	54 481	5 760	-304	-4 163	3 858
194 Asker/Mysen	14 770	15 009	239	-1 599	-1 534	-65
291 Follo	28 357	35 647	7 290	3 760	2 145	1 616
292 Bærum/Asker	63 164	74 558	11 394	3 532	8 109	-4 577
293 Lillestrøm	50 236	59 625	9 389	3 136	-1 490	4 626
294 Ullensaker/Eidsvoll	15 001	26 947	11 946	10 079	-299	10 378
391 Oslo	308 080	370 449	62 369	24 022	41 572	-17 550
491 Kongsvinger	18 731	18 195	-536	-2 867	-2 033	-835
492 Hamar	34 227	35 099	872	-3 388	-1 875	-1 513
493 Elverum	15 257	15 366	109	-1 790	-1 284	-506
494 Tynset	6 653	6 404	-249	-1 077	-1 053	-24
591 Lillehammer	15 117	16 934	1 817	-65	-460	395
592 Gjøvik	27 803	28 362	559	-2 902	-2 297	-605
593 Midt-Gudbrandsdalen	5 443	5 509	66	-612	-1 072	460
594 Nord-Gudbrandsdalen	8 619	8 280	-339	-1 412	-1 633	221
595 Hadeland	7 968	8 891	923	-69	-654	585
596 Valdres	7 884	7 962	78	-903	-1 277	374
691 Drammen	59 528	62 119	2 591	-4 819	-2 604	-2 214
692 Kongsberg	12 450	14 547	2 097	547	-259	806
693 Høneross	13 873	14 849	976	-751	-842	91
694 Hallingdal	8 977	9 112	135	-982	-1 058	75
791 Tønsberg/Horten	39 327	46 882	7 555	2 660	-796	3 456
792 Holmestrand	4 475	4 545	70	-487	-426	-61
793 Sandefjord/Larvik	29 611	33 588	3 977	291	-1 563	1 855
794 Sande/Svelvik	3 200	3 631	431	33	-467	500
891 Skien/Porsgrunn	43 172	45 150	1 978	-3 396	-2 082	-1 314
892 Notodden/Bø	8 286	9 121	835	-196	-633	436
893 Kragerø	4 928	4 984	56	-557	-579	21
894 Kjukan	2 730	2 879	149	-191	-246	55
895 Vest-Telemark	5 879	5 603	-276	-1 008	-878	-130
991 Risør	3 170	3 159	-11	-406	-347	-58
992 Arendal	24 098	30 102	6 004	3 004	-1 241	4 246
993 Lillesand	3 955	4 241	286	-206	-285	79
994 Setesdal	2 898	2 912	14	-347	-532	186
1091 Kristiansand	37 604	44 531	6 927	2 246	53	2 193
1092 Mandal	7 413	7 807	394	-529	-656	127
1093 Lyngdal/Farsund	6 109	6 761	652	-108	-791	682
1094 Flekkefjord	6 025	6 239	214	-536	-713	177
1191 Egersund	8 334	8 910	576	-461	-973	512
1192 Slavanger/Sandnes	90 201	108 872	18 671	7 444	5 377	2 067
1193 Haugesund	33 641	39 342	5 701	1 514	-3 426	4 939
1194 Jæren	14 043	15 779	1 736	-12	-2 322	2 310
1291 Bergen	139 747	164 299	24 552	7 157	3 734	3 423
1294 Odda	5 844	5 420	-424	-1 151	-949	-203
1295 Voss	6 788	6 626	-162	-1 007	-618	-389
1296 Sunnhordland	19 595	21 361	1 766	-673	-1 761	1 088
1491 Florø	6 113	6 360	247	-514	-825	311
1492 Høyanger	4 378	4 153	-225	-770	-736	-34
1493 Sogndal/Ardal	12 244	12 151	-93	-1 617	-1 590	-27
1494 Førde	11 317	12 147	830	-579	-1 874	1 296
1495 Nordfjord	12 526	12 474	-52	-1 611	-2 046	435
1591 Molde	25 323	26 839	1 516	-1 636	-2 766	1 130
1592 Kristiansund	13 061	13 163	102	-1 524	-861	-663
1593 Alesund	33 008	38 695	5 687	1 578	-1 867	3 446
1594 Ulsteinvik	10 019	10 890	871	-376	-1 669	1 293
1595 Ørsta/Volda	7 171	7 437	266	-627	-653	27
1596 Sunndalsøra	4 431	4 459	28	-524	-766	243
1597 Surnadal	3 970	3 924	-46	-540	-647	107
1691 Trondheim	86 495	98 200	11 705	939	1 185	-247
1692 Frøya/Hitra	3 130	3 487	357	-33	-263	231
1693 Brekstad	5 969	5 749	-220	-963	-382	-581
1694 Oppdal	3 511	3 851	340	-97	-819	721
1695 Orkanger	8 047	8 719	672	-330	-1 534	1 204
1696 Røros	3 457	3 560	103	-327	-322	-6
1791 Steinkjer	16 174	14 366	-1 808	-3 821	-1 766	-2 055
1792 Namsos	8 094	8 127	33	-974	-743	-231
1793 Stjørdalsheisen	7 515	8 708	1 193	258	-663	921
1794 Levanger/Verdalsøra	12 952	13 691	739	-873	-1 673	800
1795 Grong	2 350	2 294	-56	-349	-375	26
1796 Rørвик	3 672	3 999	327	-130	-663	533
1891 Bodø	32 309	33 495	1 186	-2 836	-578	-2 257
1892 Narvik	11 793	11 520	-273	-1 741	-338	-1 403
1893 Brønnøysund	4 791	5 093	302	-294	-524	229
1894 Sandnessjøen	5 966	6 135	169	-574	-775	202
1895 Mosjøen	7 619	7 126	-493	-1 441	-892	-549
1896 Mo i Rana	12 113	12 885	772	-736	-1 836	1 100
1897 Lofoten	9 612	9 259	-353	-1 549	-1 920	370
1898 Vesterålen	12 117	12 605	488	-1 020	-866	-154
1991 Harstad	12 747	13 010	263	-1 324	277	-1 601
1992 Tromsø	31 508	36 471	4 963	1 041	186	855
1993 Andselv	6 826	6 443	-383	-1 233	876	-2 109
1994 Finnsnes	7 510	7 673	163	-772	-111	-661
1995 Nord-Troms	3 897	4 231	334	-151	-617	466
2091 Vadsø	7 452	7 065	-387	-1 315	-61	-1 253
2092 Hammerfest	11 624	10 464	-1 160	-2 607	-859	-1 748
2093 Alta	7 940	9 251	1 311	323	-551	874
2094 Kirkenes	4 227	3 836	-391	-917	-397	-520

	Lokaliseringskvotient 2003															
	Totalt	Primærproduksjon	Foredling jord, skog og fisk	Olje og gass	Annen naturress.basert industri	Annen industri	Teknologi-industri	B-A , kraft og vann	Varehandel, rep	Hotell og restaur	Transp og komm	Finansielt tj.forrettm.tj.eiendom og FoU	Annen priv.tj.yting	Kommune	Stat	Ufordelt
Norge	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
0191 Halden	1,0	0,6	2,3	0,0	0,4	1,4	1,8	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	1,2	0,6	0,9
0192 Moss	1,0	0,6	1,6	0,0	0,6	1,2	1,6	0,9	1,2	0,8	0,6	0,7	1,3	1,0	0,8	1,7
0193 Fredrikstad/Sarpsborg	1,0	0,5	2,5	0,0	0,5	1,4	1,1	1,3	1,0	0,8	0,8	0,8	0,8	1,1	0,9	0,6
0194 Askim/Mysen	1,0	1,8	1,5	0,0	1,2	1,4	0,9	1,3	1,1	0,5	0,9	0,6	0,9	1,3	0,4	1,2
0291 Follo	1,0	0,4	0,3	0,1	0,4	0,6	0,4	0,7	1,8	0,6	0,7	1,0	1,0	1,2	0,9	1,1
0292 Bærum/Asker	1,0	0,2	0,3	1,3	0,9	0,4	1,1	0,6	1,2	0,8	1,6	1,8	1,2	0,8	0,6	0,8
0293 Lillestrøm	1,0	0,5	0,4	0,0	1,2	1,6	0,7	0,9	1,5	0,7	0,8	0,8	1,0	1,1	1,0	1,1
0294 Ullensaker/Eidsvoll	1,0	0,8	1,0	0,0	0,3	0,4	0,3	0,8	0,9	1,9	3,9	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8
0391 Oslo	1,0	0,0	0,3	0,1	0,1	1,1	0,2	0,7	1,1	1,1	1,1	1,9	1,5	0,5	1,5	1,0
0491 Kongsvinger	1,0	1,9	1,7	0,0	3,2	1,2	1,0	1,1	1,0	0,5	0,8	0,5	0,6	1,4	0,9	0,9
0492 Hamar	1,0	1,4	2,4	0,0	0,8	0,7	0,6	1,0	1,0	0,9	0,8	0,9	1,1	1,1	0,9	0,7
0493 Elverum	1,0	1,8	2,0	0,0	0,6	1,1	0,3	1,1	0,9	1,0	0,6	0,5	0,8	1,3	1,3	0,6
0494 Tynset	1,0	4,8	1,7	0,0	0,8	0,5	0,3	1,2	0,8	0,8	0,6	0,5	0,5	1,4	0,6	0,6
0591 Lillehammer	1,0	1,3	0,9	0,0	0,8	0,6	0,4	1,2	0,9	1,8	0,6	0,8	1,2	1,0	1,6	0,8
0592 Gjøvik	1,0	1,4	1,2	0,0	0,4	1,3	2,2	1,0	0,9	0,6	0,8	0,6	0,9	1,2	0,8	1,0
0593 Midt-Gudbrandsdalen	1,0	3,8	1,8	0,0	1,5	0,6	0,2	1,6	0,9	2,3	0,7	0,4	0,7	1,3	0,1	0,8
0594 Nord-Gudbrandsdalen	1,0	4,3	1,4	0,0	0,4	1,0	0,4	1,3	0,8	2,1	0,8	0,4	0,5	1,3	0,2	1,1
0595 Hadeland	1,0	1,4	0,5	0,0	0,9	1,4	0,7	1,2	0,9	1,0	0,9	0,5	1,1	1,6	0,4	0,7
0596 Valdres	1,0	3,3	1,2	0,0	2,0	0,5	0,1	1,7	0,9	1,9	0,7	0,6	1,0	1,3	0,3	0,4
0691 Drammen	1,0	0,6	1,0	0,0	0,8	1,0	1,2	1,2	1,2	0,7	0,9	0,9	1,2	1,0	0,8	0,7
0692 Kongsvinger	1,0	0,7	0,4	0,0	0,3	0,2	6,2	0,9	0,8	1,0	0,5	0,6	0,7	1,1	0,7	0,7
0693 Hønefoss	1,0	0,9	2,7	0,0	1,2	0,9	0,8	1,1	1,0	1,4	0,5	0,7	1,0	1,1	1,1	0,9
0694 Hallingdal	1,0	2,0	1,0	0,0	0,8	0,5	0,8	1,9	1,0	3,1	0,7	0,5	0,9	1,2	0,3	1,0
0791 Tønsberg/Horten	1,0	0,7	1,3	0,7	0,4	0,6	1,6	1,1	1,1	0,8	0,7	0,8	1,1	1,1	1,1	0,6
0792 Holmestrand	1,0	0,8	1,0	0,0	0,2	3,0	1,2	1,0	1,0	0,5	0,6	0,5	0,9	1,3	0,7	2,2
0793 Sandefjord/Larvik	1,0	0,6	1,1	0,0	7,1	1,5	1,0	1,1	1,3	0,9	1,2	0,8	1,0	1,0	0,5	0,5
0794 Sande/Svelvik	1,0	1,5	0,2	0,0	0,0	2,1	1,6	1,3	0,9	0,7	0,9	0,4	0,7	1,7	0,3	0,9
0891 Skien/Porsgrunn	1,0	0,4	0,8	0,3	1,1	2,7	1,1	1,1	1,0	0,8	0,8	0,8	0,9	1,1	0,9	1,1
0892 Notodden/Bø	1,0	1,3	0,4	0,0	1,0	0,9	1,0	1,3	0,9	1,4	0,7	0,7	0,8	1,4	0,9	1,3
0893 Kragerø	1,0	0,8	0,9	0,0	2,4	1,5	1,2	1,6	1,0	1,4	0,8	0,5	0,7	1,4	0,6	0,8
0894 Rjukan	1,0	0,9	0,2	0,0	0,0	2,3	1,4	1,9	0,7	1,2	0,7	0,5	0,5	1,4	0,6	0,2
0895 Vest-Telemark	1,0	2,0	0,8	0,0	0,6	0,5	0,7	2,0	0,8	1,6	0,8	0,4	0,8	1,6	0,3	0,9
0991 Risør	1,0	0,8	0,8	0,1	0,7	1,0	2,8	0,9	0,9	1,6	0,9	0,7	0,6	1,5	0,2	1,0
0992 Arendal	1,0	0,6	0,7	0,0	0,8	0,7	2,2	1,0	1,0	0,9	1,0	0,9	0,8	1,2	1,0	1,5
0993 Lillesand	1,0	0,7	1,8	0,0	6,0	2,3	0,7	1,3	1,0	0,6	1,0	0,6	0,8	1,4	0,2	2,5
0994 Setesdal	1,0	2,2	1,3	0,0	0,5	0,7	0,5	1,5	0,7	1,8	1,0	0,3	0,5	1,8	0,5	0,8
1091 Kristiansand	1,0	0,3	1,0	0,0	0,2	1,3	0,9	1,2	1,0	1,1	1,1	0,9	1,0	1,0	1,1	1,6
1092 Mandal	1,0	1,5	1,3	0,0	0,7	1,6	1,6	1,2	0,8	0,7	0,8	0,6	0,7	1,4	0,4	1,3
1093 Lyngdal/Farsund	1,0	1,4	2,4	0,0	0,4	1,7	1,8	1,3	0,9	1,1	0,6	0,4	1,0	1,3	0,3	1,1
1094 Flekkefjord	1,0	1,6	0,9	0,0	0,5	1,3	2,0	1,3	0,8	1,0	0,6	0,3	0,6	1,6	0,7	2,0
1191 Egersund	1,0	2,5	3,8	0,0	18,8	0,8	1,7	1,2	0,8	0,4	0,6	0,5	0,6	1,2	0,4	0,4
1192 Stavanger/Sandnes	1,0	0,7	0,8	10,5	0,9	0,6	1,8	0,8	0,9	1,1	0,9	1,1	0,9	0,9	0,8	1,0
1193 Haugesund	1,0	1,3	1,0	2,8	1,6	1,5	1,7	1,1	1,0	0,9	1,0	0,6	0,8	1,1	0,6	0,5
1194 Jæren	1,0	3,8	1,9	0,0	0,3	0,6	2,9	1,3	0,9	0,5	0,4	0,4	0,9	1,1	0,3	0,6

Lokaliseringskvotient 2003 forts.																
	Totalt	Primærproduksjon	Foredling jord, skog og fisk	Olje og gass	Annen naturress. basert industri	Annen industri	Teknologi-industri	B-A, kraft og vann	Varehandel, rep	Hotell og restaur	Transp. og komm	Finansiell tj. forretm. tj. eiendom og FoU	Annen priv. tj. yting	Kommune	Stat	Ufordelt
1291 Bergen	1,0	0,5	0,8	2,8	0,4	0,8	1,2	1,0	0,9	1,0	1,1	1,1	1,2	0,9	1,1	1,0
1294 Odda	1,0	1,5	0,2	0,0	1,2	3,0	1,0	1,4	0,7	1,4	0,7	0,4	0,4	1,5	0,6	0,6
1295 Voss	1,0	2,3	1,1	0,0	0,8	0,6	0,2	1,3	1,0	2,2	0,9	0,4	1,0	1,3	0,8	0,3
1296 Sunnhordland	1,0	1,7	0,7	0,0	0,5	0,8	4,2	1,0	0,7	0,8	1,0	0,5	0,6	1,3	0,6	1,0
1491 Florø	1,0	2,0	2,4	0,7	0,7	1,1	1,5	0,9	0,6	0,9	1,3	0,9	0,6	1,3	0,4	0,6
1492 Høyanger	1,0	3,2	0,7	0,0	5,9	2,4	2,2	0,7	0,4	0,8	0,9	0,3	0,6	1,5	0,4	0,6
1493 Sogndal/Årdal	1,0	1,9	0,6	0,0	0,9	2,4	0,9	1,5	0,6	1,3	0,8	0,6	0,5	1,3	0,7	0,5
1494 Førde	1,0	2,5	1,1	0,0	1,5	0,4	0,7	1,2	0,9	0,7	1,0	0,6	0,8	1,2	1,2	0,7
1495 Nordfjord	1,0	3,2	3,2	0,0	2,6	1,1	1,0	1,1	0,8	1,2	0,8	0,4	0,6	1,2	0,4	1,4
1591 Molde	1,0	1,8	0,9	0,0	2,4	1,1	1,9	1,2	0,9	0,9	1,0	0,5	0,7	1,2	0,9	1,4
1592 Kristiansund	1,0	1,9	1,6	0,9	0,0	0,7	1,2	1,0	0,8	0,8	1,4	0,7	0,6	1,3	0,7	1,3
1593 Ålesund	1,0	1,2	1,7	0,0	0,8	2,0	1,6	0,9	1,0	0,9	1,1	0,7	0,7	1,0	0,8	1,2
1594 Ulsteinvik	1,0	2,6	1,2	0,1	8,6	1,3	3,9	0,8	0,8	0,5	1,2	0,4	0,6	1,2	0,1	0,9
1595 Ørsta/Volda	1,0	2,5	0,9	0,0	1,2	1,0	1,5	1,0	0,8	0,6	0,9	0,5	0,9	1,2	1,2	0,8
1596 Sunndalsøra	1,0	2,0	0,3	0,0	0,2	5,4	0,8	1,3	0,7	0,9	0,6	0,5	0,4	1,3	0,1	0,8
1597 Sunndal	1,0	4,0	2,0	0,0	0,9	2,0	0,6	1,1	0,7	0,5	0,8	0,4	0,4	1,5	0,2	0,2
1691 Trondheim	1,0	0,6	1,1	0,9	0,5	0,6	0,6	1,0	1,0	1,2	0,9	1,3	1,0	0,9	1,4	1,2
1692 Frøya/Hitra	1,0	2,9	6,7	0,0	2,0	0,7	1,0	0,8	0,6	0,5	1,0	0,4	0,4	1,3	0,1	0,5
1693 Brekstad	1,0	4,3	1,1	0,0	1,5	0,5	0,2	1,5	0,7	0,5	0,8	0,4	0,6	1,4	0,9	0,5
1694 Oppdal	1,0	4,7	1,5	0,0	6,9	1,0	0,4	1,7	1,0	1,8	0,5	0,3	0,6	1,1	0,1	1,3
1695 Orkanger	1,0	2,9	0,6	0,0	0,4	1,7	1,1	1,1	0,9	0,7	0,9	0,5	0,5	1,4	0,7	0,8
1696 Røros	1,0	1,8	1,7	0,0	0,3	2,5	0,8	1,2	0,9	2,3	0,9	0,4	0,6	1,1	0,5	2,1
1791 Steinkjer	1,0	3,4	1,4	0,0	0,9	0,6	0,9	1,2	0,8	0,8	0,7	0,5	0,8	1,4	0,6	0,9
1792 Namsos	1,0	2,2	1,6	0,0	0,7	0,6	0,6	1,0	1,0	0,6	1,0	0,5	0,6	1,3	1,2	1,6
1793 Stjørdalshalsen	1,0	1,6	0,7	4,5	0,9	1,2	1,1	1,0	0,9	1,6	1,4	0,6	0,8	1,2	0,5	0,8
1794 Levanger/Verdalsøra	1,0	2,9	2,2	0,0	1,7	0,5	1,3	1,0	0,8	0,7	0,5	0,4	0,8	1,1	1,4	0,7
1795 Grong	1,0	3,9	1,1	0,0	8,8	0,2	0,1	1,4	0,6	1,2	0,9	0,6	0,5	1,9	0,2	0,0
1796 Rørвик	1,0	4,6	2,6	0,0	1,5	0,3	0,8	0,7	0,7	0,6	1,6	0,4	0,6	1,4	0,2	1,1
1891 Bodø	1,0	1,2	0,6	0,0	1,1	0,7	0,5	1,0	0,8	1,1	1,3	0,7	0,7	1,3	1,4	2,9
1892 Narvik	1,0	0,7	0,5	0,0	3,2	0,6	0,5	1,2	0,9	1,0	1,6	0,5	0,6	1,5	1,2	1,0
1893 Brønnøysund	1,0	4,1	1,5	0,0	4,2	0,3	0,1	0,8	0,7	0,7	1,2	0,3	0,4	1,7	0,9	0,1
1894 Sandnessjøen	1,0	4,0	2,1	0,0	0,2	0,3	0,5	0,9	0,7	0,8	1,5	0,4	0,4	1,4	0,7	1,1
1895 Mosjøen	1,0	1,6	1,7	0,0	0,6	2,2	0,3	1,4	0,9	0,9	0,8	0,5	0,7	1,3	0,7	0,8
1896 Mo i Rana	1,0	1,1	0,7	0,0	4,1	2,1	0,7	1,0	0,8	0,7	0,8	0,7	0,7	1,3	1,0	1,0
1897 Lofoten	1,0	4,3	2,4	0,0	0,0	0,2	0,5	1,1	0,9	1,1	0,8	0,4	0,7	1,4	0,3	0,1
1898 Vesterålen	1,0	2,7	2,1	0,0	1,5	0,3	0,3	1,1	0,8	0,7	1,1	0,6	0,7	1,5	0,8	1,5
1991 Harstad	1,0	1,3	0,8	1,4	0,3	0,4	0,5	1,1	1,0	1,1	1,1	0,7	0,7	1,4	1,2	0,9
1992 Tromsø	1,0	1,1	0,8	0,0	0,1	0,5	0,3	1,0	0,9	1,4	1,1	0,9	0,8	1,0	1,9	0,8
1993 Andselv	1,0	1,3	0,9	0,0	0,5	0,3	0,1	0,9	0,7	1,2	0,6	0,3	0,7	1,5	2,3	0,3
1994 Finnsnes	1,0	2,4	2,2	0,0	0,1	0,9	0,3	1,1	0,9	0,7	1,3	0,5	0,6	1,4	0,6	1,2
1995 Nord-Troms	1,0	3,7	1,4	0,0	1,3	0,2	0,3	1,0	0,8	0,8	1,0	0,4	0,5	1,9	0,2	0,2
2091 Vadsø	1,0	2,1	2,1	0,0	2,7	0,2	0,1	0,9	0,7	0,8	0,8	0,4	0,6	1,7	1,2	2,8
2092 Hammerfest	1,0	2,2	1,5	0,0	0,0	0,4	0,2	1,3	0,7	1,3	1,1	0,4	0,6	1,5	1,2	2,4
2093 Alta	1,0	2,2	0,6	0,0	9,0	0,7	0,1	1,3	0,9	1,3	1,0	0,5	1,2	1,3	0,8	0,7
2094 Kirkenes	1,0	0,7	0,3	0,0	0,0	0,3	0,5	0,8	0,9	1,2	1,1	0,5	0,5	1,5	2,0	0,2

	Befolkningsendring 1990-2003. Prosent	Rangering		Befolkningsendring 1990-2003. Prosent	Rangering
0294 Ullensaker/Eidsvoll	21,0	1	0892 Notodden/Bø	1,0	41
0291 Follo	18,5	2	0592 Gjøvik	0,7	42
1192 Stavanger/Sandnes	17,7	3	0994 Setesdal	0,6	43
1194 Jæren	16,5	4	1094 Flekkefjord	0,5	44
0292 Bærum/Asker	16,2	5	1893 Brønnøysund	0,1	45
0293 Lillestrøm	15,2	6	0694 Hallingdal	-0,1	46
1091 Kristiansand	13,9	7	0493 Elverum	-0,4	47
1992 Tromsø	13,9	7	1694 Oppdal	-0,4	47
0391 Oslo	13,0	8	1696 Røros	-0,6	48
0791 Tønsberg/Horten	12,0	9	0991 Risør	-0,7	49
1291 Bergen	11,3	10	1792 Namsos	-1,0	50
1691 Trondheim	10,9	11	1592 Kristiansund	-1,3	51
0192 Moss	10,6	12	1695 Orkanger	-1,4	52
0793 Sandefjord/Larvik	10,0	13	1495 Nordfjord	-1,5	53
0691 Drammen	9,9	14	1493 Sogndal/Årdal	-1,6	54
0993 Lillesand	9,1	15	1895 Mosjøen	-1,7	55
0794 Sande/Svelvik	8,9	16	2094 Kirkenes	-2,0	56
1793 Stjørdalshalsen	8,2	17	1991 Harstad	-2,1	57
1092 Mandal	7,9	18	1897 Lofoten	-2,2	58
Norge	7,7	19	1295 Voss	-2,4	59
2093 Alta	7,7	19	0491 Kongsvinger	-2,5	60
0194 Askim/Mysen	7,5	20	1796 Rørvik	-2,5	60
1593 Ålesund	7,4	21	0893 Kragerø	-3,0	61
0992 Arendal	7,4	21	1791 Steinkjer	-3,3	62
1193 Haugesund	7,3	22	0494 Tynset	-3,4	63
0193 Fredrikstad/Sarpsborg	7,0	23	1994 Finnsnes	-3,6	64
1494 Førde	6,7	24	1693 Brekstad	-3,7	65
0591 Lillehammer	6,5	25	1692 Frøya/Hitra	-3,9	66
0692 Kongsberg	6,3	26	1596 Sunndalsøra	-4,0	67
0191 Halden	5,7	27	1898 Vesterålen	-4,2	68
0595 Hadeland	5,5	28	0596 Valdres	-4,3	69
0792 Holmestrand	5,4	29	1892 Narvik	-5,7	70
1491 Florø	5,4	29	0594 Nord-Gudbrandsdalen	-5,7	70
1296 Sunnhordland	5,0	30	2091 Vadsø	-6,0	71
0891 Skien/Porsgrunn	4,9	31	1995 Nord-Troms	-6,1	72
1191 Egersund	4,5	32	0894 Rjukan	-6,5	73
1093 Lyngdal/Farsund	4,1	33	1894 Sandnessjøen	-6,6	74
1794 Levanger/Verdalsøra	3,9	34	2092 Hammerfest	-6,7	75
0492 Hamar	3,7	35	0895 Vest-Telemark	-6,7	75
0693 Hønefoss	3,5	36	1597 Surnadal	-6,8	76
1891 Bodø	2,9	37	0593 Midt-Gudbrandsdalen	-6,8	76
1595 Ørsta/Volda	2,1	38	1993 Andselv	-7,1	77
1594 Ulsteinvik	2,0	39	1795 Grong	-7,8	78
1591 Molde	2,0	39	1492 Høyanger	-9,9	79
1896 Mo i Rana	1,4	40	1294 Odda	-10,9	80

	Gjennomsnitt 1990-03		Gj.snitt fødselsover skudd som andel av gj.snitt befolkning		Gjennomsnitt 1990-03		Gj.snitt fødselsover skudd som andel av gj.snitt befolkning
	Fødsels-	Befolkning			Fødsels-	Befolkning	
1194 Jæren	407	39748	1,0	1995 Nord-Troms	16	11881	0,1
2093 Alta	220	22311	1,0	1994 Finnsnes	25	19874	0,1
1192 Stavanger/Sandnes	1761	211515	0,8	0692 Kongsberg	32	28763	0,1
1992 Tromsø	552	70869	0,8	0891 Skien/Porsgrunn	116	104285	0,1
0291 Follo	672	98161	0,7	1897 Lofoten	27	24389	0,1
0292 Bærum/Asker	984	144514	0,7	0591 Lillehammer	36	35310	0,1
1296 Sunnhordland	328	53734	0,6	1791 Steinkjer	33	37963	0,1
0391 Oslo	2865	494129	0,6	1295 Voss	13	16106	0,1
0293 Lillestrøm	903	160223	0,6	0194 Askim/Mysen	33	43394	0,1
1291 Bergen	1874	342076	0,5	0793 Sandefjord/Larvik	60	80331	0,1
1091 Kristiansand	519	96220	0,5	1893 Brønnøysund	7	13393	0,0
1691 Trondheim	1032	197517	0,5	1094 Flekkefjord	8	16192	0,0
2094 Kirkenes	50	9721	0,5	0792 Holmestrand	5	12137	0,0
1193 Haugesund	463	92650	0,5	1693 Brekstad	5	15646	0,0
1594 Ulsteinvik	121	26098	0,5	0694 Hallingdal	6	20114	0,0
2092 Hammerfest	119	25945	0,5	1892 Narvik	8	29605	0,0
1491 Florø	68	15152	0,4	1596 Sunndalsøra	1	10690	0,0
1494 Førde	118	26553	0,4	1894 Sandnessjøen	2	15963	0,0
2091 Vadsø	75	16910	0,4	1592 Kristiansund	1	34000	0,0
1191 Egersund	96	21926	0,4	0492 Hamar	1	82868	0,0
1593 Ålesund	354	81451	0,4	0193 Fredrikstad/Sarpsborg	1	124518	0,0
1794 Levanger/Verdalsøra	141	33511	0,4	1694 Oppdal	-1	9081	0,0
1891 Bodø	301	75925	0,4	0994 Setesdal	-1	8080	0,0
1896 Mo i Rana	112	31699	0,4	0693 Hønefoss	-12	34748	0,0
1993 Andselv	53	15841	0,3	1795 Grong	-2	5825	0,0
0993 Lillesand	43	12823	0,3	0595 Hadeland	-14	26940	-0,1
Norge	15199	4411205	0,3	1492 Høyanger	-7	9978	-0,1
1793 Stjørdalshalsen	65	20640	0,3	0191 Halden	-21	27926	-0,1
0794 Sande/Svelvik	41	13365	0,3	0592 Gjøvik	-55	67318	-0,1
1595 Ørsta/Volda	54	18517	0,3	1294 Odda	-16	13800	-0,1
1792 Namsos	53	19416	0,3	1695 Orkanger	-24	21540	-0,1
1093 Lyngdal/Farsund	49	17964	0,3	1692 Frøya/Hitra	-11	8246	-0,1
1092 Mandal	59	22095	0,3	0594 Nord-Gudbrandsdalen	-29	20460	-0,1
1591 Molde	160	60455	0,3	0991 Risør	-15	9528	-0,2
0294 Ullensaker/Eidsvoll	126	48321	0,3	0892 Notodden/Bø	-37	23249	-0,2
1495 Nordfjord	74	29137	0,3	0893 Kragereø	-34	14979	-0,2
1991 Harstad	75	31983	0,2	0494 Tynset	-37	15947	-0,2
0192 Moss	109	49031	0,2	1597 Surnadal	-25	10420	-0,2
0992 Arendal	156	70286	0,2	0493 Elverum	-99	38347	-0,3
1895 Mosjøen	36	16822	0,2	0593 Midt-Gudbrandsdalen	-38	14280	-0,3
0691 Drammen	301	149250	0,2	0596 Valdres	-55	18601	-0,3
0791 Tønsberg/Horten	170	102441	0,2	0895 Vest-Telemark	-49	15042	-0,3
1796 Rørvik	15	9992	0,2	1696 Røros	-26	7778	-0,3
1493 Sogndal/Årdal	40	26602	0,2	0491 Kongsvinger	-189	50010	-0,4
1898 Vesterålen	44	31475	0,1	0894 Rjukan	-26	6647	-0,4

Andel av befolkningen i alderen 0-19 år i 2003 for alle økonomiske regioner						
	Andel bef. 0-19 år	Rang.nr.			Andel bef. 0-19 år	Rang.nr.
1194 Jæren	32,0	1		2094 Kirkenes	26,0	28
2093 Alta	30,2	2		Norge	26,0	28
1296 Sunnhordland	29,7	3		2091 Vadsø	26,0	28
1191 Egersund	29,4	4		0791 Tønsberg/Horten	26,0	28
1494 Førde	28,9	5		1295 Voss	25,9	29
1192 Stavanger/Sandnes	28,8	6		0494 Tynset	25,9	29
0291 Follo	28,7	7		2092 Hammerfest	25,8	30
1491 Florø	28,7	7		1993 Andselv	25,8	30
1193 Haugesund	28,5	8		1991 Harstad	25,8	30
1093 Lyngdal/Farsund	28,4	9		1695 Orkanger	25,8	30
1594 Ulsteinvik	28,3	10		0194 Askim/Mysen	25,7	31
1092 Mandal	28,3	10		0691 Drammen	25,7	31
1794 Levanger/Verdalsøra	28,2	11		1895 Møsjøen	25,6	32
0292 Bærum/Asker	28,1	12		0595 Hadeland	25,5	33
1796 Rørvik	28,0	13		1597 Surnadal	25,5	33
0993 Lillesand	27,9	14		0891 Skien/Porsgrunn	25,4	34
1091 Kristiansand	27,9	14		1592 Kristiansund	25,3	35
1495 Nordfjord	27,8	15		0793 Sandefjord/Larvik	25,2	36
1792 Namsos	27,6	16		0192 Moss	25,2	36
1894 Sandnessjøen	27,6	16		1692 Frøya/Hitra	25,1	37
0794 Sande/Svelvik	27,5	17		1795 Grong	25,1	37
1793 Stjørdalshalsen	27,3	18		1596 Sunndalsøra	25,0	38
1595 Ørsta/Volda	27,3	18		0991 Risør	25,0	38
1893 Brønnøysund	27,2	19		1892 Narvik	24,9	39
1593 Ålesund	27,2	19		0895 Vest-Telemark	24,9	39
1492 Høyanger	27,1	20		0191 Halden	24,9	39
0293 Lillestrøm	27,1	20		0492 Hamar	24,7	40
1291 Bergen	26,9	21		0792 Holmestrand	24,7	40
1591 Molde	26,8	22		0591 Lillehammer	24,6	41
1992 Tromsø	26,8	22		0694 Hallingdal	24,6	41
1994 Finnsnes	26,8	22		0193 Fredrikstad/Sarpsborg	24,5	42
1094 Flekkefjord	26,7	23		0692 Kongsberg	24,4	43
0992 Arendal	26,7	23		1294 Odda	24,4	43
1694 Oppdal	26,7	23		0892 Notodden/Bø	24,3	43
0294 Ullensaker/Eidsvoll	26,7	23		0596 Valdres	24,2	44
1891 Bodø	26,6	24		0893 Kragerø	24,1	45
1693 Brekstad	26,6	24		0594 Nord-Gudbrandsdalen	23,9	46
1791 Steinkjer	26,6	24		0592 Gjøvik	23,8	47
0994 Setesdal	26,5	25		0693 Hønefoss	23,8	48
1897 Lofoten	26,5	25		0894 Rjukan	23,8	48
1493 Sogndal/Årdal	26,5	25		1696 Røros	23,7	49
1898 Vesterålen	26,4	26		0593 Midt-Gudbrandsdalen	23,4	50
1896 Mo i Rana	26,4	26		0493 Elverum	23,3	51
1995 Nord-Troms	26,1	27		0491 Kongsvinger	22,8	52
1691 Trondheim	26,1	27		0391 Oslo	21,6	53

Andel av befolkningen over 67 år i 2003 for alle øk.regioner og rangeringsplass					
	Andel over 67 år år				Andel over 67 år år
1194 Jæren	9,4	1		1591 Molde	14,4
2093 Alta	9,5	2		1792 Namsos	14,4
1992 Tromsø	9,8	3		0193 Fredrikstad/Sarpsborg	14,5
0291 Follo	10,1	4		0793 Sandefjord/Larvik	14,7
1192 Stavanger/Sandnes	10,5	5		1995 Nord-Troms	14,7
0293 Lillestrøm	10,6	6		1994 Finnsnes	14,9
0294 Ullensaker/Eidsvoll	11,2	7		1796 Rørvik	14,9
0993 Lillesand	11,5	8		1895 Mosjøen	15,0
1691 Trondheim	11,8	9		1595 Ørsta/Volda	15,1
0794 Sande/Svelvik	11,9	10		0693 Hønefoss	15,2
0391 Oslo	12,0	11		1893 Brønnøysund	15,2
1091 Kristiansand	12,1	12		1495 Nordfjord	15,3
1291 Bergen	12,5	13		1898 Vesterålen	15,4
2092 Hammerfest	12,6	14		0492 Hamar	15,5
2094 Kirkenes	12,6	14		1094 Flekkefjord	15,5
0292 Bærum/Asker	12,8	15		0591 Lillehammer	15,6
1891 Bodø	12,8	15		0893 Kragerø	15,6
1296 Sunnhordland	12,8	15		1694 Oppdal	15,6
2091 Vadsø	12,8	15		1897 Lofoten	15,6
0691 Drammen	12,8	15		0592 Gjøvik	15,7
1793 Stjørdalshalsen	12,9	16		1791 Steinkjer	15,8
0992 Arendal	13,0	17		0191 Halden	15,8
1193 Haugesund	13,0	17		1493 Sogndal/Årdal	15,9
1794 Levanger/Verdalsøra	13,0	17		1892 Narvik	16,0
1093 Lyngdal/Farsund	13,0	17		0991 Risør	16,1
1494 Førde	13,1	18		1695 Orkanger	16,1
Norge	13,2	19		1693 Brekstad	16,3
1191 Egersund	13,2	19		0694 Hallingdal	16,3
0194 Askim/Mysen	13,4	20		0596 Valdres	16,4
0192 Moss	13,5	21		0895 Vest-Telemark	16,8
0792 Holmestrand	13,6	22		0892 Notodden/Bø	16,8
1491 Florø	13,6	22		1492 Høyanger	17,1
0791 Tønsberg/Horten	13,7	23		0493 Elverum	17,1
1991 Harstad	13,7	23		1596 Sunndalsøra	17,2
0692 Kongsberg	13,9	24		1692 Frøya/Hitra	17,5
1594 Ulsteinvik	13,9	24		1295 Voss	17,5
1593 Ålesund	13,9	24		0894 Rjukan	17,5
0994 Setesdal	14,0	25		0491 Kongsvinger	17,6
1092 Mandal	14,0	25		0494 Tynset	17,7
1894 Sandnessjøen	14,0	25		0594 Nord-Gudbrandsdalen	17,7
0891 Skien/Porsgrunn	14,1	26		1597 Surnadal	17,8
0595 Hadeland	14,2	27		0593 Midt-Gudbrandsdalen	17,8
1993 Andselv	14,3	28		1696 Røros	17,9
1896 Mo i Rana	14,4	29		1795 Grong	18,5
1592 Kristiansund	14,4	29		1294 Odda	18,6

Total avhengighetsrate 2003 økonomiske regioner i Norge og rangeringsnummer

	Tot.avh.rate	Rang.nr.			Tot.avh.rate	Rang.nr.
0191 Halden	0,69	10		1294 Odda	0,75	4
0192 Moss	0,63	16		1295 Voss	0,77	2
0193 Fredrikstad/Sarpsborg	0,64	15		1296 Sunnhordland	0,74	5
0194 Askim/Mysen	0,64	15		1491 Florø	0,73	6
0291 Follo	0,63	16		1492 Høyanger	0,79	1
0292 Bærum/Asker	0,69	10		1493 Sogndal/Årdal	0,74	5
0293 Lillestrøm	0,60	20		1494 Førde	0,73	6
0294 Ullensaker/Eidsvoll	0,61	19		1495 Nordfjord	0,76	3
0391 Oslo	0,51	22		1591 Molde	0,70	9
0491 Kongsvinger	0,68	11		1592 Kristiansund	0,66	13
0492 Hamar	0,67	12		1593 Ålesund	0,70	9
0493 Elverum	0,68	11		1594 Ulsteinvik	0,73	6
0494 Tynset	0,77	2		1595 Ørsta/Volda	0,74	5
0591 Lillehammer	0,67	12		1596 Sunndalsøra	0,73	6
0592 Gjøvik	0,65	14		1597 Surnadal	0,76	3
0593 Midt-Gudbrandsdalen	0,70	9		1691 Trondheim	0,61	18
0594 Nord-Gudbrandsdalen	0,71	8		1692 Frøya/Hitra	0,74	5
0595 Hadeland	0,66	13		1693 Brekstad	0,75	4
0596 Valdres	0,68	11		1694 Oppdal	0,73	6
0691 Drammen	0,63	16		1695 Orkanger	0,72	7
0692 Kongsberg	0,62	17		1696 Røros	0,71	8
0693 Hønefoss	0,64	15		1791 Steinkjer	0,73	6
0694 Hallingdal	0,69	10		1792 Namsos	0,73	6
0791 Tønsberg/Horten	0,66	13		1793 Stjørdalshalsen	0,67	12
0792 Holmestrand	0,62	17		1794 Levanger/Verdalsøra	0,70	9
0793 Sandefjord/Larvik	0,66	13		1795 Grong	0,77	2
0794 Sande/Svelvik	0,65	14		1796 Rørvik	0,75	4
0891 Skien/Porsgrunn	0,65	14		1891 Bodø	0,65	14
0892 Notodden/Bø	0,70	9		1892 Narvik	0,69	10
0893 Kragerø	0,66	13		1893 Brønnøysund	0,74	5
0894 Rjukan	0,70	9		1894 Sandnessjøen	0,71	8
0895 Vest-Telemark	0,72	7		1895 Mosjøen	0,69	10
0991 Risør	0,70	9		1896 Mo i Rana	0,69	10
0992 Arendal	0,66	13		1897 Lofoten	0,73	6
0993 Lillesand	0,65	14		1898 Vesterålen	0,72	7
0994 Setesdal	0,68	11		1991 Harstad	0,65	14
1091 Kristiansand	0,67	12		1992 Tromsø	0,58	21
1092 Mandal	0,73	6		1993 Andselv	0,67	12
1093 Lyngdal/Farsund	0,71	8		1994 Finnsnes	0,71	8
1094 Flekkefjord	0,73	6		1995 Nord-Troms	0,69	10
1191 Egersund	0,74	5		2091 Vadsø	0,63	16
1192 Stavanger/Sandnes	0,65	14		2092 Hammerfest	0,62	17
1193 Haugesund	0,71	8		2093 Alta	0,66	13
1194 Jæren	0,71	8		2094 Kirkenes	0,63	16
1291 Bergen	0,65	14		Norge	0,64	15

	Gjennomsnitt 1990-2003		Flytteoverskudd som andel av befolkningen			Gjennomsnitt 1990-2003		Flytteoverskudd som andel av befolkningen
	Flytteoverskudd	Gj.snitt befolkning-				Flytteoverskudd	Gj.snitt befolkning-	
0294 Ullensaker/Eidsvoll	551	48321	1,14		0494 Tynset	-4	15947	-0,02
0791 Tønsberg/Horten	719	102441	0,70		1695 Orkanger	-9	21540	-0,04
0793 Sandefjord/Larvik	514	80331	0,64		1893 Brønnøysund	-9	13393	-0,06
0291 Follo	564	98161	0,57		0694 Hallingdal	-14	20114	-0,07
0192 Moss	258	49031	0,53		0596 Valdres	-13	18601	-0,07
0391 Oslo	2597	494129	0,53		1794 Levanger/Verdalsøra	-29	33511	-0,09
0293 Lillestrøm	818	160223	0,51		0894 Rjukan	-6	6647	-0,10
0691 Drammen	756	149250	0,51		1595 Ørsta/Volda	-21	18517	-0,11
0193 Fredrikstad/Sarpsborg	619	124518	0,50		1591 Molde	-71	60455	-0,12
0191 Halden	136	27926	0,49		1592 Kristiansund	-42	34000	-0,12
0595 Hadeland	130	26940	0,48		1191 Egersund	-29	21926	-0,13
1091 Kristiansand	453	96220	0,47		1891 Bodø	-125	75925	-0,17
0292 Bærum/Asker	679	144514	0,47		1692 Frøya/Hitra	-17	8246	-0,21
0194 Askim/Mysen	199	43394	0,46		1295 Voss	-38	16106	-0,24
1192 Stavanger/Sandnes	826	211515	0,39		1296 Sunnhordland	-127	53734	-0,24
0591 Lillehammer	131	35310	0,37		0895 Vest-Telemark	-37	15042	-0,24
0993 Lillesand	47	12823	0,37		0593 Midt-Gudbrandsdalen	-37	14280	-0,26
0792 Holmestrand	44	12137	0,37		1896 Mo i Rana	-82	31699	-0,26
0992 Arendal	230	70286	0,33		1897 Lofoten	-66	24389	-0,27
0692 Kongsberg	94	28763	0,33		0594 Nord-Gudbrandsdalen	-63	20460	-0,31
0794 Sande/Svelvik	43	13365	0,32		1594 Ulsteinvik	-82	26098	-0,31
0693 Hønefoss	107	34748	0,31		1791 Steinkjer	-119	37963	-0,31
0492 Hamar	252	82868	0,30		1693 Brekstad	-49	15646	-0,32
1092 Mandal	65	22095	0,30		1792 Namsos	-64	19416	-0,33
1696 Røros	21	7778	0,28		1895 Mosjøen	-56	16822	-0,33
1793 Stjørdalshalsen	55	20640	0,27		1597 Surnadal	-35	10420	-0,33
1691 Trondheim	502	197517	0,25		1493 Sogndal/Årdal	-89	26602	-0,34
1291 Bergen	859	342076	0,25		1596 Sunndalsøra	-37	10690	-0,34
0891 Skien/Porsgrunn	251	104285	0,24		2093 Alta	-77	22311	-0,35
0493 Elverum	88	38347	0,23		1796 Rørvik	-35	9992	-0,35
1992 Tromsø	158	70869	0,22		1495 Nordfjord	-112	29137	-0,38
0892 Notodden/Bø	47	23249	0,20		1991 Harstad	-126	31983	-0,39
0491 Kongsvinger	91	50010	0,18		1994 Finnsnes	-91	19874	-0,46
0592 Gjøvik	101	67318	0,15		1892 Narvik	-140	29605	-0,47
1194 Jæren	42	39748	0,11		1894 Sandnessjøen	-80	15963	-0,50
1593 Ålesund	63	81451	0,08		1898 Vesterålen	-165	31475	-0,52
0991 Risør	6	9528	0,07		1492 Høyanger	-55	9978	-0,55
1494 Førde	10	26553	0,04		1995 Nord-Troms	-74	11881	-0,62
1093 Lyngdal/Farsund	5	17964	0,03		2094 Kirkenes	-61	9721	-0,62
1694 Oppdal	1	9081	0,01		1795 Grong	-37	5825	-0,64
1193 Haugesund	10	92650	0,01		1294 Odda	-101	13800	-0,73
0994 Setesdal	1	8080	0,01		2091 Vadsø	-143	16910	-0,84
1491 Florø	0	15152	0,00		1993 Andselv	-147	15841	-0,93
0893 Kragerø	-2	14979	-0,01		2092 Hammerfest	-249	25945	-0,96
1094 Flekkefjord	-4	16192	-0,02					

Økonomiske regioner rangert etter sentralitet, dvs.senterets størrelse i 2003, rangpoeng						
Nr. Region	Senter	Rang		Nr. Region	Senter	Rang
0391 Oslo	794356	1		1794 Levanger/Verdalsøra	8175	46
0293 Lillestrøm*)		2		1194 Jæren	7505	47
0292 Bærum/Asker*)		3		2092 Hammerfest	6560	48
0291 Follo*)		4		1695 Orkanger	6356	49
1291 Bergen	211326	5		1595 Ørsta/Volda	6269	50
1192 Stavanger/Sandnes	169455	6		0993 Lillesand	6102	51
1691 Trondheim	144434	7		0792 Holmestrand	6055	52
0193 Fredrikstad/Sarpsborg	95994	8		1894 Sandnessjøen	5756	53
0691 Drammen	89500	9		1094 Flekkefjord	5544	54
0891 Skien/Porsgrunn	84657	10		1295 Voss	5518	55
1091 Kristiansand	63020	11		1294 Odda	5489	56
1992 Tromsø	51352	12		0893 Kragerø	5229	57
0791 Tønsberg/Horten	44343	13		2091 Vadsø	5077	58
1593 Ålesund	43655	14		1594 Ulsteinvik	5063	59
1193 Haugesund	39987	15		1898 Vesterålen	4559	60
0793 Sandefjord/Larvik	39069	16		0991 Risør	4541	61
0192 Moss	34323	17		1893 Brønnøysund	4334	62
1891 Bodø	33134	18		0595 Hadeland	4262	63
0992 Arendal	30860	19		1596 Sunndalsøra	4195	64
0492 Hamar	28296	20		1897 Lofoten	4125	65
0191 Halden	21921	21		1994 Finnsnes	3885	66
1991 Harstad	19399	22		0794 Sande/Svelvik	3760	67
0591 Lillehammer	19053	23		1694 Oppdal	3661	68
1591 Molde	18510	24		0894 Rjukan	3547	69
1896 Mo i Rana	17824	25		1493 Sogndal/Årdal	3484	70
0692 Kongsberg	17401	26		1696 Røros	3459	71
0592 Gjøvik	17382	27		2094 Kirkenes	3285	72
1592 Kristiansund	16881	28		1093 Lyngdal/Farsund	3128	73
1892 Narvik	14133	29		1495 Nordfjord	3096	74
0693 Hønefoss	13775	30		1796 Rørvik	2582	75
0493 Elverum	12364	31		0694 Hallingdal	2524	76
0194 Askim/Mysen	12300	32		0593 Midt-Gudbrandsdalen	2431	77
2093 Alta	11911	33		1995 Nord-Troms	2405	78
0294 Ullensaker/Eidsvoll	11475	34		0494 Tynset	2353	79
0491 Kongsvinger	11091	35		1993 Andselv	2329	80
1791 Steinkjer	10961	36		1492 Høyanger	2236	81
1296 Sunnhordland	10890	37		1597 Sumadal	2231	82
1092 Mandal	10083	38		0994 Setesdal	2142	83
1895 Mosjøen	9600	39		0596 Valdres	1796	84
1793 Stjørdalshalsen	9515	40		1693 Brekstad	1768	85
1191 Egersund	9428	41		0594 Nord-Gudbrandsdalen	1572	86
1792 Namsos	8935	42		0895 Vest-Telemark	1131	87
1494 Førde	8522	43		1795 Grong	1078	88
0892 Notodden/Bø	8378	44		1692 Frøya/Hitra	642	89
1491 Florø	8186	45				

Økonomiske-regioner etter sentralstedsfunksjoner, rangert. Kilde: Engebretsen 2002.

Nr.	Region	S.-funksj.	Rang	Nr.	Region	S.-funksj.	Rang
0391	Oslo	40	1				
1291	Bergen	40	2	1898	Vesterålen	34	46
1691	Trondheim	40	3	0291	Follo	33	47
0492	Hamar	39	4	0792	Holmestrand	33	48
0591	Lillehammer	39	5	0893	Kragerø	33	49
0691	Drammen	39	6	1294	Odda	33	50
1192	Stavanger/Sandnes	39	7	1295	Voss	33	51
1891	Bodø	39	8	1491	Florø	33	52
1992	Tromsø	39	9	1793	Stjørdalshalsen	33	53
0191	Halden	38	10	1897	Lofoten	33	54
0193	Fredrikstad/Sarpsborg	38	11	1093	Lyngdal/Farsund	32	55
0293	Lillestrøm	38	12	1591	Molde	32	56
0692	Kongsberg	38	13	1794	Levanger/Verdalsøra	32	57
0791	Tønsberg/Horten	38	14	1894	Sandnessjøen	32	58
0793	Sandefjord/Larvik	38	15	1994	Finnsnes	32	59
0992	Arendal	38	16	0494	Tynset	31	60
1091	Kristiansand	38	17	0596	Valdres	31	61
1991	Harstad	38	18	0991	Risør	31	62
0192	Moss	37	19	0993	Lillesand	31	63
0292	Bærum/Asker	37	20	1094	Flekkefjord	31	64
0493	Elverum	37	21	1695	Orkanger	31	65
0592	Gjøvik	37	22	2091	Vadsø	31	66
0693	Hønefoss	37	23	0594	Nord-Gudbrandsdalen	30	67
0891	Skien/Porsgrunn	37	24	0694	Hallingdal	30	68
1193	Haugesund	37	25	0895	Vest-Telemark	30	69
1791	Steinkjer	37	26	1194	Jæren	30	70
1892	Narvik	37	27	1495	Nordfjord	30	71
1896	Mo i Rana	37	28	1696	Røros	30	72
0892	Notodden/Bø	36	29	2094	Kirkenes	30	73
1293	Sunnhordland	36	30	1594	Ulsteinvik	28	74
1593	Ålesund	36	31	1596	Sunndalsøra	28	75
1792	Namsos	36	32	1694	Oppdal	28	76
0491	Kongsvinger	35	33	0593	Midt-Gudbrandsdalen	27	77
1494	Førde	35	34	1597	Sumadal	27	78
1592	Kristiansund	35	35	1693	Brekstad	27	79
1595	Ørsta/Volda	35	36	0994	Setesdal	26	80
1895	Mosjøen	35	37	1796	Rørvik	26	81
2092	Hammerfest	35	38	0595	Hadeland	25	82
2093	Alta	35	39	1993	Andselv	23	83
0194	Askim/Mysen	34	40	1795	Grong	22	84
0294	Ullensaker/Eidsvoll	34	41	1995	Nord-Trons	22	85
1092	Mandal	34	42	0794	Sande/Svelvik	21	86
1191	Egersund	34	43	0894	Rjukan	20	87
1493	Sogndal/Årdal	34	44	1692	Frøya/Hitra	19	88
1893	Brønnøysund	34	45	1492	Høyanger	16	89

Prosentvis endring sysselsatte 1990-2001				Prosentvis endring sysselsatte 1990-2001			
	Varehandel	Forretn.messig tj.yting	Rangering		Varehandel	Forretn.messig tj.yting	Rangering
0294 Jessheim/Eidsvoll	31,6	795,3	1	0791 Tønsberg/Horten	10,6	129,4	46
0991 Risør	8,0	377,8	2	1692 Frøya/Hitra	-9,3	129,0	47
0894 Rjukan	-13,3	347,2	3	0592 Gjøvik	4,6	126,6	48
0892 Notodden/Bø	11,0	310,7	4	1995 Nord-Troms	8,5	124,7	49
0494 Tynset	-0,6	310,4	5	0593 Midt-Gudbrandsdalen	17,1	124,6	50
0693 Hønefoss	-1,7	305,3	6	0293 Lillestrøm	18,4	122,5	51
0993 Lillesand	8,6	282,0	7	Norge	4,5	119,6	
0491 Kongsvinger	-7,8	269,8	8	1091 Kristiansand	0,4	115,3	52
1492 Høyanger	-17,5	260,0	9	1593 Ålesund	4,8	114,1	53
1296 Sunnhordland	-6,6	244,6	10	0891 Skien/Porsgrunn	-5,0	111,6	54
1896 Mo i Rana	0,9	226,0	11	0994 Setesdal	22,5	110,7	55
1295 Voss	-3,1	221,8	12	1891 Bodø	-1,3	109,8	56
1695 Orkanger	8,2	220,5	13	0492 Hamar	-11,8	109,7	57
1795 Grong	2,9	216,7	14	1696 Røros	2,3	109,4	58
1595 Ørsta/Volda	5,2	207,1	15	1592 Kristiansund	-10,8	107,4	59
0191 Halden	-0,9	206,1	16	1092 Mandal	5,0	105,2	60
0793 Sandefjord/Larvik	11,4	202,4	17	2093 Alta	10,1	103,9	61
1594 Ulsteinvik	19,0	196,0	18	1591 Molde	6,1	103,3	62
1191 Egersund	17,6	192,8	19	1794 Levanger/Verdalsør	0,8	100,0	63
0594 Nord-Gudbrandsdalen	0,2	191,2	20	1893 Brønnøysund	5,0	100,0	64
1494 Førde	14,6	188,3	21	0192 Moss	4,8	98,4	65
2094 Kirkenes	0,7	182,0	22	2091 Vadsø	-8,3	98,4	66
0794 Sande/Svelvik	-0,3	180,0	23	1291 Bergen	2,7	92,8	67
1793 Stjørdalshalsen	-3,7	176,7	24	1694 Oppdal	9,8	91,9	68
0992 Arendal	14,9	170,8	25	0493 Elverum	-0,2	85,8	69
0194 Askim/Mysen	-6,5	169,2	26	1596 Sunndalsøra	-0,5	85,4	70
1493 Sogndal/Årdal	-9,1	166,2	27	0792 Holmestrand	0,6	84,1	71
1094 Flekkefjord	1,9	166,1	28	0691 Drammen	6,3	83,9	72
0596 Valdres	9,6	164,7	29	1897 Lofoten	-8,7	83,6	73
1193 Haugesund	8,4	164,1	30	1093 Lyngdal/Farsund	8,2	82,7	74
1294 Odda	-6,8	162,7	31	0591 Lillehammer	7,4	80,6	75
1491 Florø	9,3	161,4	32	1991 Harstad	3,4	76,5	76
1194 Jæren	32,1	159,4	33	0694 Hallingdal	9,9	71,2	77
1993 Andselv	-10,2	151,4	34	1992 Tromsø	10,0	69,7	78
1898 Vesterålen	-1,0	150,3	35	1192 Stavanger/Sandnes	14,3	69,2	79
0193 Fredrikstad/Sarpsbo	0,2	148,2	36	1892 Narvik	3,6	68,8	80
0391 Oslo	0,1	147,6	37	1796 Rørvik	1,3	68,3	81
1894 Sandnessjøen	-12,2	147,1	38	0292 Bærum/Asker	4,7	67,1	82
1792 Namsos	-2,6	146,3	39	2092 Hammerfest	-12,8	58,0	83
0692 Kongsberg	6,2	140,7	40	1791 Steinkjer	-7,3	48,3	84
1994 Finnsnes	-18,2	139,1	41	1693 Brekstad	17,7	48,2	85
1895 Mosjøen	1,3	138,9	42	1597 Surnadal	6,8	43,9	86
1495 Nordfjord	7,7	137,8	43	0895 Vest-Telemark	-2,3	43,6	87
0595 Hadeland	2,1	137,8	44	0291 Follo	35,3	33,4	88
1691 Trondheim	1,0	129,9	45	0893 Kragerø	-2,1	11,9	89

Lokalisingskvotient for varehandel i landets øk.regioner og rangering			Lokalisingskvotient for varehandel i landets øk.regioner og rangering		
Sysselsatte	LQ- Varehand	Rangering	Sysselsatte	LQ- Varehand	Rangering
0291 Follo	1,9	1	1992 Tromsø	0,9	46
0293 Lillestrøm	1,6	2	1591 Molde	0,9	47
0793 Sandefjord/Larvik	1,3	3	1093 Lyngdal/Farsund	0,9	48
0691 Drammen	1,2	4	0493 Eiverum	0,9	49
0292 Bærum/Asker	1,2	5	1592 Kristiansund	0,9	50
0192 Moss	1,2	6	0593 Midt-Gudbrandsdalen	0,8	51
0391 Oslo	1,1	7	1194 Jæren	0,8	52
0194 Askim/Mysen	1,1	8	0692 Kongsberg	0,8	53
0791 Tønsberg/Horten	1,0	9	1092 Mandal	0,8	54
1694 Oppdal	1,0	10	1595 Ørsta/Volda	0,8	55
0993 Lillesand	1,0	11	1695 Orkanger	0,8	56
1091 Kristiansand	1,0	12	1896 Mo i Rana	0,8	57
1991 Harstad	1,0	13	1891 Bodø	0,8	58
0193 Fredrikstad/Sarpsborg	1,0	14	1994 Finnsnes	0,8	59
1593 Ålesund	1,0	15	1094 Flekkefjord	0,8	60
0992 Arendal	1,0	16	0191 Halden	0,8	61
0792 Holmestrand	1,0	17	1791 Steinkjer	0,8	62
1193 Haugesund	1,0	18	1898 Vesterålen	0,8	63
0694 Hallingdal	1,0	19	1495 Nordfjord	0,8	64
1691 Trondheim	1,0	20	1794 Levanger/Verdalsøra	0,8	65
0492 Hamar	1,0	21	0494 Tynset	0,8	66
0892 Notodden/Bo	0,9	22	0895 Vest-Telemark	0,8	67
0891 Skien/Porsgrunn	0,9	23	1594 Ulsteinvik	0,8	68
1295 Voss	0,9	24	1995 Nord-Troms	0,8	69
0893 Kragereø	0,9	25	2092 Hammerfest	0,8	70
0991 Risør	0,9	26	1191 Egersund	0,8	71
0693 Hønefoss	0,9	27	1693 Brekstad	0,8	72
1192 Stavanger/Sandnes	0,9	28	1796 Rørvik	0,7	73
1291 Bergen	0,9	29	1893 Brønnøysund	0,7	74
0491 Kongsvinger	0,9	30	0594 Nord-Gudbrandsdalen	0,7	75
1792 Namsos	0,9	31	1597 Surnadal	0,7	76
0294 Ullensaker/Eidsvoll	0,9	32	1993 Andselv	0,7	77
2093 Alta	0,9	33	0994 Setesdal	0,7	78
1892 Narvik	0,9	34	0894 Rjukan	0,7	79
2094 Kirkenes	0,9	35	2091 Vadsø	0,7	80
0794 Sande/Svelvik	0,9	36	1294 Odda	0,7	81
1793 Stjørdalshalsen	0,9	37	1894 Sandnessjøen	0,7	82
0595 Hadeland	0,9	38	1296 Sunnhordland	0,7	83
1696 Røros	0,9	39	1596 Sunndalsøra	0,7	84
0591 Lillehammer	0,9	40	1491 Florø	0,6	85
1494 Førde	0,9	41	1493 Sogndal/Årdal	0,6	86
1897 Lofoten	0,9	42	1692 Frøya/Hitra	0,6	87
0592 Gjøvik	0,9	43	1795 Grong	0,6	88
1895 Mosjøen	0,9	44	1492 Høyanger	0,5	89
0596 Valdres	0,9	45			

LQ for forretn.messig tj.yting i landets øk.regioner og rangering			LQ for forretn.messig tj.yting i landets øk.regioner og rangering		
Sysselsatte	LQ -F-m-tj.yt	Rangering	Sysselsatte	LQ -F-m-tj.yt	Rangering
0292 Bærum/Asker	2,1	1	0194 Askim/Mysen	0,5	45
0391 Oslo	1,8	2	1591 Molde	0,5	46
1192 Stavanger/Sandnes	1,2	3	1493 Sogndal/Årdal	0,5	47
1691 Trondheim	1,1	4	1791 Steinkjer	0,5	48
0291 Folle	1,1	5	1695 Orkanger	0,5	49
1291 Bergen	1,0	6	1995 Nord-Troms	0,5	50
Norge	1,0	0	1296 Sunnhordland	0,5	51
0793 Sandefjord/Larvik	1,0	7	1191 Egersund	0,5	52
0691 Drammen	0,9	8	0493 Elverum	0,4	53
0791 Tønsberg/Horten	0,9	9	1294 Odda	0,4	54
1091 Kristiansand	0,9	10	0792 Holmestrand	0,4	55
0492 Hamar	0,9	11	0491 Kongsvinger	0,4	56
0992 Arendal	0,9	12	0594 Nord-Gudbrandsdalen	0,4	57
0294 Ullensaker/Eidsvoll	0,8	13	1795 Grong	0,4	58
0193 Fredrikstad/Sarpsborg	0,8	14	0494 Tynset	0,4	59
0191 Halden	0,8	15	0794 Sande/Svelvik	0,4	60
0693 Hønefoss	0,8	16	1897 Lofoten	0,4	61
0591 Lillehammer	0,8	17	2094 Kirkenes	0,4	62
0891 Skien/Porsgrunn	0,8	18	1895 Mosjøen	0,4	63
0892 Notodden/Bø	0,8	19	1295 Voss	0,4	64
1896 Mo i Rana	0,7	20	1594 Ulsteinvik	0,4	65
0192 Moss	0,7	21	0893 Kragerø	0,4	66
1592 Kristiansund	0,7	22	2092 Hammerfest	0,4	67
0293 Lillestrøm	0,7	23	1796 Rørvik	0,4	68
0991 Risør	0,7	24	0895 Vest-Telemark	0,4	69
1092 Mandal	0,7	25	2091 Vadsø	0,4	70
1991 Harstad	0,7	26	1595 Ørsta/Volda	0,4	71
1992 Tromsø	0,7	27	0593 Midt-Gudbrandsdalen	0,4	72
1491 Florø	0,7	28	1495 Nordfjord	0,4	73
1891 Bodø	0,7	29	1194 Jæren	0,4	74
1193 Haugesund	0,6	30	1894 Sandnessjøen	0,4	75
0692 Kongsberg	0,6	31	1794 Levanger/Verdalsøra	0,3	76
1593 Ålesund	0,6	32	0694 Hallingdal	0,3	77
1792 Namsos	0,6	33	1692 Frøya/Hitra	0,3	78
1898 Vesterålen	0,6	34	1093 Lyngdal/Farsund	0,3	79
1793 Stjørdalshalsen	0,6	35	1094 Flekkefjord	0,3	80
0993 Lillesand	0,6	36	1893 Brønnøysund	0,3	81
0592 Gjøvik	0,6	37	1492 Høyanger	0,3	82
0894 Rjukan	0,5	38	1693 Brekstad	0,3	83
1494 Førde	0,5	39	1993 Andselv	0,3	84
0596 Valdres	0,5	40	1694 Oppdal	0,3	85
2093 Alta	0,5	41	1596 Sunndalsøra	0,3	86
1994 Finnsnes	0,5	42	1696 Røros	0,3	87
0595 Hadeland	0,5	43	0994 Setesdal	0,3	88
1892 Narvik	0,5	44	1597 Surnadal	0,2	89

**Regional utvikling i Sør-Norge
- en kartlegging av utvalgte økonomiske regioner**

Kartlegging av 27 økonomiske regioner i Sør-Norge i forhold til utvalgte parametre for nærings- og befolkningsutvikling.

Utredningen viser store forskjeller mellom regionene.

Distriktsregionene kjennetegnes med en overrepresentasjon av næringer i en generell tilbakegang og underrepresentasjon i vekstnæringer, som f.eks tjenesteyting.

Befolkningsutviklingen i disse regionene er et resultat av fødselsunderskudd og flytteunderskudd.

Utfordringene for regionene er å få nødvendig attraksjonskraft for å kunne fungere som robuste arbeidsmarkeds-, bo- og serviceregioner

**ØF-rapport nr.: 08/2005
ISBN nr.: 82-7356-562-9**